

کتابتون

Ketabton.com

ټولنیز ارزښتونه

امر الله امېد

کال ۱۳۹۴

كتاب پېژندنه:

د كتاب نوم: تولنيز ارزښتونه

ليکوال: امرالله اميد

د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه خپروندی:

www.melitahrik.com وېبپاڼه:

كمپوز: پخپله ليکوال

پنستۍ ډيزاین: نجیب الله نايل

چاپشمي: ۱۰۰۰ توکه

چاپکال: ۱۳۹۴ م ۲۰۱۵ ل کال/

د تحریک د خپرونو لوړ: (۶۴)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د كتاب د محتوا مسؤوليت ليکوال پوري اوه لري.

دالى

هغوى ته چې په ارزښتونو باور لري
او ارزښتونه پالي.

لیکلر

مختصر	شماره سریک
۱	۱. خپلی خبری
۴	۲. تولنیز ارزبنتونه خه دی؟
۸	۳. پنیتونولی
۱۲	۴. شخصیت ساتنه
۱۶	۵. جرگه
۱۹	۶. باور ساتنه
۲۸	۷. غوره انسانی سلوک
۳۴	۸. انسانی کرامت
۴۰	۹. ادب
۴۴	۱۰. مدنیت
۴۸	۱۱. اور بدل
۵۳	۱۲. فن و هنر
۵۷	۱۳. بریالیتوب
۶۲	۱۴. حان پیژندنه
۶۶	۱۵. حوانی
۷۰	۱۶. لبی خبری کول
۷۵	۱۷. حیا و شرم
۸۱	۱۸. القاب

۸۵	۱۹. دنورو نظریاتو ته درناوی
۸۹	۲۰. دعا و آزار
۹۳	۲۱. راشه - درشه
۹۸	۲۲. زغم و نرمبنت
۱۰۳	۲۳. ژیه
۱۰۷	۲۴. بنایست و بنکلا
۱۱۱	۲۵. بنه دوستان
۱۱۶	۲۶. پوبناک
۱۲۰	۲۷. بنه خوی
۱۲۹	۲۸. مسؤولیت پېژندنه
۱۲۳	۲۹. مطالعه
۱۳۹	۳۰. مېلمه پالنه
۱۴۱	۳۱. مینه و محبت
۱۴۵	۳۲. نسبت و منصب
۱۵۰	۳۳. یووالى
۱۵۴	۳۴. سوله او خپلواکي

د تحریک یادښت

د افغانستان ملي تحریک د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کي له خپلو ګرانو هبوا د والو سره ژمنه کړي وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبی او تولنیز اثار خپلې تولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریک دا ژمنه د یاد کامل د کې پر (۲۸) مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هبوا د والو ته وړاندې کړل. ملي تحریک په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول تال سل (۱۰۰) عنوانه بېلا بېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعی خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډپر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریک ټینګ هوډ کړي چې خپله دا ژمنه به هم د تپري ژمنې په خبر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدي (سل عنوانونو) ژمنه کړو اشارو له جملې خخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریک هيله لري چې له دې اثر خخه به زموږ هبوا دوال په زړه پوري ګته پورته کړي. ملي تحریک له ټولو هفو ليکوالو، ژبارونکو، سمونچارو، مالي او معنوی مرستندوياني او چاپ چارو خخه چې ددي اشارو د چاپ په دې ټول بهير کې یې یوبل سره مرسته او ملګرتیا کړي او دا فرهنگي بهير یې بریالی کړي، د زړه له کومې منه کوي او کور ودانې ورته وايي.

د هبوا د فرهنگ د بنپرازی په هيله

د افغانستان ملي تحریک فرهنگي خانګه

څپلې خبرې

ټولنیز ارزښتونه هغه څه دي، چې ټولنه ورته په درښت قایله وي، هر ګلتور او فرهنگ څپل ارزښتونه لري، زموږ پښتنې ټول ارزښتونه لکه جرګه، مرکه، مېلمه پالنه، په وعده درېدل، د حق پلوی کول، د تور سرو درناوی، د سپین بېرو عزت، نتواتې، مچلغه او نور زیات ارزښتونه چې سوچه پښتنې ارزښتونه دي، د افغانی ټولني ټولنیز ارزښتونه هم دي.

په دي سربېره عزت، غیرت، شهامت، مېرانه، نارینتوب، ناموس ساتنه، حب الوطنی، قومیت پالنه او د اسې نور د ټولنې د روح په خبر ټولنیز ارزښتونه دي. د ټولنې د ارزښتونو لمن ډېرہ پراخه ده، خومره چې د ټولنې او انساني ژوندانه لمن پراخه ده، په همدي ډول ارزښتونه هم سره زیات او پراخ دي. په ځینو ځایونو کې بسايي یو خه د ارزښت په توګه وګنيل شي او ومنل شي، خو په ځینو نورو ځایونو کې بیا هماګه ډول تعیير نه لري. ما دلته هڅه کړي هغه ارزښتونه راواخلم او بحث ورباندي وکړم، چې د پښتنې او افغانی ټولنې ګډه ارزښتونه دي.

گتهه تر لاسه کول ، مسوولیت منل ، تعقل ، شفافیت ، خوندیتوب ، دصدقاتو رکره ، د بپوسو لاسنیوی ، د بشر حقوق ، ډیموکراسی ، پاکوالی او نظافت ، ګډکار کول ، انسانی اړیکې ، توافق ، توکې تکالې ، فولکلور ، دودیزه درملنه ، د بیان آزادی ، روغتیا ، بوختیا ، سوکالی ، بنپرازتیا ، امنیت ، سوله ، د نورو عقایدو ته درناوی ، په ئان اعتماد ، بنکلا ، ساده توب ، د عقل اصالت ، ژمنتیا ، ربنتیا ویل ، مننه کول ، سوداګریزه بوختیا او دی ته ورته زښت ډېر ارزبستونه دی ، چې تولنې او خلکو د درښبت په تله تللي او ئانګرۍ ئای او مقام لري ، چې ما د کتاب د حجم د غټپدو له وبرې ورباندي بحث نه دی کري .

زمور تولنه چې یوه عقیدوي تولنه ده ، د دې تر خنګ د اصيل کلتور له ارزښت سره جوخت منلي تولنیز ارزبستونه هم لري ، چې د اجتماعي ژوندانه او غني فرهنگ بنکارندويي کوي . په نړۍ کې هره تولنه خپل ارزبستونه لري او خلک یې پالي ، خو هغه ارزبستونه چې د معنویت له چینې او به ثبني ، هره تولنه یې نه لري . په زغره ويلاقې شو چې په دې برخه کې زمور د تولنې شمله هسکه ده . د بېلګې په توګه مېلمه پالنه (د دېرې ، حجري) ارزښت زمور د تولنې هغه ارزښت دی ، چې په نړيواله کچه شهرت لري او د بنې ملګرتیا ، انسان دوستی او بشردوستی له فلسفې او حکمته ډک دي . یا تور سرو ته درناوی هغه ارزښت دی ، چې هېڅ بله تولنه یې بېلګه نه شي وړاندې کولاني . یا

جرګه چې زموبد کور - کلې او ولس ډېرې ستونزې ورباندي هوارېږي، په هېڅ یوه ټولنه کې نه شته. له همدي ځایه وايو چې زموبد ټولنیز ارزښتونه تر ډېره زموږ له اصيل کلتوره سرچينه اخلي او زموبد د کلتوري غنا په اصل کې د خورا مهمې برخې نوم دي.

انسان نيمګړي دي، دا چې دغه اثر زما د فکري تولید پانګه ده، په نيمګړې تیاوو یې له تاسوقدر منو واردمخه بخښنه غواړم، په دي هیله یم چې دا کتاب به تر یوه حده د افغانی او پښتنی ټولنې د پېژندنې په برخه کې ګټور ثابت شي.

درنښت

امید

تولنیز ارزبستونه څه دي؟

هر هغه څه چې تولنه ورته په اهمیت قایله وي، تولنیز ارزبست ګنل کېږي، د بېلکې په توګه عقیده او ګروهه تولنیز ارزبست دی، مذهب تولنیز ارزبست دی، اخلاق تولنیز ارزبست دی، ګلتور تولنیز ارزبست دی، پوهه، محبت، روغتیا، شتمنی، راشه درشه، مېلمه پالنه، فصاحت و بلاغت، چوپتیا، بنه وینا، سخاوت، غیرت، درناوی، پښتونولی، اتفاق دا تول تولنیز ارزبستونه دي. ياني هر هغه څه چې د تولنې خلک یې د یو جوهر په توګه مني او ورته اهمیت لري، تولنیز ارزبست ګنل کېږي. هغه که مادي ارزبستونه دي او که معنوی.

د تولنپوهني د علم له مخي تولنیز ارزبستونه هغه دي، چې تولو ته د منلو وړ وي. يا په بله وینا هر هغه څه چې د تولنې د ستایني وړ وي تولنیز ارزبست ګنل کېږي. کېداي شي یو خه به د ځښو لپاره د منلو وړ نه وي، يا به په حقیقت کې ارزبست نه وي، خو د تولنې اکثریت چې یې ارزبست ګنې تولنیز ارزبست دی. لکه د نسب او قومیت موضوع بنايې ډپرو ته د منلو وړ نه وي او په عقیده کې هم دا اصل په پام کې نه نیول کېږي، خو په دی سترګې نه شي پتېداي، چې دا تولنیز ارزبست دی او خلک ورته په ارزبست قایل دي.

فرانسوی تولنپوه ڇان کازنو وايي: «ګروهي، سلوکونه، پېژندنې، فنون او مادي شيان چې په اړه یې د خلکو افکارو او باورونو بنه نیولې او په تجربو رسېدلې وي، تولنیز ارزبستونه ګنل کېږي». په هره تولنه کې د خلکو عقیده

تولنیز ارزښت دی او تول خلک ورته په درنښت قایل وي. غوره سلوک، اخلاقې رفتار او نېک کردار د تولنې ارزښت دی. د خلکو پېژندنه، پخپله د ارزښتونو پېژندنه، د علومو پېژندنه او نورې پېژندنه تولنیز ارزښتونه دی. د شعرفن، د لیکوالی فن، د ویناوالی فن، د موسیقی فن، د زرگری فن، د میناتوری فن، د نقاشی فن، د رسامی فن، د خطاطی فن او نور فنون، چې خلک ورته په اهمیت قایل دي تولنیز ارزښتونه ګنل کېږي. تولنیز ارزښتونه په هره تولنه کې یوشان نه دي. په هر هېواد، هر مذهب او هره عقیده کې تولنیز ارزښتونه سره په توپیر کې دي. ختيغ او لوپدیغ سره د سوسیالپرم او کپیتاپرم په ارزښتونو کې اختلاف لري. بودېزم، اوسنی یهودیت، اوسنی نصرانیت او اسلام مبارک دین سره په ارزښتونو کې توپیر لري.

د هري تولنې تول ارزښتونه د عقیدوي ارزښت، اجتماعي ارزښت، اقتصادي ارزښت او فرهنگي ارزښت ترسیوري لاندي وده کوي او دا خلور ارزښتونه د تولنیزو ارزښتونو تول فروعات په بر کې نیسي. دلته موږ په دې بحث نه کوو چې خهشی ارزښت دی او خهشی نه دي؟ موږ یوازي په دې بحث کوو چې تولنه خه شي ته په ارزښت قایله ده او خهشي ته نه ده. په بلخ کې د سخني صاحب جنده پورته کول بې ارزښته او عقیدوي بنسټ نه لري، خو تولنې اوس د تولنیز ارزښت په توګه منلى دي. زیارتونو ته د بنځو ډله ډله ورځګښائي عقیدوي ارزښت ونه لري، خو دغه اصل اوس هم په تولنه کې د یو ارزښت په توګه ژوندی دي، څېښې ګلتوري رسومات په هره تولنه کې شته چې تولنیز ارزښتونه ګنل کېږي.

د رایمونډ ویلیمز (Raymond Williams 1921-1988) په باور ارزښتونه په معنوی لحاظ په دوه ډوله دي، یو یې په خرگند ډول اجتماعي ارزښتونه دي، چې خلک ورته هئير دي، خلکو ته اهمیت لري او رسپدلو ته یې هڅه کوي، دویم ډول یې د بېلاپلو کړنو په اړه د اخلاقې قضاوت معیار او ظابطه ده، چې نوموری عالم دي ته فرهنگي ارزښت وايي.

تولنیز ارزښتونه په حقیقت کې اخلاقې احکام دي، یا هغه حکمونه دي چې تولنی ته ارزښت لري، تولنه د همدغو ارزښتونو په چوکات کې خپل عقیدوي او فرهنگي مزل کوي او له نورو تولنو سره د توپیر حدود تاکي. جرګه زموږ د تولنې ارزښت دي، خونسایي په نورو فرهنگونو کې دا اصل کمزوری وي، هلتنه بنسایي خلک قانون او حکومت ته مراجعه وکړي او د جرګې په نوم خه ونه لري. حیا تولنیز ارزښت دي، خونسایي په غېر مذهبی تولنو کې دا ارزښت معکوس تعییر ولري. د مشرانو درناوی او تور سرو ته درناوی زموږ تولنیز ارزښت دي، خوشاید په ځښو تولنو کې دا موضوع په بل ډول وي.

څومره چې انساني تولنې په بېلاپلو فرهنگونو وېشل شوي دي، هماګومره یې سره ارزښتونه په توپیر او اختلاف کې دي. ځښې تولنې مادي ارزښتونو ته ترجیح ورکوي او ځښې بیا معنوی ارزښتونه معتبر ګنې، ځښې تولنې بیا دواړه ارزښتونه مهم او د تولنې د مادي او معنوی پرمختګ په لازه کې اړین ګنې. په ځښو تولنو کې د کلتوري ارزښتونو د ودي لپاره کار کېږي، په ځښو تولنو کې بیا کلتوري په اصیل او نا اصیل وېشل کېږي، اصیل فرهنگ ارزښت ګنل کېږي او د نا اصیل پر وړاندې مبارزه کېږي. که په

لنډه توګه ووایو ارزښتونه د تولنې له مادي او معنوی سرچینو الهام اخلي او په هره تولنه کې د یو مهم اصل په توګه څای او مقام لري. څرنګه چې ګلتوروونه بدلون مومني، ورسه فرهنگي او تولنیز ارزښتونه هم بدلېږي. نن ټړیه د زیاتو تولنیزو ارزښتونو شاهده او هره تولنه خپل خپل ارزښتونه لري.

پښتونولي

پښتونولي د پښتنې تولني ارزښت دی، پښتونولي پښتنې خويونو او پښتنې اخلاقو ته وايي. هر هغه څوک چې همت، جرئت، مېلمه پالنه، شجاعت، سخاوت، مبرانه او باتوري ولري ورته وايي فلانۍ سړۍ پښتون دی. هر هغه څوک چې پر وعده وفا ولري، پر ببوزلوزره سوي ولري، د حق پلوتيوب وکړي، خلک وايي فلانۍ سړۍ پښتون دی. هر هغه څوک چې غيرت ولري او د خپلوناميسو ساتنه کوي، خلک وايي فلانۍ سړۍ پښتون دی. هر هغه څوک چې د غليم پر وړاندې جګړه وکړي، يا په کومه جګړه کې د ويړ کارنامه تر سره کړي، خلک وايي فلانۍ سړۍ پښتونواله وکړه. هر هغه څوک چې زړورتیا له ځانه وښايي، خلک وايي پښتون دی. هر هغه څوک چې د شرف، عزت، حیثیت، وقار او انساني کرامت د درناوي لپاره کار وکړي، خلک وايي فلانۍ په ربنتیا پښتون دی. شرم کولو، حیا او عزت النفس ته پښتونولي وايي.

سرېتوب، غيرت، تورزتوب او په خپلو افتخاراتو ويړل پښتونولي ده. که دې د یو ظالم پر وړاندې د مظلوم ننګه وکړه، د پښتو کار دې وکړ. که دې یو چا ته پناه ورکړه، نو د پښتو کار دې وکړ. که دې یو څوک د ظالم له منګولو خلاص کړ، د پښتو کار دې وکړ. پښتونواله پښتون ته د دې اجازه نه ورکوي چې بې غېرته کار وکړي، یا د اسي کار وکړي چې انسان ته د شرم خبره وي. پښتونولي په پښتون انسان کې د وجودان جوهر ته وايي، د وجودان

مثبتې فیصلې ته وايی، د وجدان قضاوت ته وايی، انساني ارزښت ته وايی، معنویت ته وايی، د سرېتوب او شخصیت جوهر ته وايی، سرلوپړی ته وايی، دیانت ته وايی، اکرام او خلوص ته وايی، هغه جوهر ته وايی چې انسان ته ارزښت او قیمت بخنې، هغې کړنې ته وايی چې انسان ورباندي د سرلوپړی احساس کوي.

هره هغه کړنې چې د سليم عقل او پاک وجدان په اساس تا تر سره کړه او اروا دي د راحت احساس وکړ، پښتونولي ده. هره هغه بريا چې تا د ئان لپاره سرلوپړی وګنهله، پښتونولي ده. د معنویت هر تاج چې تا ته ستا د کړنې له مخې تولنې درپه سر کړ، پښتونولي ده. پښتونولي په پښتون انسان کې يو معنوی څواک دي، يو داسې څواک چې په نېکو امر کوي او له بدودې منع کوي. يو داسې څواک چې سم له ناسمو بېلوي، يو داسې څواک چې له انسان او انسانیت سره د مینې په فلسفه تا د هغه ملاتړ ته رابولي. پښتونولي انسان پت او درښت ته رابولي او زوند ته د سرلوپړی کيسه کوي. په انسان کې همت روزي، په انسان کې جرئت ته وده ورکوي او په انسان کې د رهبریت، قاطعیت، صمیمیت او عدالت خویونه پنځوي.

پښتونولي د انسان په وجدان کې د عالي افکارو نه په الهام اخېستني سره هغه جوهر دي، چې پښتون انسان ته د سرلوپړی دستار تري او د عظمت له خزانې ورته ډېر خه په برخه کوي. پښتونولي په ئان کې د نېکو اخلاقو د مدیریت څواک دي، چې انسان ته د بنه او بد کار توپیر په گوته کوي او بنو چارو ته یې رابولي.

پښتونولی په پښتون انسان کې د ناخوداګاه ضمیر پت او مرموز څواک دی، چې د انسان په خوداګاه ضمیر حکومت کوي او پښتون انسان نه پربردی چې د بې شرمی، بې همتی او پستی نړۍ ته پناه یوسي.

يو کس چې ظلم و ناروا وکړي، خلک وايی بې پښتو کار يې وکړ، يو کس چې د بل حق و خوري، خلک وايی بې پښتو کار يې وکړ، يو کس چې بې غېرتی ته غاره کېږدي، خلک وايی بې پښتو کار يې وکړ.

پښتونولی د پښتنی ارزښتونونوم دي، يو څوک به پښتو خبرې کوي، خو پښتونولی به نه لري، يو بل کس به په پښتو خبرې نه کوي د پښتونولی کار به وکړي، خلک وايی د پښتونولی کار يې کړي دي. که درنه جامه دي واغوستله، خلک وايی پښتونوالی ته ژمن انسان دي. که دي د خلکو د ناموس د ساتني لپاره توره کړه، خلک وايی په پښتو ولاړ سړي دي. که دي له بد اخلاقې، بې شرميو، بې هيٺتييو دډه وکړه او خپله لاره دي له بد عملې بېله کړه، خلک وايی د پښتونولی په لاره روان دي.

پښتونولی د اخلاقو او لوړو ټولنیزو خویونو ټولګه ده، پښتونولی د پښتنی ټولنې روح دي، پښتونولی د پښتنو زینت او جامه ده. پښتونولی بشريالنه ده، پښتونولی مينه ده، محبت دي، صداقت دي، عدالت دي، ايماني قوت دي، سرلوري ده او سريازې ده. سړيتوپ هم ورته وايی او ناريښتوب بې هم بولي. دغه د پښتونولی صفتونه دي، هر پښتون چې خپله شمله له نازه کړه وړي، نو دا صفتونه باید پکې وي. شخصيت به بې له دي مرغلو رو جوړ وي او د ژوند تيارې به بې په دي رنګانو بنایسته وي. نو په لنډه توګه

ویلای شو چې پښتونولی د پښتنی ټولنې ستر او له عظمتہ ډک ارزښت
دی.

شخصیت ساتنه

شخصیت ساتنه تولنیز ارزښت دی، هر سری هڅه کوي، چې شخصیت یې وساتل شي او پر لمن یې تور داغ پوري نه شي. اروپوهان د شخصیت رغښت له درې توکو ګنې: اړثیت، چاپریال او د ژوندانه تجربې. هغوي استدلال کوي، چې د هر انسان د شخصیت مانې له دي درې توکو جوړه شوي ده، خود اخلاقیاتو په قاموس کې بیا شخصیت د انسانی جوهر نوم دی، شخصیت د انسان په وجود کې د معنویت هغه مرغلهه ده، چې انسان ورباندي سرلورې وي، انسان ورباندي عزتمن وي او انسان ورباندي بناغلی او منلی وي.

شخصیت د انسان زینت دی، شخصیت د انسان هویت او پېژندنه ده، شخصیت د انسان درنښت او وقار دي، شخصیت د انسان کمال او جمال دي، شخصیت د انسان «آب» دي او شخصیت د انسان په وجود کې د معنویت اروا ده. شخصیت د انسان د افکارو، احساس او کړنې تولګه ده، زموږ سم فکر زموږ شخصیت دی، زموږ روغ نیت زموږ شخصیت دی، زموږ مینه زموږ شخصیت دی، زموږ درک او احساس زموږ شخصیت دی او زموږ کړنې او اعمال زموږ شخصیت دی.

موږ شخصیتونه د خلکو د فکر، احساس او عمل له مخي سره بېللوو. موږ وايو فلانی تکړه دي، فعال دي، نبه ویناوال دي، مثبت او قاطع دي، توند

او تریخ دی، خبرلوخ دی، خپلسری دی، ژمن او هودمن دی. دا تولی د یو کس د شخصیت ځانګړنې دی.

همدا راز وايو چې فلانی ژور فکر کوي، رون آندی او روښان فکره دی، تخلیق کوونکی او پنځوونکی فکر لري، ډېر بنه خویونه لري، نوبنتګر دی، ټواکمن ذهن لري، ویبن او بېدار دی، ئیرمن او دقیق دی، خیالي او سوچي سری دی، فلسفې او سودایي دی. دا تول د یو شخص د شخصیت ځانګړنې دی.

مورد اورو چې د ځینو کسانو په اړه ویل کېږي: فلانی بدخویه او بدخله دی، توند او حساس دی، عصبي دی، ژر په قارېږي، انډېښمن دی، بخیل او حسد کوونکی دی، جذباتي دی، ډېر ژر خپه کېږي، نازک مزاجه دی. دا تولی د یو شخص د شخصیت ځانګړنې دی.

د هر انسان د تعريف لپاره چې کوم صفتونه کارول کېږي دا د هغه د شخصیت تصویر دی، لکه چې وايو: فلانی لوراند دی، ډېر صمیمي دی، مرستندوی دی، خوشحال طبعته دی، ډاډمن او با اعتماده دی، سخي دی، توافق کوونکی دی، احتیاط کاره دی، له خلکو سره همکار او ملګری دی، خواخوبی دی. دا تول د یو شخص د شخصیت جواهر دی.

د یو کس په اړه داسي هم اورو چې فلانی ډېر پاک او سپېڅلی سرې دی، هغه په خپله خبره ولار او ثابت سری دی، چست او چټک سری دی، ډېر اغېزمن سرې دی، د کار او عمل خاوند دی، د زغم او حوصلې خاوند دی، ډېر منظم او اصولي دی. دا تول د یو شخص د شخصیت او صاف دی.

يا لکه چې اورو، فلانی دروغجن دی، بي اعتماده دی، لپو دی، دورن دی، بد ګومانه دی، فاسق دی، بد کاره دی، بد ګفتاره دی، بد معاشره دی، بد ټړي دی، بد منطقه دی، بي ډبه دی، بي شرمه دی، بد اخلاقه دی، بد سلوکه دی، بد مزاجه دی، بي ضميره دی، بي وجودانه دی، بي عزته دی، بي حیثیته دی، بي سوره دی. دا ټول هغه صفتونه دی، چې بېلاپلوا اشخاصو ته کارول کېږي او د ځېنود شخصیت له اوصافو څخه ګنل کېږي.

نو انسان هڅه کوي، چې په تولنه کې ورته دروند نظر وشي او شخصیت بي د بنو صفتونو له اصله جوړ وي. د هر کس هیله او ارزو دا وي، چې د بنو صفات او بنو اخلاقو له لارې يې شخصیت په تولنه کې د عزت مقام خپل کړي او حیثیت ته يې زیان ونه رسی.

انسان په فطري ډول غواړي خپل جوهر وساتي، د همدي موخي لپاره مدام په دې لاره کې هڅه کوي، چې له ناکارو او بې کارو چارو لاس په سر شي او د اخلاقو او ديانت لاره غوره کېږي، څکه چې د شخصیت ګوهر يې د بنو صفتونو په سمندر کې موندل کېږي. مور او تاسي هر یو په دې هڅه کې يوو چې بنه شخصیت ولرو او په خلکو کې په بنه نامه یاد شو.

انسان په فطري ډول له خپل شخصیت سره مينه لري، انسان په فطري ډول دا خوبنوي، چې د عزت او درنښت په نظر ورته وکتل شي، انسان دا خوبنوي، چې په خلکو کې د عزت او سرلوړۍ ژوند تېر کېږي او خلک يې په اړه بنه قضاوت ولري. څکه نو وايو چې شخصیت ساتنه تولنيز ارزښت دی او د یو مهم اصل په توګه ورته کتل کېږي.

جرګه

جرګه هم پښتنې ارزښت دی، هم افغانی. جرګه په ولس او خلکو کې منلى دود دی، افغانان خپلې ډېري ستونزې او مسئلي د جرګې او مشوري له لاري حلوي. ډېري دېمنې په جرګه حل شوي او ډېري خوابدي د جرګې له برکته په خوشحالی بدلي شوي دي.

موږ افغانان د جرګې دود ته ډېر درناوی لرو، که یو خوک سهواً یا قصداً د چا پر وړاندې د کوم جرم مرتکب شي، مقابل لوري ته د پښمانۍ لپاره جرګه او نتواتې لېږي. مشران، سپین بېري، روحانيون او عالمان ورته کور ته لېږي او د خپلې سهوي بخښنه غواړي. که خوک د چا خور یا لور غواړي، نو جرګه ورته لېږي. که خوک له چا سره خپلولي کوي، نو جرګه ورته لېږي. که خوک له چا سره زړه بداوى لري او غواړي چې دغه حالت ته د پای تکى کېږدي، نو جرګه ورته لېږي. که خوک د پولې پېمي په سرد پېښیدونکې شخړې مخه نېسي، یا د پېښې شوې ستونزې هواري غواړي، نو په خپلو کې سره جرګه کېږي. که خوک د ولس د حق غوبنستلو لپاره له دولته غوبنستنه لري، نو قومي مشران او با اعتباره شخصيتونه ورته جرګه لېږي. آن تر دې چې د افغانانو لویه جرګه د هبوا د برخليک په اړه لویې فېصلې کوي او دا یو ستر منلى او ټواکمن دود دی.

د جرګي دود په خلکو کې منلى دود دی، دا ټولنیز ارزښت له لرغونوزمانو په افغانی ټولنه کې شته او د یو اصل په توګه پالل کېږي. جرګه په افغانی ټولنه کې د یو قانون په توګه مطرح ده او خلک تر ډپره د قانون پر ځای په جرګه نکیه لري. جرګه سم دواړه د مسئله ټولنیز-اخلاقي حل رامنځته کوي، د پېښې سره سم مخور اشخاص سره راتبولېږي او د ستونتزي د دواړو اړخونو تر منځ روغه کوي. دا دود څکه منلى دی، چې له دې سره د پېښې د قرباني لوري درناوی او عذر کېږي، ملامت لوري د خپلې ملامتیا بخښنه غواړي، خپله سهوه مني، خپل عذر وړاندې کوي او ناغه مني.

جرګه خپل اصول لري، چې («نرڅ») ورته وايي، د هماغو منلو شويو اصولو له مخې مشران د مسئله حساسیت ته گوري او پر وړاندې یې فيصله کوي. د جرګي خير دا دی چې له قانون نه مخکې پېښې ته رسپدنه کېږي، د جرګي دواړه لوري سره پخلاينې او یو بل ته د عفوی او بخښني لپاره چمتو کېږي، بله دا چې جرګه په راتلونکې کې د دبمنۍ او شخړې مخنيوی کوي.

په قانون کې بیا دا ستونزه په اسانه نه حل کېږي، یو خو قانون په خپل وخت پېښې ته رسپدنه نه شي کولاني، بله دا چې تحقیقات او خپرنسې ډپر وخت نيسې، د رشوت، بدرو اخیستلو او واسطې وبره هم پکې متصوره وي، چې یو لوري مجازات هم شي، د زیانمن لوري عذر نه وي شوی، زیانمن لوري نه وي پخلا شوی، هغوي وخت ته گوري او د غچ اخیستنې په فکر کې وي. ځکه نو ولس جرګي ته ترجیح ورکوي او جرګه خوبنوي.

جرګه ټولنیز ارزښت دی، جرګه درنښت دی، جرګه ملي دود دی، جرګه د ټولنیزو ستونزو او مشکلاتو د حل لپاره ولسي قانون دی. که خه هم بنايی د جرګو ټولي پرېکړي پر عدل او انصاف ولاړي نه وي، بنايی عقیدوي او قانوني اصل ته پکي پاملننه نه وي شوي، بنايی د ځښو اشخاصو حقوق پکي پامال شوي او له پامه غور خېدلي وي، خوبیا هم جرګه په افغانی ټولنه کي یو ټواکمن ملي، ټولنیز او ټکنوري ارزښت دی او خلک ورته په اهمیت او درناوي قایل دي.

افغانان خپلې وري - غتې پېښې په جرګو هواروي، خپلو مشکلاتو ته د جرګو له لاري حل لتيوي، په جرګو باور لري او جرګه د یو ټولنیز ارزښت په توګه په دې ټولنه کي منل شوي ده. په دې سربېره نور پښتنې دودونه هم شته لکه: مرکه، چې د یو چا د خور لور د غوښتلولپاره یوه ډله خلک لېږد کېږي. لکه: نتواتې، چې د عذر لپاره خلک زيانمن لوري ته لېږد کېږي. په دې سربېره نور پښتنې دودونه هم شته، چې پښتنه ورته ژمن دی او د پښتونولۍ د اصل په توګه ورته درنښت لري.

باور ساتنه

اعتبار ساتل لویه شتمني او ستر تولنیز ارزښت دی، ویسا، باور او اعتبار هغه ارزښت دی، چې د یو شخص معنوی جوهر گنډل کېږي، که تاسې په خپلو دوستانو کې خپل اعتبار وساته، لویه شتمني مو خپله کړه، که تاسې یو با اعتباره دوست و موند، په مزل به ورسره بنسکاره شئ. د اعتبار ساتلوا لپاره صداقت او رښتینولي اصل دی. که چا خپل خان په رښتیا ویلو عادت کړ او د صداقت جوهر یې په خپل خان کې ویاله په خپل شخصیت کې به د باور او اعتقاد ستره نړۍ و پنځوي.

موږ پر خان د باور یا پر خپلو ورتیا وو د باور خبره کړي وه، دلته غواړو د خان په اړه د نورو په باور خبره وکړو. پر خان باور هغه خه دی چې ته یې د خپل خان په اړه لري، یا ته د خپل خان په اړه فکر کوي. د خان په اړه د نورو باور په دې مانا دی، چې ستا په اړه نور خه فکر کوي او ته د نورو له آنده خه او خوک یې؟

د اعتبار د ساتلوا او پر خان د نورو د باور لپاره مدام د اخلاقن لازه غوره کړئ، له انسانانو سره مينه وکړئ، د خلکو د خير پلویان شئ، د خلکو په خوشحالی خوشحاله او په خپگان یې خپه شئ، له خلکو سره رښتیني محبت ولري، خپله وعده هېڅکله مه ماتوئ، که چا درته امانت و سپاره کله یې هم خیانت نه کړئ، د خپلو دوستانو رازونه وساتئ، د نورو په

خطاوو او سهوو سترگې پېي کړئ، د چا د شخصیت د وزلو او سپکاوي فکر مه کوي، چا ته هم د فربې او تېر ايستلودام مه بدي، مدام باید ستاسي سلوک د نورو په وړاندې په درناوي ولاړوي، تاسې باید نورو ته وبنایاست چې د نورو انساني کرامت ته درناوي لري، له هغوي سره مينه لري، د هغوي خواخوري یاست. هله به تاسې په خلکو کې خپل اعتماد او باور ساتلي وي او هله به تاسې په ټولنه کې د غوره شخصیت ئهای او مقام خپل کړي وي.

تاسې باید په خپل شخصیت کې د اعتماد ساتلو لپاره خانګړي نړۍ ولري، هغه کړنه تر سره نه کړئ چې ستاسي باور او اعتماد ته زيان رسوی او تاسې د خلکو په منځ کې بې باوره کوي پښтанه وايي : «د درواغو مزل لنه وي» . که مو په درواغو د چا د باور او اعتماد رايه خپله کړه، پوه شئ چې دا مزل مو تريوه وخته دي او دوام نه شي کولاي.

له تاسې سره خپلې تجربې شريکوم، یوه ورڅيو دوست راته تليفون وکړ ويبي ويل چې د کور مخې ته يې خلک د اوبلو له ستونزې سره مخامنځ دي، د څښاك او به نه شته، خلکو توه کړي چې په کوڅه کې یوه ژوره خاډ وباسي، څه ناخه پېسې يې ټولي کړي دي، خو یو خوزره پکې کمېږي، ما ويل که ته په دې ثواب کې برخه واخلي بنې به وي. په سبما مې د خدای د رضا لپاره پېسې وروسيپارلي او ضمير مې په دې خوشاله و چې د خير کار مې کړي دي، خومياشتې وروسته داسي پېښه شوه، چې د خپل دوست کور ته لارم، شاوخوا ټول قصرونه او ماني آبادي وي، داسي معلومېدله چې د دې ئهای هر کس په خپل کور کې د ژوندانه ټول سهولتونه لري او دې ته اړتیا نه شته

چې خپل بچیان کوڅې ته په او بوبې و باسي. د خپل دوست کور ته خېرمه په هېڅ ئای کې د او بوا خا نه و، له ما شومانو مې پونښنه وکړه هغوي وویل: د لته د او بوبې نشه. پوه شوم چې دوست مې راته ربنتیا نه وو ویلی او په خپل کور کې د ژوري خا له لپاره یې رانه پېسې اخېستې وي. اوس زما هغه دوست له ما سره هغه پخوانی تصویر نه لري او باور ورباندي نه شم کولای.

يو دوست مې کيسه کوله، ویل یې چې یو ملګري یې ورته زنګ وواهه، ویبې ویل: وروره! چېرته یې؟ زما خور و پو ته اړتیا ده؟ وايی چې ما تري پونښنه وکړه چې خير خو به وي؟ راته یې وویل چې مېرمن مې په روغتون کې بستر ده، همدا اوس دې وربه پیدا شو، ډاکټر ورته دوا درمل لیکلی او زما په لاس کې ټنګه هم نه شته، ما ویل چې که خوزره دې راته راکړي واي، چې درمل ورباندي واخلم. وايی چې پېسې مې ورکړي، خو وروسته خبر شوم چې نوموري بنا غالي په دې ورڅله خپلو لسو دولسو دوستانو په همدي نوم پېسې تولې کړي وي، نه یې مېرمن بستر وه او نه یې لور پیدا شوي وه.

هغه کيسه کوله چې له دې خبرې دوه درې کاله تېر شول، خو هغه نه په مخه رائي او نه مې تليفون ته ځواب وايي. ځښې خلک ربنتيني نه وي، د خلکو د تېر اېستلو لپاره خپله سليقه او قيافه جور وي ته به وايی چې له سترو اخلاقو او دياتته جور انسان دی، خو کله چې ورسه په کومه معامله او راکړه ورکړه کې مخامنځ شې بیا سړۍ پوهېږي چې چلنډ یې خه ډول دی. نو

په کار ده د نورو باور ساتلو لپاره په ئان کې معنویت ته کار وکړو او دا تولنیز ارزښت خپل کړو.

اعتماد تکيې کولو، په یو چا متكى کېدلو او یو چا ته له ګومان پرته د چارو سپارلو ته وايي. پر ئان اعتماد، پر بل اعتماد، پر تولنه اعتماد او پر سستم اعتماد د اعتماد او باور بشپړونکي دي. که موږ وغواړو د باور او اعتماد معراج ته پورته شو، نو دغه مزل له «ئانه» پیلوو. اعتماد معنوی جوهر دی، چې لومړی باید د خپل شخصیت په کرونده کې وکړل شي، پالل شي او د غورېدا لپاره یې کار وشي.

د اعتماد او باور لپاره د هر انسان په تشخص کې لویه نړۍ پته ده، هر کله چې د اعتماد لمرد انسان دغه نړۍ روښانه کړي، د بې باوري تیاري په خپله کډه کوي او د باور سهار د پیلېدا سندره وايي.

پر ئان اعتماد د تولو باورونو سرچینه ده، دا صفت په ئان کې پنځول اسانه او ارزانه دی، پر ئان اعتماد پر خپل وجودان اعتماد دي، پر خپلې وړتیا اعتماد، پر خپل عزت النفس اعتماد، پر خپلو کړنو اعتماد، پر خپل تصمیم اعتماد، پر خپل فکري څوک اعتماد، پر خپلې عاطفي اعتماد او پر خپل سلوک باور او اعتماد دي. دا هغه لاري دي چې موږ ته پر ئان د اعتماد ور پرانیزی او موږ پر خپل شخصیت او وړتیا باوري کوي. زموږ ډېرې بې اعتمادي له دي سرچینه اخلي، چې موږ دا جوهر په ئان کې نه دي موندلی او نه مو دي پاللى. که موږ پر ئان د باور او وېساترانه زده کړه، که موږ د اعتماد په فلسفه پوه شو، که موږ په خپل وجود کې دغه مرغله و موندله، هله پر نورو اعتماد او باور کولاني شو.

د انسان په پته نړۍ کې د معنویت دغه ګلان د عزت النفس په زمزمو خروبه کېږي او بیا پر ځان د باور میوه او ثمر نیسي. موږ چې خومره د خپل ضمیر هېندراره پاکه وساتو، په هماغه کچه به موپر خپل نفس باور او اعتماد پیاوړی وي. موږ که د خلکو ربنتینی درناوی وکړ، پخپله به د نورو د درناوی وړ وګرڅو او پر ځان د باور او اعتماد اصل به مو غښتلی شي.

موږ که د اجتماعي نزاکتونو او سليقې هنر په خپل ځان کې وپاله، نو د وجدان په کور کې به مو د عزت النفس مانۍ رغولي وي. موږ که په ځان کې اخلاقې، ذوقې او روحي جواهر وېېژندل او په ارزښتې پوه شو، بويه چې پر ځان د اعتماد مانۍ مالکان يو. پر ځان اعتماد موږ پر خپلې وړتیا باوري کوي او د تولنې له نورو وګرو سره مو د باور پر مراندو ملګرتیا ته رابولي. ډېری بې باوري له دې پېدا کېږي، چې موږ اصلاً پر ځان باور نه لرو او دغه اصل مو په خپل ضمیر کې نه دی پالی.

زمور د باورونو موږ پر خپل نفس اعتماد دي، د هر انسان په وجود کې د معنویت لویه شتمني پته ده، د هر انسان په وجود کې د فکر، استعداد، مینې، خلوص، عاطفې، قضاوت او لورینې د مانیز جوهر ستره پانګه پرته ده. موږ باید دغه اربنتونه او څواکمنتیا وېېژنو او ورباندي باور ولرو.

يو عالم وايي: «پر خپل څواک باور لرل نیم بریاليتوب دي» اړينه ده چې باید خپل څواک وېېژنو او د خپل بریاليتوب په رازونو پوه شو. د امریکا شپارسم ولسمشر ابرهم لنکن وايي: «په ټولو اعتماد لرل خطرناک دي، په هيچا اعتماد نه لرل ډېر خطرناک»

په دې پوهېبرو چې هر سېرى د باور وړ نه دی، خوبې باوري هم باید دومره نه وي، چې هر سېرى بې باوره وګنو او د اعتماد مخ تري وګرڅوو. باور د انسانانو تر منځ اړیکې پالې، روابط غښتلي کوي، د صمیمیت او ملګرتیا وي، په بختی او باور کوونکي ته روحی سکون ډالي کوي. باور او اعتماد دی، چې د پلار و زوی، مشروکش، مېړه و بنځی، دوست و ملګري تر منځ د خلوص او محبت فضا جورو وي او ژوند ته د خوشالیو روح بختی.

موږ ولې بې باوره يو؟ ولې يو پر بل اعتماد نه لرو او ولې د خپلو کرنو او پرمختګ له پایلو ناهیلې يو؟ دا تر د پرہ روانی ستونزه ده، زموږ منفي قضاوت او پر خپلو وړتیاوو عقیده نه لرل زموږ روحی مشکل دی، منفي قضاوتونه د ډپرو انسانانو د شخصیتونو برخې ګرځدلې، لامل یې دادی چې موږ په خپلو ځانوونو کې د توانمندي روحیه نه ده پالې او مدام مود خپلې ناکامې احساس ته په ذهن کې ځای ورکړۍ، حال دا چې دا پېړیان پاخوبل غواړي او د ذهن په کور کې د اعتماد فضاء رامنځته کول.

تاسي به دا ډول شکایتونه دې اورئ چې وايي: یوم البدتر دی، اخلاق تباہ شول، په زرو کلونو کې به هم پرمختګ ونه ګوري، افغانستان نه جوره پېږي، خداي که دا جګړه پاي ته ورسېږي، مسلماني ورکه شوه او... دې خلکو ته دا ويل په کار دي، چې ورونو مسلماني هم شته، موږ ورځ تربلي د بهتری په لور روان يو، خداي به جګړه پاي ته ورسوي، افغانستان جوړ دي، پرمختګ روان دی، اخلاق نه دي تباہ شوي. دا زموږ منفي تصورات دي، چې موږ د خپلې بدګومانې په تويان کې ساتي او نه مو پېږدي، چې د اعتماد او باور له قافلې سره ملګري شو. دا افکار زموږ د پرمختګ مخه

نيسي، دا افکار زموږ وړتیاوي او صلاحیتونه وزني او موږ د بري له مزله پاتې کوي. د نړۍ ټول پرمختګونه له فکره الهام اخلي او د انسان هوساینه، سوکالي او نېکمرغې د روغ فکر محسول ده. موږ باید منفي فکر له ظانه لري او د مثبت فکر کښت ته د ذهن کرونده وتره کړو، دا یوه روانې مبارزه ده او ولس باید د بې اعتمادی له ناروغری وژغورل شي.

اعتماد د پرمختګ کيلې ده، اعتماد د تولنیز سکون راز دی، اعتماد د ژوندانه د هوسایني تعريف دی او اعتماد د بشريالني او بشردوستي حکمت او فلسفه ده. موږ باید دغه کتاب پرانیزو او په مفاهیمو یې ځانونه پوه کړو. موږ باید د بې اعتمادی له زندانه راووڅو او د اعتماد شعار زمزمه کړو. موږ باید د بې باوري کپسونه مات کړو او د باور په وزرو تري والوزو. د بې اعتمادی دنيا وره او د اعتماد نړۍ ډېره پراخه ده. موږ باید د اعتماد په ستره نړۍ کې پروازونه وکړو او خپل ولس او تولني ته د باور او اعتماد له نړۍ ستر پیغام راړو.

د امریکا ستر ليکوال بریان ترایسي په خپله یوه وینا کې وايي: «ما د سترو، بریاليو او اغېزمنو بنځو او نارینه وو په اړه څېړنې وکړه، د هغوي بیوګرافۍ مې ولوستلې، د هغوي جرئت، سلوک او رویه مې مطالعه کړه او د فلسفې، اقتصاد، مذهب، اروآپوهنې او میتافزیک په رینا کې مې د هغوي اغېزمنتوب تر څېړنې لاندې ونیو، په پايله کې مې لس تکي د key (Qualities) یا د کوايفود کيلې په توګه ومومندل. دغه ليکوال لسو ارزښتونو ته اشاره کوي او وايي چې خرگندوالی، کفایت، ثبات، مثبت فکري څواک، خلاقیت، پاملنې، پروعده درېدل، جرئت او اعتماد د دغو

اشخاصو د برياليتوبونو د راز تکي وو، چې ما په خپلو څېرنو کې (موندل) نومورې د هر ارزښت د تفصيلي څېرنې په پايله کې وايي: ((اعتماد هغه نه دي، چې مورې یې بايد زده کړو، که مورډ د برياليتوب له دغو لسو رازونو نهه خپل کړل، لسم یې اعتماد دي، چې پخپله به زمود د شخصيت یوه برخه شي او بیا به مورډ یو مثبت او اغېزمن شخص په توګه په ټولنه کې مطرح یو))

هو! که مورډ ټولنيزو ارزښتونو لپاره کار وکړ، د اعتماد ملکه به پخپله زمود پر شخصيت وزري وغوروي او د بې اعتمادي له تيارو به نجات راکړي. رائحه! په ګډه د بې باوري له دېوانو د اعتماد نړۍ، ته پناه یوسو او د روحي سکون او ډاډ په کور کې د هوسابيني له غږ سره خپل غږ ملګري کړو.

غوره انساني سلوک

غوره انساني سلوک ټولنیز ارزښت دی. غوره سلوک د انسان اخلاقي جوهر دی، د اخلاقو چينه له همدي ئاييه بهانده ده، که زموږ سلوک بنه او لوړ وي شخصيت مو په هماګه اندازه عالي او ستر دی، که زموږ سلوک نېک او بنګلې وي، په هماګه کچه به مو د زړونو کورونو ته لاري موندلې وي. سلوک د انسان جوهر دی، سلوک د انسان معنویت دی او سلوک د انسان د انساني صفاتو مور ده. که مو غوبنستي وي چې د هر کس د زړه پر سیکه د محبت مهر ولګوو دا کار د سلوک له لاري شونی دی، دا کار د چې په دوستانو کې مو د اعتماد او باور ئای او مقام موندلې وي، دا کار د سلوک او رویش له لاري شونی دی، که له نورو سره زموږ سلوک بد وي او موږ له نورو د بنو تمه لرو، دا باد په توره وهل دي، خیال دي او خوب دي. رائئي؛ د خپل ذوق په نږي کې وګورو، وبه وینو چې انسان په فطري لحاظ هغه خوک خوبنوي، چې بنه سلوک ولري، هغه خوک خوبنوي چې مينه، لوريته، خلوص او ملګرتيا يې له بنه سلوکه الهام اخلي، هغه خوک خوبنوي، چې سلوک يې د اخلاقي جوهر بېلګه وي، چې داسې ده، نو پر نورو د ئانګرانولو او پر نورو د خپل شخصيت د منلو لپاره یوازینې. نسخه غوره سلوک دي.

هر انسان د بدسلوکه او نېک سلوکه انسان تر منځ په توپیر کولو د خپلې دوستي لاري جلا کوي او انسانان په اتمات ډول په دوه کته گوريو وېشل کېږي، چې یوه د بنو خويونو او نېک سلوک ډله او بله ډله هغه خلک چې بدسلوکه او بد رفتاره دي. یو انګرېز شاعر وايي:

“First we make our habits, then the habits make us”

يانې موب لومړي خپل خويونه جوروو، بيا همدا خويونه دي، چې موب جوروسي. که د دي خبرې فلسفې ته حئير شو، ډېره ژوره ډه، د دي مانا داده، چې زمود خويونه زمود په واک کې دي، خرنګه چې وغواړو د خپل خوى او سلوک نيلۍ څغلولائي شو، خو کله چې خويونه جوره شول، لوی شول او زمود د شخصيت کرونده يې ونيوله، بیا نو همدا خويونه دي، چې زمود شخصيت جوروسي، بیا نو موب هغه خوک یو، چې کوم خوى او عادت لرو، کومه رویه او سلوک لرو. بیا له دې نړۍ نه شو وتلای، بیا خلک موب د خپل سلوک په هېنداره کې گوري او ارزښت ته مود سلوک او عادت، خوى او رویش په وزن قايل وي.

د دي لپاره چې خنګه بنه سلوک په ځان کې وپنخوو او خنګه د خپل شخصيت فصل د غوره سلوک په زمزمو خروبه کړو اسانه او ارزانه لاري شته، که موب خپله دا درک کړي وي، چې دغه یا هغه سلوک غوره دي او په ما کې نه شته. یا که مو دا تشخيص کړي وي، چې هغه یا دغه سلوک بد دی او په ما کې شته، نولو، خواري غواړي، دا عادت خپلول یا دا عادت لري کول تمرین غواړي، عمل غواړي او هوډ ته اړتیا لري. که تاسې په صادقانه توګه په خپل شخصيت کې د یوې موسکا بناپېږي وپالۍ او دغه

مېلمنه درنه خپه نه شي، تاسې ته به د بنه سلوک، بنه خوي او غوره عادت د انعام تاج در په سر کړي.

له هر انسان سره په ورین تندی مخامنځ شی، په خوده ژبه او پستو خبرو له هغه یا هغې سره خپل نظر شريک کړئ او د موسکا په ډالۍ ورته د زړه د مينې کتاب پرانیزی، باور ولرئ چې تاسې به په اسانه زړونو ته لار و مومئ او هر زړه به په ډېره مينه تاسې ته د خپل کور دروازي پرانیزی. دا غوره سلوک او د برياليتوب بنه نسخه ده.

څه فکر کوئ د یو کس یوه بدہ خبره، بد سلوک او ناوره چلندا په مقابل کس اغېز نه لري؟ هرو مرو یې لري، زه باور لرم چې ستاسي په ذهن کې به داسي منفوري څېږي وي، چې تاسې ته په یوې بدې خبرې، رتلوا یا بنسکنڅلويې ستاسي مينه په کرکه بدله کړي او تاسې یې او س د یوې شبې لپاره هم ملګرتيا او دوستي ته چمتوونه ياست. همداسي بنه خبره او بنه سلوک هم پر مقابل لوري اغېز او تاثير لري. بنه سلوک په مقابل لوري کې نرمښت، اطاعت او خلوص پنځوي او تاته د مزل هغه لاره لنډوي، چې غواړي د خپل سلوک له برکته په خلکو کې محبوب او عزتمن شی. غوره سلوک د غوره شخصيت صفت دي، غوره سلوک د سترو اخلاقو جوهر دي، د چا چې سلوک غوره نه وي هېڅکله د غوره اخلاقې شخصيت مقام نه شي خپلولاني او ټولنه یې له دي امتيازه بې برخې کوي، ټولنه یې د حساب له سپړيو باسي او د اتروانې، ته یې سپاري.

په ئان کې د بنه سلوک خواړه پيدا کول اسانه دي، که په کور کې ياست د یو مهربانه پلار، مهربان ورور او مهربانې مور یا خور په توګه سلوک غوره

کرئ، خپلو اولادونو او د کور غرو ته دا ثابتە کرئ، چې تاسې له نن وروسته يو مينه ناک او لوراند شخصيت ياست. بیا و گورئ چې د کور د غرو رویه او سلوك خنگه په اوتومات ډول ستاسي په ټراندي بدليږي او خنگه مود قدر او عزت ګراف لورپېږي

که په دفتر کې ياست د خپل دفتر له کارکوونکو او مراجعيينو سره د بنه سلوك له لاري مخ ته ولار شئ، هر مراجعه کوونکي ته په مينه او بنايسته لهجه معلومات ورکړئ، هغه کاملاً ستاسي د اداري د اصولو په اړه نا بلده او نا اشنا دي، هغه ته سمه لارښوونه وکړئ، د یو پیاله چای سست ورته وکړئ، که ساره وو لړه شبېه یې یوې تودې بخاري ته کښېنوئ، که ګرمي وه یو ګیلاس یخې او به ورکړئ، لړه شبېه یې پکي ته کښېنوئ، چې خوله یې وچه شي او په اروا کې د راحت احساس غزوونې وکړئ، بیا و گورئ چې تاسې خنگه په اسانه کولاي شي د هغه د زړه میوند فتحه کرې، د هغه په زړه کې ئان ته کور جوړ کړئ او د هغه اعتماد او باور خپل کړئ!

زه خپله یوه تجربه له تاسې سره شريکوم، ۱۳۷۹ لمريز کال و، زه د نتګرهار ورڅاني مرسټيال وم دوه تنه معزز اشخاص زما دفتر ته راټنوتل، د هغوي مې درنواي وکړ او یوه یوه پیاله چای مې د هغوي مخې ته کېښود، یو بناغلي راته وویل: تاسې بنځینه مضامين شورو؟ ورته مې وویل: ولې نه، بنځه خونيمه نپې ده، بنځه خونيم انساني ژوند دي... هرمورو یې نشروو. دا وخت یې یو شعر له جي به وویست او ما ته یې راکړ، ما له ئانه سره شعر ولوست او په خو خوبو الفاظو مې د شاعري خور د شعري استعداد او وړتیا قدردانی وکړه. د لړې شبې خو خبرو زما او د هغه کس تر منځ د

دوسټي داسي تارونه وئغلول، چې ما يې ساري نه ولیدلې. یوه مياشت وروسته ما هماگه شاعره خور یو خپلواں ته وغوبنتله، زما د لبې مودې دي اعتماد زما او زما د نوي دوست تر منځ دومره څواکمن پول جوړ کړي و، چې خبره مې څمکې ته ونه غور حوال شوه، اوس هغوي سره د یوې خوبې کورنۍ خاوندان دي او زه په دې خوشاله یم، د داسي دوستانو خاوند شوم، چې هره شبېه ورباندي ويړام.

بنه سلوک لویه پانګه ده، موږ هر یو باید په دې هڅه کې شو، چې د سلوک اسانې لارې خپلې کړو او په پوره اخلاص له خلکو سره راشه درشه ویالو. دا لویه شتمني ده او شونې ده هر څوک له دې سمندره خپل جام ډک کړي. دا خزانه په ورکړه نه تشپږي او هېڅ غوبنتونکي بېنوا نه پرېږدي، یوازې لړه ټيرنه او پاملنې غواړي.

بنه سلوک د معنوی ژوندانه ډیوه او خراغ دی او دا خراغ مر کېدو ته مه پرېږدی.

انسانی کرامت

انسانی کرامت ته درناوی تولنیز ارزښت دی، موږ باید د یوبل درناوی وکړو او انسانی کرامت ته یې قایل شو، انسان ډېره لویه هستي ده او انسانیت هغه جوهر دی چې خداي $\textcircled{۱}$ یوازې پر انسان لوروی او نور مخلوقات دا صفت او جوهر نه لري. الله $\textcircled{۱}$ فرمایي: «لقد كرمنا بني ادم» یانې ما انسان د عزت خاوند پیدا کړي دي.

دا زموږ اخلاقی مسوولیت دی، چې د انسان د عزت په اړه فکر وکړو او هر انسان ته لاس په نامه ودرېږو، د بل درناوی په حقیقت کې د ئاخان درناوی دی، بل ته احترام کول د خپل ځان قدر کول دي، که موږ د نورو درناوی وکړ او د نورو انسانی کرامت ته په ارزښت قایل شو، نور به زموږ درناوی وکړي او همدا د یوې مهذبې تولنې ارزښت او قانون دي.

موږ چې کله د تهذیب خبره کوو، نو درناوی او له انسان سره مینه یې په سر کې راخي، موږ باید خپل زړه ته له انسان سره د مینې کيسې ورزده کړو او په دې باغ کې له انسان سره د مینې ګلان وکړو.

انسان ته الله $\textcircled{۱}$ هله د سترتوب مقام په برخه کړ چې د ملايکو مسجود شو، پربنیتو د حضرت ادم عليه السلام کالبود ته سجده وکړه او د انسان د اکرام او اعزام بېرغله همدغه ئایه په روپیدو شو، انسان همدلته سرلوپړي شو، انسان همدلته د انسانی کرامت او سترتوب خبتن شو، انسان همدلته د

انسانی جوهر خزانه و موندله او انسان همدلتنه د نړۍ سردار شو. ابليس چې انسان ته له سجدي او درناوي ډډه وکړه ورتيل شو او د ملايکوله مقامه پربوت.

مود ځکه وايو چې انسان د درناوي وړ دی او د انسان باید درناوى وشي، قدر يې وشي او اکرام يې وشي: په ځمکه کې انسان خلیفه او خای ناستي ګرڅول یوبل اعزاز او اکرام دی چې پر انسان شوی دی، الله ﷺ فرمایي: «إِنَّمَا جَاءَكُمْ بِالْأَرْضِ حَلِيقَةً» یاني زه په ځمکه کې خلیفه او خای ناستي ګرڅوم. دا د انسان لپاره هېر ستر مقام او لوی عزت دی، چې د کایناتو خالق ورپه برخه کړي دی، دا لویه معنوی شتمني ده چې الله ﷺ انسان ته په برخه کړي ده، دا لوی نعمت دی چې انسان ترې برخمن شوی دی، دا لوی اعتماد او باور دی، چې ستر خالق پر انسان کړي دی، دا لوی مسؤولیت دی چې انسان ته ورکړل شوی دی او بلاخره دا د مانا لویه دنیا ده چې انسان ته سپارل شوی ده.

د انسان بل لوی اعزاز او عزت د هغه علم او پوهه ده، علم او پوهه د الله ﷺ له صفتونو خخه ده چې پر انسان يې لورو لې ده، علم د الله ﷺ د معرفت خراغ دی چې انسان ته ورکړل شوی دی، علم نور او رهنا ده چې انسان ته ورکړل شوی ده، علم پوهه او بصيرت دی چې د انسان په برخه شوی دی، علم جوهر او زينت دی چې انسان ته ډالي شوی دی، علم شتمني ده چې انسان ته په واک کې ورکړل شوی ده، علم امتياز دی چې شمله يې انسان ته په سر شوی ده، علم د مرغلرو روان سمندر دی چې انسان ته بخښل شوی دی، نو

حکه وايو چې انسان انساني کرامت لري او باید درناوی یې وشي، باید
قدر یې وشي او عزت یې وشي.

د انسان د حیات مرغله د الله ﷺ له روحه رغبدلي ده، ستر خالق فرمایي:
«و نفح فيه من روحه» ياني د انسان په وجود کې زما روح پوشوي دي. بل
خاى فرمایي: «فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ» ياني
كله مو چې د انسان صورت برابر کړ او خپل روح مې پکې واچاوه، نو
ملايکي ورته سجده کوونکي و ګرځېدل.

اوس گورو چې د انسان د معنویت معراج خومره لوړ دي، د انسان د کرامت
اسمان خومره پورته دي، د انسان د انساني عظمت مانۍ خومره ستره ده،
د انسان د تفوق امتیاز خومره بې ساري دی؟ حکه وايو چې انسان د کرامت
خاوند دي، انسان عزتمن دي او باید د انسان درناوی وشي، انسان ته په
درنه سترګه وکتل شي او له انسان سره د یو ممتاز مخلوق په توګه چلندي
وشي، انسان ته ازار ونه رسول شي، له انسان سره بد سلوک ونه شي،
انسان توهین نه شي، انسان ونه رتيل شي، له انسانه په ناحقه ژوند وانه
خېستل شي، په بد نيت د انسان د کور دروازه ونه تکول شي او انسان ته د
بشرپالني او بشردوستي په روحیه د خپلې مينې او محبت غږ پرانیستل
شي.

هر انسان باید خپل مقام و پېژني، د خپل شرافت او انساني کرامت په
هېنداره کې خپل مخ و ګوري او د انسانيت په مانا او مفهوم ځان پوره پوه
کړي، د حیوانیت له ورشور او ګرځي او د شرف دنیا خپله کړي.

انسان ته یو بل صفت هم ستر خالق وریه برخه کړي دي، هغه د انسان اختيار او اراده ده، دا جوهر هم د انسان په انساني کرامت کې د ستر مقام نوم دي، الله ﷺ ورته د خپلو صلاحیتونو له جوهره د ارادي او اختيار صفت ورکړي دي، انسان یې خود مختاره پیدا کړ او د تصميم نيونې له صلاحیته یې برخمن کړ، تر خوسمه او ناسمه لاره سره ببله کړي، تول له سپينه او شپه له ورځي د خپل عقل او فهم له مخې سره ببل کړي، د بنوا وبدو په اړه خپله تصميم ونيسي او د واک په ورشو کې په خپل زين کړي آس سفر وکړي او هغه ارزښتونه سره جلا کړي چې الله ﷺ ورباندي خوشالېږي او د رضایت سبب یې ګرځي، دا د انسان د انساني کرامت او جوهر بله ستره بېلګه ده چې الله ﷺ انسان ته ورنصیب کړي ده.

انسان چې خومره قیمتی دي د هغه ژوند هم قیمتی دي، الله ﷺ فرمایي: «مَنْ قَاتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَانَمَا قَاتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَانَمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا»

یاني که یو چا یو نفس پرته له دي چې پور یې ورباندي وي په قتل ورساوه او په Ҳمکه کې یې فساد خپور کړ، نو دا سې ده لکه تول انسانان یې چې وزلي وي او که چا چاته ژوند وباخښه، لکه تولو انسانانو ته یې چې ژوند بخښلی وي»)

له دي ئايه موږ پوهېرو چې د انسان مقام خومره لور او د انسان انساني کرامت خومره ستر او د درناوي وړ دي؟

الله ﷺ انسان ته ډېر خه په واک کې ورکړي او ډېر خه یې ورباندي لورولي دي، ستر خالق فرمایي: «وَسَخَرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ» یاني اي انسانه: لم را او سپوږدمي مې تاته تابع کړي دي. بل څای فرمایي: «أَلَمْ تَرَوْ أَنَّ اللَّهَ سَخَرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» یاني اي انسانه ايا ته نه ګوري هغه خه مې درته تابع ګرځولي دي چې په اسمانونو کې دي او هغه خه چې په Ҳمکه کې دي.

بل څای فرمایي: «وَسَخَرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» یاني اي انسانه ما ټوله هغه خه درته تابع او په واک کې درکړي چې په اسمانونو کې دي او په Ҳمکه کې.

دي ته ورتنه نور مبارک ايتونه هم شته چې پر انسان د لورينو او انسان ته د واک او صلاحیت د ورکړي له اصله حاکي دي.

له همدي خايمه ده چې انسان د ستر اعزاز او اکرام خاوند دي. نو په کار ده چې د بشريپالني او انسان پالني په روحيه د انسان درناوی وکړو او په خپلو کې سره د ميني په کيسه راټول شو.

همدا انسان دوستي، بشردوستي او انساني کرامت ته د درناوي سمه لاره ده او د همدي لاري قافله د انسانيت مقام او معراج ته رسپدلې ده.

ادب

ادب تولنیز ارزښت دی، ادبپوهان د ادب د تعريف په اړه وايي: «هره هغه ممتازه وينا، که شفاهي وي او که تحريري، چې هنري ارزښت ولري ادب ګنل کېږي.» د ادب لغوي مانا روزنه، بنه کړه وړه او غوره سلوک دي. دا هم ويل کېږي، چې ادب له «هذب» خخه اخښتل شوی او هذب دي ته وايي چې یو څوک د یوې ونې یا یو بوتي خوري ورې ناسمي خانګې پري کړي او بوتي ته بشکلا په برخه کړي. موږ دلته ادب د ادبپوهانو له نظره نه څېرو، بلکې د تولنیزی اروآپوهنې له مخي ورباندي بحث او خبرې کوو. په دی خبرې کوو، چې په تولنه کې په عامه توګه ادب خه ته ويل کېږي او ارزښت یې په خه کې دی. موږ په دې خبره نه کوو چې ادب ژبني فصاحت دی، بلاغت دی، لفظي او معنوی بشکلا ده، هغه پوهه ده چې انسان د وينا پرمهال له خطوا او سههوی ژغوري او...

موږ دلته په دې خبرې کوي چې تولنه خه ته ادب وايي او ولې تولنیز ارزښت لري. په تولنه کې چې څوک د بل درناوی کوي، خلک یې ادبناک ګنمي او نوم یې په درنښت یادېږي. څوک چې حياناک وي، خلک وايي: فلانۍ ډېر ادبناک دی. څوک چې لږې خبرې کوي، خلک وايي: ډېر با ادبه دی. هر هغه څوک چې د مشرانو درناوی کوي، خلک یې مؤدبه ګنمي. ادب په تولنه کې د یو ارزښت په توګه مطرح دی، ادب د شخصيت روح دی، ادب د شخصيت جوهر دی، هر هغه څوک چې د عالي او ستر شخصيت لرونکي

وی ارومرو به ادب لری او تر ھېرە به یې شخصیت د ادب لە خراغە رنا
اخلي.

ھېر ھلە ادب د غورە شخصیت لپارە د اوصافو لويه بىرخە جورە وي. پە ادب
کې درناوى، حيا، منبىت، صبر، زغم او تفکر ئاي لری، چې دا تۈل د يو
انسان د غورە شخصیت بىلگى دى. د مور و پلاز لومپى هىخە دا وي، چې
ھېل اولاد تە ادب ورزدە كري او پە دې یې پوه كري، چې د مشرانو بە
درناوى كوي، د مشرانو خبىي تە بە غورە سلوك بە زده كوي.

ادىب يوازى هغە خوک نە دى، چې د ادب لە خانگى فارغ وي او د ادبىاتو
پە اړه مطالعه لری. يا ادبى ليكىنى كولاي شي، شعر لىكى، لنلىپى كىسى
لىكى او ناولونه لىكى. اديب هغە خوک دى، چې پە سلوك او عمل كې یې
د ادب مالگە گله وي، چې ادب پە كې وي، چې خبىي او كېنى یې ممتازى
وي، چې حرکات او سکنات یې د هنريت لە بنكلا حاكى وي. داسې خلک
شته چې د ادب لە خانگى فارغ دى، خو پە خېل شخصیت كې د ادب جوهر
نە لری، سپىكى او سپورى بە وايى، پوچى او عېشى ويناوى بە كوي، داسې
گفتار بە لە خولىپى وباسى، چې انسان یې پە اورپىلۇ شرمېرى. خو داسې
خلک شته، چې ادبىات یې نە دى لۇستى، پە مسلكى لاحاظ پە ادب نە
پوهېرى، خود كېنى او سلوك كروندە یې د ادب لە چىنې خروبە كېرى. وينا
يې خوبە، ژبه یې پستە، تندى یې ورين، كېنه یې لە حيا ھكە او الفاظ یې
كە او منلى وي. داسې خلک خېلە خبرە زوي بىا بە یې كوي، پە خبرە
فكى كوي بىا بې لە خولىپى وباسى، كە تۈكە ھم كوي، نو د ادب پە چوکات

کې، که طنز او مزاح هم وړاندې کوي، په داسې الفاظو چې سپکې او سپورې پکې نه وي.

په حقیقت کې دا سپری ادیب دی او په حقیقت کې د ده کړنہ او وینا هنريت لري. خلک همدي انسان ته مؤدبه وايي، خلک همدي له نورو ممتاز ګنېي او د ادب پټکې همده ته پر سر بدمي.

چوپتیا او خاموشی ادب ګنيل کېږي، په معقول انداز کې خپله خبره کول ادب ګنيل کېږي، تېرېدنه (گزشت) ادب ګنيل کېږي، له بي حیاء حرکاتو خان ژغورل ادب ګنيل کېږي، له بي باکو بحثونو او بي مانا بنها ارونو خان ګونسه کول ادب ګنيل کېږي، له نامحرمو خپل نظر ساتل ادب ګنيل کېږي، له بشکنخلو او رتيلو ډډه کول ادب ګنيل کېږي، د ګستاخ انسان پر وړاندې صبر کول ادب ګنيل کېږي، د یوې نا مناسبې پوبنتنې په خواب کې چوپه خوله پاتې کېدل ادب ګنيل کېږي.

دا او دي ته ورته ارزښتونه ادب دی او تولنه ورته په درنښت قایله ده. د ژوندانه په ځغل کې هر انسان په دي هڅه کې دي، چې د ادب مقام خپل کړي، خلک يې د مهذب او مoadب انسان په توګه وپېژنې، وېنا يې پر نورو د هنريت له خوبو اغېز وکړي او سلوک يې د ادب په نړۍ کې منلى مقام خپل کړي. ځکه نو ادب هر چا ته مهم دي او هر خوک غواړي چې خپل شخصيت د ادب په ګانه پسول کړي.

مدنیت

مدنیت یا مدنی ژوند تولنیز ارزښت دی، په مدنیت کې پرمختګ وي او هوساینه وي. په مدنیت کې نوبت، تولید، بسیاتوب او بریاوی د ژوند د بىکلانوم وي. هر انسان غواړي مدنی ژوند ولري او د مدنیت له مزاياوو برخمن وي. موږ د مدنیت، تمدن او مدنی ژوندانه په اړه له خلکو ډپر اورو، خوتړ ډپره عام خلک په دې نه پوهېږي، چې تمدن خه ته وايی، مدنیت خه شی دی او مدنی خوک دی؟ دلته غواړو په دغوا ارزښتونو لبې خبرې وکړو. تمدن په لغت کې له مدینه خخه اخیستل شوی او مدینه بشار ته ویل کېږي، نو د تمدن مانا بشاري ژوند، یا بشاریتوب دی. په اصطلاح کې تمدن یا مدنیت له هغو هڅو او زیار خخه عبارت دی، چې تولنه یې د بشر د مادی او معنوی ژوندانه په لاره کې ګالي.

د تولنې معنوی یا مانیز ژوند عبارت له اصیل کلتور، اخلاقو او عقیدي خخه دی او مادی ژوند یې عمراني چاري او مادی نړۍ ده. په لنډه توګه د مدنیت تعريف داسې کولای شو. هغه ارزښتونه چې تولنه یې د بشري تولنې په روحې، اخلاقې، تنظيمې، تطبيقي او مادی برخه کې وړاندې کوي له تمدن، مدنیت یا مدنیتوب خخه عبارت دی. یا په بله وينا، هر کله چې په یوه تولنه کې د ژوندانه تولې اساتیاواي برابري وي، متمدنه تولنه ورته وايی او د ژوندانه دې بهير ته مدنیت وايی.

دا چې موبې په اسلامي تولنه کې ژوند کوو او مسلمانان یو، نوزموب د مدنیت درې ډګره دي، چې روحاني ډګر، تولنیز و سیاسي ډګر او مادي ډګر دي. په روحاني ډګر کې زمود او ستاسي مسوولیت دا دي، چې په تولنه کې فکر، اخلاقو، دیانت، ادب او بنوونې روزني ته کار وکړو او خپله تولنه د معنویت په گانه پسول کړو. په تولنیز و سیاسي ډګر کې مو مسوولیت دا دي، چې د عدالت، ملي وحدت، اتفاق او د قانون پلي کېدا ته کار وکړو او د جنایت او خیانت د مخنيوي لپاره خپل غږ پورته کړو. په مادي ډګر کې مو مسوولیت دا دي، چې د تولني په مادي پرمختګ کې برخه واخلو. د ترقى، پرمختګ او فزيکي و مادي بیا رغاوونې اصل ته کار وکړو.

نه غواړو بحث علمي او اکادميک کړو، د اړتیا تر حده مو په مدنیت، تمدن، مدنیتوب او دا چې مدنی خوک دی خبرې وکړې او د خپل مدنی سفر موخي او تګلوری موروښانه کړ. د مدنی انسانانو په توګه زمود او ستاسي د سفر او هدف لوري معلوم دي، موب او تاسي مسوولیت لرو، چې د تولني د خير لپاره مدنیتوب له دعوي سره سمه قدم واخلو، دلته موب ته د تولني هوساينه او پرمختګ مهم دي، موب ته د خپل قوم او ولس سوکالي مهمه ده او موب ته مدنی ارزبستونه مهم دي.

که د مدنی حرکتونو نړیوال تاریخ ته وګورو انساني نړۍ ورسره بدله شوې ده، انساني تولنوته آرام او هوسا ژوند په برخه شوې دي. راشئ د اسلامي تمدن تاریخ وګوري، په غېر اسلامي تولنو کې مهاتما ګاندي وګوري، چې د عدم تشدد په فکري فلسفه بې یو مدنی حرکت پیل او په پای کې بې خپل

ولس ته خپلواکي واخیستله. راشئ مارتین لودرکینگ او روسا پارکس (یوه تور پوستي مېرمن وه) و گورئ، چې افريقيا يي الاصله اميريکائي تور پوستي ملت ته يې د خپل مدنۍ حرکت او سوله ايزو مارشونو له برکته حقوق تر لاسه او په اميريکا کې يې د نژادي تبعيض ديوالونه ونړول. راشئ نلسن منديلا و گورئ، چې د خپل ملت لپاره يې د مدنۍ حرکت نه خپله مبارزه پيل کړه او ولس يې سوکاله کړ. په نړۍ کې داسي ډېري بېلګې لرو، چې مدنۍ حرکتونو ولس ته د امن، هوسایني او سوکالي پیغام لرلی دی. دا په دې پوري تړلي ده، چې زموږ ارمان خومره پاک او سپېڅلی دی، دا په دې پوري تړلي ده، چې زموږ ارمان خومره لوی او ستر دی. دا په دې پوري تړلي ده، چې موږ خومره مدنۍ ارزبستونو ته ژمن او وفادار يو.

موږ که د خپل ولس ارزبستونو ته کار و کړ، په حقیقت کې مو خپلو کورونو ته سوکالي راوستله. که موږ د مدنیتوب په نوم یوه ډیوه بله کړه، په حقیقت کې مو خپل کور ته رنیا راوستله. که موږ د بشري په هوسایني فکر و کړ، په حقیقت کې مو د خپلو خلکو او خپلې کورنې د نیکمرغې لپاره فکر کړي دی. نوراخي د یو شريک ارمان لپاره کار و کړو، د یو داسي مزل لازويان شو، چې هيله او ارزو مو سره شريکه وي. په لويو مسايلو فکر و کړو او لوسي مسايل مطرح کړو. د انسانيت لپاره فکر و کړو، د خپلو مسلمانانو د ژوند لپاره فکر و کړو، د ملت جوړونې لپاره فکر و کړو. لوی فکرونه انسان ته سترتوب بخنيي او واره فکرونه کو چنيان او واره انسانان هم کولاي شي.

که موږ ئاخونه جوړل کړل، نو تولنه جوړلاني شو. که موږ ئاخونه منظم کړل، د تولني انتظام ته کار کولاي شو. زموږ ارمان شريک دی او هدف مو

سېپېڅلی دی. مدنۍ حرکت او مدニيتوب انساني غوبښته ده، د ولس خدمت دی، د ولس لپاره منډي وهل دی او د انساني همدردي او عاطفي له مخې یو پاک ارمان ته کار کول دی.

اورېدل

اورېدل او د بل خبرې ته غورې نیوں تولنیز ارزښت دی، دا د غوره او لویو انسانانو صفت دی، چې د بل خبره په غور اوږي او ورباندي سوچ کوي. په تولنه کې بنه ویناوال هغه خوک دي، چې بنه اورېدونکي وي، تر خو چې مورې بنه اورېدونکي نه شو، بنه ويونکي رانه نه جورېږي، مشران وايی چې اول واوره بیا خبره کوه، ځښې دا هم وايی چې دوه غورېونه او یوه خوله د دې لپاره دي چې دوه خبرې واورې او یوه وکړې. په هر حال په اورېدلو کې ډېر خیر وي، کله که مور غوبنستي وي چې خبرې موباید د منطق جوهر ولري، نوباید لومړۍ واورو او د حافظې ماشین ته یې وسپارو، بیا که د خبرې کولو اړتیا وه ورباندي خبرې وکړو. په اورېدو کې حکمت وي، یو ماشوم که خه وانه وري نو خه نه شي ويلاي، ډېری کانه خه نه اوږي خکه خه نه وايی. د هغوي ګونګتوب د کونګتوب له امله وي.

يو دوه ويشت کلن ګونګي هغه وخت کلمه مبارکه د خېل بل دوست د تکرار نه وروسته ماته ګوډه وویله کله یې چې په غور کې د اورېدو ماشین کېښود، هغه په لومړۍ ټل غړونه اورېدل او بېا یې د همدغو غړونو دتمیل هڅه وکړه، خکه نو اورېدل مهم دي. مورې باید هڅه وکړو چې اورېدونکي شو، که واورو، نوبیا وینا کولای شو، که واورو، نوبیا حق او

ناحق، تور او سپین سره جلاکولای شو، که واورو، نوبیا د پر او ناپر، ملامت او سلامت تر منځ توپیر کولای شو. زموږ ډېري ستونزې له دي ئايىه دې چې د کار خبرې لربې اورو او په خپلوا وينا وو مين يو، موږ چې تر خودا عادت له خانه نه وي لري کړي او د اورپدو مينه او ذوق مو په خپل شخصيت کې نه وي پاللى، بنه ويونکي نه شو جورپدای او نه رانه بنه قضاوت کوونکي جورپدای شي.

که غونبنتي مو وي چې خبرې مو په تول تللي وي او معلومات مو کره وي، نوباید اول د اورپدلو د پير مریدان شو، له اورپدلو پرته زموږ تجربې خامې وي، منطق مو کمزوری وي، معلومات مو اومه وي، نو په دغه نا رسپدلي فصل باید له وخت د مخه لو ګډه نه کړو او پرپردو چې زموږ د اورپدو فصل پوخ شي. که تاسې د یو خه په اړه نه وي اورپدلي او خپل نظر وړاندې کوي، اشتباه کوي، بنايې یو خوک ستاسي په اشتباها ته تو تېروخې، خو داسي خوک به وي چې ستاسي په کمزوري یو پوه شي او تاسې ورته په معنوی لحظه ډېر کمزوری او بې متري معلوم شئ.

یوه ورخ د یو شخصي پوهنتون د حقوقو پوهنهنځي یو استاد د خپلوا نوي تنو محصلينو پر وړاندې وویل چې نلسن منډې بلا یوه بنځه وه، چې په افريقا کې راپورته شوه او مبارزه یې پیل کړه. زه هم په دې محصلينو کې ناست وم، سخت خپه شوم، د استاد په معنوی حیثیت مې زړه ډېر بد شو، بنايې یو شمېر محصلین چې په دې اړه یې معلومات لرل دي اشتباه ته به ټير شوي وو. په سبا یې ماله اټېرنېټ څخه د نلسن منډې بلا بشپړه بیوګرافی راواخیستله او یو شمېر مجلې مې ورسه یو خای کړي، په یو پاکت کې مې

هغه استاد ته ورکړي هغه زما دا ډالۍ په منني سره ومنله او زه په دې ډاده شوم چې بساغلی استاد به له دې وروسته په دې پوه شوی وي چې نلسن منډپلا بنځه نه، بلکې نزو.

دا مې په دې پوري وویل چې مورډايد لوړۍ خپل معلومات د اورپدلو له لارې غني کړو، د لوستنې له لاري خپل ذهن ته هېږد هڅه وسپارو، د حکمت هڅه او کوبنښن همدا دي، چې مورډ دې خپل ذهن ته هڅه وسپارو او څاندي پر دې ډاده کړو چې د معلوماتو له نېۍ یوڅه لرو، دا حکمت نه دې چې د خپل فکر ناچلې نسخې خلکو ته وړاندې کړو او کمزوي دلایل پر خلکو ومنو.

د ۱۳۷۷ لمریز کال خبره ده، د یوې عایدادي اداري مشرپه خپل دفتر کې ناست، یو شمېر سوداګر هم ورسره وو، یو مامور راغې او سلام یې واچاوه، مشرترې پوښتنه وکړه: هلكه فلاينه دا درې خلور ورځې چېرته وي؟ هغه ورته وویل: جناب رئیس صاحب په بنې پښتوګې کې مې کانې و، سخت ترې په عذاب وم، ځکه وظيفې ته نه راتلم. د اداري مشرب پرچ وهل، له خندا شین شو، زښت زیات یې وختنل، ناست خلک حیران وو چې رئیس په خه خبره وختنل. رئیس چې د خپلې خندا له چارې او زګار شو، نو خپل مامور ته یې وویل: خدای دي تا ووهې له خندا دي مر کرم، په انسان کې خو یو پښتوګې وي، بنې او کین پکې تا راوایست!

دا وخت ناستو خلکو غر وهل او د بساغلی مشرپه حماقت تول له خندا شنه شول، رئیس هم بیا له خندا سره غاره غږې شو، مامور هک پک ولار و، دا وخت د رئیس یو تن مخلص ملګری وروړاندې شو او په غورې کې یې ورته

وویل چې رئیس صاحب دا خلک په تا پوري خاندي، د انسان یو پښتورگی نه وي بلکې دوه وي. هماګه و چې رئیس له یوې نړۍ خجالت سره چوب شو او په خپلې خندا سخت پښېمانه و موږ ولیدل چې د دې بناغلې معلومات کمزوري وو او تر دا دمه په دې نه پوهېده چې د انسان دوه پښتورگي وي.

زموره په کلې کې پخوا د او بويژرندي وي، یو مازیگر یو سپین بیری سپی د ژرندي نه خو قدمه وړاندې پر یوه چوتره لمانځه ته ولار دی، یو معلم صاحب راغى او تر خوا یې د لمانځه په نیت ودرېد، معلم صاحب لایه لمانځه دی چې سپین بیری لمونځ وکړ او په دعا یې پیل وکړ، په دعا کې یې خو خله په لوړ اواز وویل: «خدا یه اسلام ته بری ورکې او کفر غالبه کې» معلم صاحب چې سلام و ګرځاوه ورنه یې و پوښتل: کاكا ته دا دعا بیا وکه! هغه بیا خپله دعا هماګه شان تکرار کړه، معلم صاحب ورته وویل: «(توبه وباسه ګنهکار شوي، ته خه په اپلتو سر یې، ته د غالب په مانا پوهېږي؟)»

سپین بیری وویل: «ولې معلم صاحب غالب ناکام ته نه وايی؟» معلم صاحب توند شو ورته یې وویل: «غالب کامیاب ته وايی غوردونه دي خلاص کړه، چې بیا داسي دعا ونه کړي» سپین بیری په حیراتیا وویل: توبه توبه! ما دې خدای خوار کړي، زه خو دا شپیتہ کاله همدا دعا کوم چې کفر غالبه کې، ما خو وویل چې غالب به ناکام ته وايی. دا وخت یې غوردونه ونیول او خدای (ج) ته په زاريyo شو.

دا طنزونه نه وو، ربتهينې کيسې وي او د دې لپاره مې وکړي، چې لومړي بايد واورو او خان د اورې دو په مفهوم پوه کړو، اورې دل د ويلو لپاره پول

دی، اور پدل د ویلو لپاره کرونده ده، د وینا ګلان لوړې څل د اور پدو په ګلبن کې توکېږي او وده کوي، که مور بنه اور پدونکي شو بنه ویناوال رانه جوړ پدی شي، که بنه ویناوال نه شو عیب نه دی، خو که بنه اور پدونکي شو حکمت او سرلوړي ده.

چوپتیا خاموش سمندر دی، هغوي چې چوپ وي ډېر خه اوري او هغوي چې ډېر خه اوري ډېر خه لري، د نړۍ مشهور ليکوال منتيسکو وايي: «انسان د سيند په خېر دی، خومره چې ژور وي خورا آرام او خورا عاجزي کونکي وي»

فن او هنر

له فن خخه مانا او مقصد د ځېنو عملی او نظری مسایلو په اړه تدبیر او د کړنې خرنګوالی دی. فن پیشنه ده، فن کسب دی او فن مسلک دی. فنکار هغه خوک دی، چې فن یې زده وي. خلک د فن خاوند ته درناوی لري، فن د ټولنیز ژوندانه د حرکت آرابه ده، فنون د ژوندانه شروت او شتمني ده، فنون د اجتماعي ژوندانه د پرمختګ وسیلې دی. خټګري، درزيتوب، ترکاني، موچيتوب، مستري توب، برېښناپالي (برقيتوب)، رنګمالی، تپاري، سيم تاوي، زرگري او داسي نور فنون دي. فن له هنر سره ګډه پوله او مشترکه وجه لري.

هنر د پوهې، کمال، شعور او هونبیارتیا په مانا هم راغلی دی، رحمان بابا وايي:

بې هنر دی چه خوک دین په دنیا پلوري

هنرمند سری دا هسي سودا نه کا

هنر د یوشې، یو کار او کړنې بنايیست او بنکلاته وايي. هنر هر هغه کار او عمل ته وايي، چې د بنکلالپاره ځانګړي شوی وي، د انسان د فکر او فزيکي عمل هر هغه حاصل، چې بنکلا ولري هنر بلل کېږي. د انسان د هاند او هڅو تولید، چې بنکلا ولري هنر دی ساز و موسيقۍ، تیاتر، ليکوالي، نقاشي، آواز خوانې، نعت خوانې، ترنم کول، ويناوالې او

ادبیات دا تول هنرونه دي. مور دلته په تولو هنرونو بحث نه کوو، يوازي پر هغو غږپرو، چې زمود په تولنه کې تولنیز ارزښت لري. نخا په هنرونو کې شمېرل کېږي، خوزمود په مذهبی او ګلتوري تولنه کې عیب ګنل کېږي او د انسانی شرف او آبرو د توپدلو تعییر لري. مجسمه جورول په نورو تولنو کې هنر ګنل کېږي، خوزمود په مسلمانه تولنه کې ورته د بوټاپالني په سترګه کتل کېږي او د خپلې تولنې ارزښت يې نه شو ګنلاي.

رحمان بابا بل ځای وايي:

دنیادار که مستغنى په سيم و زر دی
هنرمندو څخه ګنج د خپل هنر دی

هنر پوهانو هنرونه په اوه ډوله ياد کړي دي لکه: ۱- موسیقی ۲- لاسي هنرونه لکه مجسمه جورول او شیشه ګري ۳- ترسیمي هنرونه لکه نقاشي، رسامي او خطاطي ۴- ادبیات لکه شعر، لنډه کيسه، نشر ۵- معماري او نقاشي ۶- موزون حركات ۷- فلم، سينما او تیاتر. د دې هنرونو تر منع مشترکه وجه، بنکلا، تخیل او عاطفه ده، چې په تولو هنرونو کې ځای لري.

مور دلته نه غواړو په هنر بحث وکړو، بلکې موخه مو دا ده، چې هنر زمود د تولنې ارزښت دی، هر څوک له يادو هنرونو څخه ځښې هنرونه خوبنوي او ورسه لېوالтиار لي، هر کس غواړي، چې له يادو هنرونو یې ځښې هنرونه زده وي، هر څوک د يادو هنرونو خاوندانو ته په ارزښت قايل وي. هر څوک غواړي له يادو فنونو او هنرونو څخه ځښې هنرونه خپل کړي او د خپل ژوند د ذوقې مثال په توګه تري ګټه پورته کړي.

هنر ډېر ژور بحث دی، تر دی دمه لا هنر پوهان د دی فلسفې په اړه د پوهبدا پایلې ته نه دی رسپدلي، چې هنر ولې هنر دی او بنکلا ولې بنکلا ګنډلائي شو؟ یا دا چې بنکلا خه شی دی او د انسان په کړنو کې دغه جوهر له کومه څایه سرچینه اخلي؟ ولې مورډ یو شی ته بنکلې وايو؟ د بنکلا لپاره تعريف څه دی؟ کوم شی ته بنکلا ووايو او بنکلا ولې پر انسان اغږز او تاثير لري؟ زموږ د بحث موضوع دا نه ده، خو په لنډه توګه ويلاي شو، چې فن و هنر تولنیز ارزښت دی، فن و هنر ته خلک په درښت قايله دی، فن و هنر په تولنه کې مينه وال لري او د هر کس لپوالتیا دا وي، چې په تولنه کې د فن او هنر له ارزښت سره تړلی ژوند ولري. د هر چا ارزو دا وي، چې خبرې يې هنري بنکلا ولري، ليکنه يې هنري بنايست ولري، فکر يې د هنري ذوق بنکارندوبي وکړي، په کار او عمل کې يې د هنريت جوهر وڅلپري، فن او هنر يې زده وي، له دې لاري خلکو ته کار و خدمت وکړي او د یو فنکار او هنرمند انسان په توګه په تولنه کې وېپېښدل شې.

انسان چې کله د بنايست په اهمیت پوه شو، نود بنايست په لته کې شو، همدي هڅې او پلتني هنرونه وزېرول او انساني نړۍ ته يې بنکلا وبخښله، دا فنون او هنرونه په هر څه او هر ځای کې ليډلائي او موئدلائي شو، د دې بنکلا ګانو او بنايستونو نتداره په هر ځای کې کولائي شو. دا نړۍ ډېره ارته او پراخه ده. د بنکلا دا سمندر ډېر ستر او ژور دی او دا مرغلري ډېري او بې حسابه دي.

بریالیتوب

بریالیتوب تولنیز ارزښت دی، هر خوک غواړي چې بریالیتوب یې په برخه شي، هر خوک غواړي چې د بریاليو انسانانو په کتار کې ودرپړي. مورډ د پر څله د ناکامۍ له وپړي د بري د کار ته نه وړاندې کېږو او له دې ډارپړو چې ناکامۍ به موپه برخه شي، همدا وپړه زموږ ځواکمنتیا زیانمنوی او زموږ په شخصیت کې د هڅې او هاند جوهر وژني. داسې لیدل شوي چې یوزده کوونکۍ بسوونځی ته د امتحان له ډاره نه ئې او له امتحانه په دې ډارپړي چې بنايی ناکام به شي، یو بې زړه شتمن د دې لپاره خپله پانګه په کار نه اچوي، چې بنايی له تاوان سره به مخ شي او ګټملي پېسې به یې له ګوتو ووځي، زما یو پنځه خلوپښت کلن ملګری تر او سه بايسکل نه شي چلواهي او وايي چې د غورځدو له وپړي یې کله هم د بايسکل د زده کړي ارمان نه دی پوره شوي، یو دوه وویشت کلن خوان د ویناوالی سخت لېوال و، خوله دې ډارېده چې که د خلکو پر وړاندې ودرپړي، بنايی داسې اپلتې یې له خولي ووځي چې د ملنډو به شي او بیا به چا ته نه شي کتلاي، له همدي وپړي یې خپل ارمان ته په شخصیت کې قبر جوړ کړي او له ډاره یې په غونډو او محافلو کې برخه نه اخښته، پر زده کوونکې د ناکامۍ له وپړي له استاده پوښتنه نه شي کولاني او وپړه لري چې که له استاد وپښتي، نو په زړه کې به ورسه کينه وساتي او بیا به یې په امتحان کې ناکام کړي. زما یو شتمن دوست تر دې دمه د خپل بې زړه

توب او ناکامی له وېري موټر چلوونکي نه شو او وايي چې دار لري بنايی خوک ورنه په بنار کې ووھل شي او په لویه بلا واورې. کليوال وايي: د بې زړه لامبوزن مرګ له سينده وي. دا هم وايي چې بې زړه عسکر په ډزنې مري، بلکې له ډزه مري، د وېري او ناکاميوا دا تصور زموږ مزل او پردوسي او د برياليتوب له سفره مو مخنيوي کوي.

رائي؛ د خپل منطق په قاموس کې د ناکامی د ډار او وېري پر کلماتو کربنه راکابو او پر ئایي په برياليتوب د ډاد او اطمنان توري وليکو. زموږ ناکامي او برياليتوب زموږ له انګېرنو سرچينه اخلي او زموږ ناخوداګاه ضمير زموږ د خوداګاه ضمير پر تصوراتو فيصله کوي. که موږ د برياليتوب کيسه زمزمه کړو، که موږ د ناکامي د ډار له سمندره د خپل فکر کشتۍ ویاسو، که موږ د بري په حکمت او فلسفه باور ولرو، زموږ ناخوداګاه ضمير او شعور زموږ په پته نړۍ کې د برياليتوب توغرپوي او د ناکامي غږ د تل لپاره خاموشه کېږي.

د نړۍ نامتو عالم او د بربننا کاشف اډپسیون وايي: «(زه به دا ونه وايم چې زر خلې مې ماتې خورلې ده، بلکې وبه وايم ما کشف کړه، چې د ماتې خورلوز لاري موجودې دي)»

په خپلو هڅو کې پاتې راتلو ته يوتعريف ولري، هغه په دې مانا چې هېڅکله يې په دې مه تعريفوئ چې تاسي ماتې خورلې ده، بلکې په دې يې تعريف کړئ، چې تاسي درک کړه چې د برياليتوب لاره له يو شمېر کړاوونو د که ۵۵.

په پوخي برخه کې د «مورال» کلیمه ډېره یادېږي، مورال همدي ته وايسي، چې د عسکرو له ذهنې د ناکامۍ وېړه ووخي او د خپل برياليتوب پر اصل ګروهمن شي، لس هغه عسکر چې مورال یې لوړ وي د سلوبي موراله وسله والو پر وړاندې جنګدلای او د بري لاره غوڅولاي شي، په یوه وړه کشتۍ کې شل سپاره لوړ مورالي سمندری عسکر په لسو کشتيو کې دوه سوه مورال بايللي عسکر څغلولي او په پوخي ډګر کې یې له پنسو غورڅولاي شي. د اڅکه چې یوه ډله پر خپل برياليتوب باور لري او بله پر خپلې ناکامۍ، یوه ډله ځانونه ځواکمن احساسوي او بله ډله ځانونه بې ځواکه، یوه ډله د خپل بري د غږ په تمه دي او بله ډله د خپل مرگ بد پیغام ته منتظر.

له همدغه ځایه ده چې مورډ یو چا ته شجاع، زړور، همتناک او بل ته بزدله، بې زړه او ډارن وايو. یو ته بريالي انسان وايو او بل ته د برياليتوب له قافلي پاتې او بې متري انسان، یو ته بساغلي وايو او بل ته نامنلي، یو ته باتور وايو او بل ته ترسوک او وېرندوکي. دا ارزښتونه باید پخپله انسان په خپل شخصيت کې وپالي او دا درک کړي چې ده ته هیڅوک د جعلې شجاعت او مېړانې القاب نه شي ورکولاي او د بري مزل د بل په اوږو نه شي ګډای.

پر خپلو استعدادونو باور او اعتماد مورډ ناکاميوله ډاره ژغورلای شي، پر نفس وېسا زموږ پر وړاندې د بري کتاب پرانيزې او مورډ ته د همت او سرلوپې سبق رازده کوي، د ناکامۍ وېړه کوم عادت او خصلت نه دي چې

د انسان له شخصیت سره تړلی وي، دا لاره په اسانه بېلېدلای شي، دا یوازی یو عزم او هوه غواړي او بس.

که موبه ژمنه وکړو چې نور نود ژوندانه د مزل په لاره کې د خپلې ناکامۍ له دېوانو نه ډارېږو، نور نو د وېرې هغه ورېټې چې زموږ پر ارو او وو یې سیوری کړی یوې خوا ته پېړدو او د هیلو د شنه اسمان لاندې د خپل بری پر لور مزل پیلوو، نور د خپل پیل کړي مزل بېړي د وېرې له توپانه ژغورو او په پوره ډاډ او اطمنان یې د بری ساحل ته باسو. زه باور لرم چې همدا ژمنتیا زموږ شخصیت بدلولاقی او پر سمو لزاو موروانلای شي.

بیا به زموږ قدمونه ثابت وي، بیا به زموږ لارې بې خطره وي، بیا به زموږ ډار په اطمنان او د ناکامۍ احساس د بری په احساس بدل شوی وي، بیا به خوشالی، سکون او راحت زموږ د فکري نېړۍ زینت وي، بیا به موبه په پوره درک د ژوندانه د بری لپاره تعريف لرو، بیا به دناکامۍ د وېرې او ډار لپوان زموږ د استقامت او بری رمه نه شي دارلای بیا به زموږ ژوند موبه ته د هوساينې کيسه کوي، د بریاليتوب کيسه او د نېکمرغې کيسه، بیا به موبه په فکري کشمکش کې نه یو، بیا به موبه د خپل مزل سم لوری موندلې وي، بیا به پر نفس د یوې نېړۍ باور او اعتماد سره مخ ته خوا او د انساني نېړۍ د خیر او بری لپاره به فکر کوو.

خان پېژندنه

خان پېژندنه تولنیز ارزښت دی، د هر چا هيله دا وي چې خان و پېژني، د ئان معنویت درک کري او د خان په اړه فلسفې پوښتنو ته څواب و مومي. خان پېژندنه یا نفس پېژندنه د عرفان د لاري لوړۍ قدم دي، که خان و نه پېژندل شي، د رب پېژندنه ممکنه نه ده، خان پېژندنه انسان ته د عرفان دروازي پرائيزي، د انساني وجود د معنویت او له خالق سره د وصال کيسه ورته کوي، موږ که خان و نه پېژندو هغه سفر لارويان يو چې نه پوهېږو چېرته څوا د کومې موخي لپاره روان يو.

هر انسان په خپل خان کې له درې ډوله نفسونو سره مخامنځ دی «اماړه»، «لوامه» او «مطمئنې» نفس.

لوړۍ نفس په بدوم حکم کوي، دویم د جرم مرتكب انسان په خپلو بدرو پښېمانه کوي او درېیم نفس د ډاه او اطمنان په فضاء کې قدم بدي او انسان د انساني ارزښتونو کړنو ته رهبري کوي. نور نفسونه هم شته چې د دي حاکمو نفسونو تر سیوري لاندې قدم اخلي، لکه ملهمه نفس، مسؤوله نفس او ناطقه نفس. د نړۍ ستر اروپوهان د رواشاسي په څېرنو کې د همدي نفسونو په سمندر کې ورک دي او د «ولي» او «خنګه» د څواب په لټه کې دي.

موردانه وايو چې هر عادي انسان دي اروپوه وي، يا دي په دې اړه تحقیقات او خېړنې وکړي، بلکې د ځان پېژندنې او نفس پېژندنې لپاره اړینه ده چې د خپل وجود معنویت و پېژنې، د خپل ځان په پانګه پوه شې، په دې پوه شې چې پر انسان ستر خالق په مانیزه برخه کې خومره ارزښت لورولی دی. ځان پېژندنې له ځان بسوندې او ځان خوبسونې سره توپیر لري، ځان پېژندنې په دې مانا نه ده چې زه فلانی د فلانی زوی او د فلانی ځای یم او دا هم ځان پېژندنې نه ده چې یو خوک دې هرڅه د ځان لپاره وغواړي، ځکه چې ځان ورباندي ګران دی او ځان یې بنسه پېژندلی دی، ځان پېژندنې ځان غوبښته هم نه ده، چې یو چا دې په هر ځای کې د امتیاز شملې ته ستر ګې ګندالې وي.

ځان پېژندنې په دې مانا ده چې یو خوک د خپل شخصیت په سمندر کې بنکته شي او وګوري چې خومره مرغلري موندلای شي، د خپل شخصیت په اړه فکر وکړي، په ځان کې د معنویت چینه ومومي او د معنوی ارزښتونو په زمزمو ځان مور کړي. فکر، وجدان، ذوق، عاطفه، عقیده، ایمان او مینه د انسان په وجود کې پته شتمني ده، که غواړئ چې د انسان پېژندنې په حکمت او فلسفه پوه شې، نو د ځان پېژندنې قاموس او کتاب پرائیزی، دارينا به تاسې ته د سفر تیاري روښانه او مزل به مو اسانه کري.

که مور ځان و پېژاند انساني نړۍ مو پېژندلې ده، که مور په خپل ځان کې د معنویت هستي و موندله، پوه شئ چې د هر انسان د معنویت جوهړ راته معلوم شو، که مور د خپل شخصیت په سمندر کې د مینې مرغلره موندله، هله پوهبدای شو چې د بل انسان په زړه کې خه دي، که مور د خپل بدنه په

روحی ځورېدا پوه شو، د بل درد او ځورېدنه احساسولای شو، که موب په دی پوه شو چې ځان ته خه خوبنزوو، نود بل په اړتیا و پوهېدلای شو، که موب خپله احتیاجي درک کړه، د بل په محتاجي پوهېدلای شو، که موب خپله ارمان و پېژاند، د بل ارمان مو پېژندلای دی، که موب خپله خوشالی و پېژندله، د بل په خوشالی پوهېدلای شو. دا ټول ارزښتونه له دی الهام اخلي چې موب اول ځان و پېژنو، موب اول د ځان په اړه مطالعه وکړو، نو هله به موب بل پېژندلای او د نورو احساسات او غوبښني به مو درک کړي وي.

ځان پېژندنه د ټولو پېژندنو مور ده، دا قاموس موب ته د هري پېژندني په اړه لارښوونه کوي او موب ته د پېژندني دروازي پرانیزی، د ځان پېژندني دروازه باید موب پخپله پرانیزو، په اړه یې باید خپله فکر وکړو او په شعوري انداز باید دغه تصمیم عملی کړو، بیا نور قدمونه پخپله زموږ د لاری او سفر ملګري دي.

زمور دا عمل موب ته د رازونو ډېري کيسې مخي ته بدي او په ډېرو رمزونو مو پوهوي، خو که موب ځان نه وي پېژندلای بیا دا مزل بې گتني دی، بیا زموږ دا دعوه پر ځای نه ده چې موب نړۍ پېژندلې، موب انسان پېژندلې او موب په پېژندنه کې مهارت لرو. رائۍ! ځان و پېژنو، چې نور و پېژنو.

څواني

څواني تولنیز ارزښت دی. هر انسان د ژوندانه د سفر لاروی دی، انسان چې څومره د عمر د مزل ځمکه له پښو باسي، په هماګه کچه د زړښت نړۍ ته پناه وړي، زړښت یو تريخ حقیقت دی، له زړښته تېښته ناشونې ده. که انسان د څوانيمرکۍ له توپانه وژغورل شي، نو بدنه یې هرو مرود زړښت له اروا سره مخامنځ کېږي او زړښت ورته د خپلې بې وسی کيسه کوي.

ساينس پوهان په دې هڅه کې دي، چې زړښت ته یوه نسخه ومومي او د څواني ګلبن له دې خزانه وساتي، خولاهم په دې لاره کې د بري غږنه دی اورېدل شوی. یو شی چې شونی دی هغه د خپل زړه او ذهن څوان ساتل دي او دا کار د هر انسان له وسه پوره دی، دا کار اسانه دی او دا لاره بې خطره او دا دمنه ده. د زړه څوان ساتلو هنر دادی چې زړه خوشاله او د اندېښنو او اروا يې ستومانيو و ساتل شي، په خپله برخه قناعت وشي او خان له نورو کم او حقير ونه ګنل شي. هغه ورتیاوې چې یو شخص یې لري د ژوندانه لپاره بنه پانګه وګنل شي او د معنویت امتیاز ورکړل شي. تاسې ته بل څوک خوشالی نه شي درکولائي، بلکې پخپله به هڅه کوئ چې خوشالی د خپل زړه د کور مېلمنه کړئ او د خوبنيو له رنګین پسلی د زړه نړۍ ته رنګ واخلي.

لکه چې وايي: "هیڅوک څواننه شي پاتې کېدای، مګر د هغه زړه او ذهن"^۱

څوانی په پښتو کې په دوه ماناګانو کارول کېږي، یوه یې د ژوند د یوې ځانګړې مرحلې نوم دی، چې له زلمیتوبه سرچینه اخلي او ترپوخ عمری دوام کوي، بله دا چې څوانی د سخاوت، مېړاني او خرابات په نوم هم کارول کېږي، هغه څوک چې سخني وي، پر دوستانو او ملګرو مهربانه وي، وايي چې فلانی خان څوانی لري.

د زړه او ذهن د څوان ساتلو مانا داده چې انسان ماتې او شکست ته تسلیم نه شي، انسان پر ځان باور ولري او ځان د خپلو ورتیاوو او صلاحیتونو مالک وکنې. که موږ په زړه کې د مینې کرلی فصل وساته، که موږ په زړه کې د الفت اباده نړۍ بسپرازه وساتله او که موږ د زړه د ارمانونو ترانه زمزمه کړه، مانا داده چې موږ خپل زړه څوان ساتلى او زړښت ته نه یو تسلیم شوي. زموږ ناخوداګاه ضمير زموږ له انګېرنو الهام اخلي او په بدنه کې پته نړۍ موږ پر تعیير او اټکل فېصلې کوي، که موږ مدام د خپل زړه او ذهن د څوانی له رازه کيسه وکړو او د خپل ذوق کرونده د اصلاح په جوهر وپالو د زړه د څوانی اصل خپلواهي شو. د دې مانا داده چې موږ باید خپل څواک او متره له لاسه ورنکړو او د ناهيلې پر تغیر کښېښنو. زړه د خلوص او لوريښې کور دي او د مینې دا پانوس باید د ژوندانه تر وروستيو شېبو بل او روښانه وساتو.

^۱ له ((وزر)) نومي کتاب څخه

د زړه خوان ساتل په دې مانا نه دي، چې موبد د خپل زلميتوب طغیاني خواص او خويونه په ځانونو کې ويالو او د دغو خويو ترسیوري لاندي ژوند وکړو، بلکې مانا یې داده چې د زړښت د ګواښ پر وړاندې خپل زړه او ذهن خوان وساتو او د ناهيلۍ له افته خپل افکار او ژمنتیا وژغورو. دا په حقیقت کې د خپل انساني هویت د پټې نېږي (ضمير) ورتیا او استعداد مبارزي ته هڅول دي. موبد باید پرېښدو چې د زړښت په نوم د بېوسې احساس زموبد اوږو پېتې شي او له امله یې د ټولنیزو اړیکو له پانګې بې برخې شو.

زړه او ذهن په خپلو کې نېږدې اړیکې لري او د انسان د معنویت د خزانې مرغلهړي دي، زړه د ذهن په پانوس روښانه او د ذهن په مشوره قدم اخلي. د ذهن خوان ساتل یا د غه چینه تانده ساتل د زړه د کروندې بشپرازتیا ده، موبد باید هڅه وکړو چې د غه سترې خزانې خوندي وساتو او له زړه د هوډمنی او له ذهنې د نويو افکارو د پنځونې له ماشينونو کار واخلو.

که موبد د غه دوه سترې پانګې ونه پېژندلې او دا ماشينونه مو ودرول، نو پېړه شته چې پرزا به یې زنګ وکړي او د متري او ځواک له برمه به پرپوزي، دا په پرله پسې ډول هڅه او پاملنې غواړي او دا باځ مالي او مليار ته اړمن دی. پوبنتنه داده چې ذهن خنګه خوان او د زړه ونه خنګه د زړښت له خزانه وساتو؟

د ذهن پر ګلاب نوي مضمون ولیکې، ذهن ته نوي معلومات ورکړئ، نوي کيسه ورته زمزمه کړئ او نوي کيسه تري وغواړي. ستاسي ذهن به تاسي ته نوي تولید ولري، تاسي ته به نوي کيسې وکړي او تاسي به له پټورا زونو

خبر کړي که مو جامي زړې پر تن وي باک نه شته، خو چې فکر مونوي وي، د خپل فکر په دوکان کې نوي سودا پلور ته وړاندې کړي، ځکه چې زړه سودا پېرودونکي نه لري او په بازار کې يې مينه وال کم وي.

د ذهن خوان ساتلو لپاره خان له مطالعې سره روبدی کړي، هره ورخ ذهن ته نوي معلومات وسپاري او له نوي موضوع ګانويې خبر کړي، دا د ذهن تمرين دی او د ذهن خوان ساتلو همدا لاري- چاري دي. که دا هڅه مو عملی کړه، ستاسي ذهن به د وخت سره سم تازه معلومات ولري، ستاسي خبرې به خلکو ته نوي او خوندوري وي او ستاسي وینا به زړونو ته لاره پیدا کړي، له دي سره به تاسي خپل ذهن ته نوي معلومات سپارلي او زپرمه کړي به مو وي، له بله پلوه به ستاسي زړه ستاسي له علمي شخصيت د ډاه کيسه کوي او دا دواړه ویاړني به تاسي ته د اعتبار شمله درې سر کړي چې هم به په خلکو کې بناغلي او منلي شئ او هم به مو پر خپلو معنوی صلاحیتونو باور او اعتماد پیدا شوي وي.

زړه او ذهن د ميني او خلوص پر زمزمو و مينځي او د کرکي، اندېښنو او غم ئالې يې ورانې کړي.

لړې خبرې کول

اقتصاد پوهان وايي: «په بازار کې چې د کوم شی عرضه زياته شي تقاضاء يې کمېږي». د خبرو په بازار کې هم دا اصل د تطبيق وړ دی، خوک چې ډېرې خبرې کوي، لې مينه وال لري. هغوي چې اوږدي ویناوي کوي، لې اورېدونکي لري. باید هڅه وشي د خبرو له خزانې د ارتيا په اندازه بازار ته وړاندې شي، ستاسي خبرې مرغلي دی، ستاسي خبرې بالارزښته دي، پام مو وي چې دا مرغلي له ضرورت پرته وړاندې نه کړئ، پام مو وي چې دا بهادره شتمني درنه ارزانه ونه پلورل شي، ډېرې خبرې ډېرې ناسمي او سهوي لري، اورېدونکي ستومانه کوي، بیا نو ستاسي پر وړاندې د هغوي په زړه کې د مينې پر ظای کرکه کرل کېږي، بیا تاسي د خپلو دوستانو او اورېدونکو په زړونو کې هغه مينه او محبت نه لري، چې پخوا مو درلود.

لړې خبرې کول تولنیز ارزښت دی، تر ډېر و خبرو خاموشی غوره ګنل کېږي، هغوي چې لړې خبرې کوي، لړې سهوي لري. که تاسي لړې، بنې او خوبې خبرې وکړئ هر کس مو خريدار او پېړېدونکي دی، هر کس به له تاسي سره مينه کوي او د خبرو د اورېدولېوال به مو وي خبرې کول هنر دی، خول رې خبرې کول حکمت او عقلانيت. وینا چې د بنکلا، حکمت او عقل جوهر ونه لري، هنر نه بلل کېږي او زړونو ته لاره نه شي پیدا کولاي. یو عالم وايي: د احمق زړه د هغه په ژبه کې وي او د عاقل ژبه د هغه په زړه کې» د دې دا مانا ده چې د زړه هره خبره په خوله ایستل او بې پردي کول

حماقت دی، باید زموږ زړونه د رازونو پته نړۍ وي، موږ باید په دې تراکت پوه یو چې کومې خبرې وکړو او په خه ډول یې نورو ته وړاندې کړو، د هوبنیارانو ژبه د هغوي په زړونو کې وي، مانا دا چې ډېرې خبرې باید د ژبې له ژرندي وړغول شي او د زړه د تعاقل او تدبیر په مانې کې مېلمنې شي. د دې دا مانا نه ده چې موږ دې ګونګه روزه ونیسو او د اړتیا پر مهال دې هیڅ هم ونه وايو، بلکې د دې مانا دا ده چې موږ باید له اړتیا پر ته خان په عېشو خبرو بوخت نه کړو او نه خپل زړه او ذهن په بې هوده کیسو او نکلونو ستومانه کړو. ذهن د ستر خالق له لوري بې ساري لوري نه ده، ذهن زموږ د علميت، پوهې او شخصیت جوړونې د جوهر فابریکه ده، موږ ته په کار دې چې دې فابریکې ته کره توکي وسپارو او د کره تولید تمه تري ولرو، عېشي خبرې اور بدل زموږ د ذهن تولید بیکاره کوي او زموږ نړۍ لید (جهان بینې)، ته زیان رسوي. موږ یقیناً هغومره یاستو، خومره چې زموږ پوهه ده او د پوهې د منطق کتاب زموږ ذهن او تولید یې زموږ خبرې دې. موږ پوه او ناپوه سره د خبرو د منطق له جوهره پېژنو، د لې پوه او ډېر پوه تر منځ همدغه توپیر ته ګورو، نو موږ که په منطق برابرې خبرې وکړې او په منطق برابرې خبرې مو اوږ بدې، مانا دا چې د پوهې فلسفې لړویان یو او که د عېشیاتو لاره مو ونیوله او دې اصل ته مو پام ونه کړ چې موږ ذهن ته خه وسپارل او ثمره یې خه ده؟ نو پوهه او هوبنیارې به مو د چرسیانو له منطق پر ته په بل خه تعییر او تفسیر نه شي.

او سنو موږ له دي سره سره چې د ټولنیز نزاکت د بسار له واته د تېرېدو په تکل کې يو، دوه اصله هر و مردو په پام کې نيسو، يو دا چې زموږ ذهن ته د مفاهیمو سپارلو اصل او دویم د ذهن له ماشینه د تولید او پنځونې منځیانګه.

موږ باید په داسې محافلوا کې ناسته ولاره ولرو چې ذهن مود خلکوله خبرو او وینا وو د معنویت جواهر واخلي، کله چې زموږ افکار د شاتو مچيو په خېر دغه ګلان راټول کړي، په تولید لاس پورې کوي، بیانوله ذهننه خوارډه تولیدېږي او د تخلیق په مجرم کې نورو ته وړاندې کېږي، په دې مفهوم چې موږ باید داسې محیط وټاکو چې بنې، کره او منلي خبرې واورو، تر خو زموږ د ذهن کرونده بنه تولید او تخلیق ولري.

په کوم محفل کې چې ټولنیز نزاکتونه نه مراعات کېږي، چتیايات او عبشي خبرې کېږي، فحشاء او پوچې ویناوي کېږي، هڅه وکړئ خپل ذهن له دي افته وساتئ، بنایي تاسې له هغوي اجازه واخلي چې درته کوم کار پیدا شو، بنایي تاسې دا بهتره وکړئ چې يو بن او پارک ته ورشی، خوشېږي له ګلانو او ګلبوټو سره تېرې کړئ او د حقیقت د پټورا زونو په لته کې شی، بنایي تاسې يو داسې محیط ته پناه یوسئ چې کتاب ولولې او یا له کمپیوټره ګته واخلي. هڅه مه کوئې په دې توپاني سیلاپ کې د لامبو و هللو او د خپل فکر د کشتۍ ژغورلو قهرمانان شی، دا محیط خورا زیانمن دی او د دې مجلس د زیانونو خپې ستاسي ذهن، شخصیت، وړتیا او پوهه خپې او د شخصیت بنکلې مانې موبدرنګه کوي.

اقلیدوس وايي: «هغه سپری چې ډېري خبرې کوي، تخم کري او هغه چې چوب وي رېبې يې»
تاسي که بله لاره ونه لري نو د هغوي د کرلي تخم لوګر(رېبونکي) شئ او په
خپله خاموشۍ د هغوي د کاذب منطق پر وړاندې د چوپتیا مبارزه غوره
کړئ.

حیا و شرم

حیا او شرم زموږ ټولنیز ارزښت دی، با وقاره، درانه او عزتمن خلک هغه دي، چې حیا لري. د هغنو خلکو درناوی ډېر کېږي چې حیا لري، دا چې حیا څه شی دی او شرم څه ته وايی غواړم ورباندې لندې خبرې وکړم. حیا انساني صفت دی، حیا اخلاقېي صفت دی، حیا په انسان کې د انساني کرامت نخبنه ده، حیا د اخلاقو سرچینه ده، حیا د درنښت جوهر دی، حیا د عزت النفس د بنمار دروازه ده، حیا د وجдан او ضمير روح دی، حیا سپېڅلتیا ده، حیا د عفت او عزت ساتنه ده، حیا نورو ته درناوی دی، حیا د انساني لوړو صفاتو مقام او منزلت دی، حیا له شرافت سره مینه ده، حیا له انسانیت او اخلاقېي نړۍ سره خلوص دی، حیا پر نفس باور او اعتماد دی، حیا پر نفس واکمني او سلطنه ده.

د اسلام مبارک دین حیا ته زښت زیات ارزښت ورکړي، اسلام د مسلمان د شخصیت مانی، د حیا او اخلاقو په زینت بنسکلې کوي او د ادب او انساني سلوک بنسکلاوې له همدي اصله الهام اخلي. حیا ناک انسان د خلکو په نظر دروند او عزتمن وي، حیاناك انسان د خلکو د باور او اعتماد وړوي. حیا د تقوا او فضیلت اصل دی او حیا د حیاناك انسان لپاره ځانګړي امتیاز او مقام دی.

زموره په تولنه کې شرم و حیا د عفت، ناموس او عزت په مانا هم کارول کېږي، پښتنه چې زوی ته واده وکړي خلک وايي: حیا یې د کوره کړه. د حیا زښت زیيات مقامات دي، لکه له خدايہ حیا، له پیغمبره حیا، له ملایکو حیا، له خلکو حیا، له خپله خانه حیا، له خپله ضمیره حیا، له مشرانو حیا او د اسې نور. د لته حیا د خپلې آبرو، پت او عصمت په مانا کارول کېږي.

کله چې انسان حیا کوي نو یو ډول مثبته روانی روحيه ورباندي حاکمه وي، هغه د خپل عزت او حیثیت د ساتلو په فکر کې وي، هغه کارنه کوي چې له دي د شرافت جامه وباسې او د یو بې شرفه او بې حیثیته انسان په توګه یې پر خلکو وپېژني. هغوي چې حیانه لري، بدېختانه دي اصل ته ئيرنه دي، فکر کوي خپل حیثیت یې په تولنه کې ساتلى او د باور وړ انسان دي، خو خلک بیا د ده په بې حیایي له ده کرکه لري او په خپل زړه او خپلوبخونو کې دی غندې او په اړه یې د خلکو قضاوت منفي وي. په کار ده انسان د حیا په خپلولو سره خپل حیثیت او عزت وساتي، دا درک کړي چې حیا تولنیز ارزښت دي، حیا زما د وقار او عزت نخبنه ده او باید خپل درښت او سترتوب وساتم او زیان ورته ونه رسوم.

حمید بابا وايي:

په حیا کې سړۍ وږي تړي بنه دی
نه په شهد و شکر مور په بد رسوا

دا تولی د حیا بېلگى دی، هغه خەچى تا د ناسمو چارولەلارى گرخوي، درته د اخلاقو، ديانت، شرافت او سترتوب كتاب مخى تەرىدى، حیا ده. هغه خەچى ستاپه وجدان كى د معنويت نرى، تەرپا ورگوي حیا ده. هغه روحىيە چى تا د نفسانى خواهشاتولە توپانە ژغوري او د حیوانىت لە تىارو دى د انسانىت معنوي نرى، رىاكانو تەرابولي حیا ده.

د حیا ضد صفت بى حیايى، بى شرمى، بد اخلاقىي او حیوانىي صفات دى. خومره چى انسان پە حیا قدرمن دى، پە هماگە كچە پە بى حیايى كى سېك او ذليلە دى. حیا پە انسان كى اخلاق روزى، اخلاق انسان د رىنېت او عظمت مراجع تەپورتە كوي او د سېپېختلىيا انوار ورىخنىي. حیا انسان لە گناه ژغوري، د خطاوولە تقسىرە بى خبروي، د انسانى كرامت د صفاتو كىسە ورتە كوي، پە زړه كى بى د مىنې سىندرە زمزمه كوي او لە الله د وېرى پە مانا بى پوهوي.

حميد بابا بل ئايى داسىي واىي:

همشىن د بى حیا وي بى حیا
سېينە بېرە ژرنەنە گۈپى د آسيا

بى حیايى د ساري ناروغى پە خېر ده، خلک ترى كركە لري او لە بى حیا سره نە كېنىنىي، د بى حیا پە دوستى خولەپتىو او نە غوارىي خوک ووايىي چى فلانى هم لە هغه بى حیا سره ملگرتىيا لري، خود حياناڭ او شرمناڭ انسان پە دوستى هر سرى ويبارى او ورسە ملگرتىيا تەلپوالە وي. د حميد

بابا له پورتنی بیته خرگندبوي چې له بې حیا سره یوازې بې حیا خلک ناسته-پاڅه لري، ځکه چې د ژرنډګړي بېره مدام په اوره سپينه وي، که له بې حیا سره څوک راشه-درشه او ناسته-ولاهه لري، نو هرومرو به يې په همدغه رنګ رنګ وي.

حیاناك انسان [بسخه وي که نارینه] یوبل ته د کتلو پر مهال خپل نظر په واک کې ساتي، د وينا پر مهال د بل چېشیت او وقار ته زیان نه رسوي، هڅه کوي چې الفاظ یې منلي او سېبځلي وي، هڅه کوي چې قضاوت یې په داسي الفاظو وړاندې کړي وي، چې د ویناوال له حیا او عزته استازیتوب وکړي، که په لاره روان وي، نود حیا روحيه ورسره د یوې روحاني اروا په توګه مله او ملګري وي، که پوښتک اغوندي، نود حیا اصل په پام کې نيسې، هغه قیافه خوبنوي چې د ده په وړاندې د بې حیا یې تعبير ونه لري او نور یې په اړه ناسم تعبير تر لاسه نه کړي.

حیا د پیغمبرانو، اولیا و اوسترو انسانانو صفت دی، حیا د دین جامه ده، حیا د شخصیت تر ټولو غوره رکن دی او حیا د انسان بنکلا او بنایست او. حیا د پاکلمنو انسانانو صفت دی، حیا ده چې د انسان اخلاق روزي او شخصیت یې په تولنه کې درنوي. حیا انسان دې ته هڅوي چې بنې چاري تر سره او له بدرو ډډه وکړي. حیا انسان ته دا سبق ورکوي، چې د نورو درناوي وشي. حیا د انسان پرمخ د ګناه دروازې تړي او د برياليتوب ور ورته پرانیزې. حیا د انسان عقل له افاتو ژغوري او د ايمان چينه یې رنه او تانده ساتي.

موږ مخکي وویل چې شرم و حیا د متراڊفو کلمو په توګه کارول کېږي، خو هر شرم حیا نه وي، هغه په دې مانا چې ھینې خلک د کم جرئتى نه داسې بنکاري چې گواکي شرم لري او حیا یې ډېره ده، د بېلګې په توګه یوزده کونکى یازده کړیال (محصل) د خپل استاد په مخ کې د خبرو کولو جرئت نه لري او په ټولګي کې چویه خوله ناست وي، یا یو مامور د خپل رئیس په وړاندې خبرې نه شي کولاي او تراغې لاتدي راغلې وي، یا یو کس دا بنه نه ګنې او شرمېږي چې د مشرانو درناوی وکړي، یا یو کس د خپلو دوستانو په محافلو کې له دې وبرې ګډون نه کوي چې بسايي خلک به یې په لباس یا خبرو پوري وختندې دا ډول شرمونه منفي پایلې لري او هیڅکله په حیا نه شي تعییر بدای د خبرو کولو له صلاحیت او جرئت سره سره حیا کول، حیا ده دا حیا ده چې ته یو کس د هغه د بد و خبرو په ځواب کې هماغه شان رتلاي شي، خودا کار د خپلې حیا له مخي نه کوي دا حیا ده چې ته د مشرانو درناوی وکړي او ځان د هغوی پر وړاندې د تیټې مرتبې له کسانو وشمېږي.

په هر حال حیا د یوې مهذبې او اخلاقې ټولنې ارزښت دی او حیاناك خلک د ټولنې د معنویت له هستیو ګډل کېږي.

القاب

زمور په ټولنه کې د القابو کارېدنه د ټولنیز ارزښت په توګه شتون لري، القاب هغه توصیفی ضمایر دی چې د درنښت او عزت لپاره نورو ته کارول کېږي، یا په بله وینا لقب یو چا ته د خلکوله خوا د هغه د ستایني لپاره ورکول کېږي او موخه تري درناوی او احترام وي، خو کله نا کله معکوس تعبير هم لرلای شي او د غندني لپاره هم ھینې القاب کارول کېږي.

په پښتنې ټولنه کې چې خوک یو مشرته غږ کوي، نود ((لا)، ((کاكا)), ((ماما)) او ((مشره)) القاب ورته کاروي. په دې القابو کې له ورایه د درناوی روحیه بنسکاري او مقابل لوړی هم فکر کوي چې دا القاب یې ورته د احترام لپاره وکارول. د القابو دغه کارونه او س د لوړ تهذیب یوه برخه ده.

همدا راز په ټولنه کې د مشر او سپین بیری لپاره چې ویناوال یې له نوم سره اشنا نه وي د حاجي صاحب لقب ډېر کارول کېږي، که یو خوک حاجي هم نه وي د حاجي په لقب نه څې کېږي او په دې پوهېږي چې مقابل کس ورته دغه لقب د درناوی لپاره کارولی دي. یو شمېر کسان چې کوم معنوی او علمي لقب نه لري، پخیله دې ته خلک هڅوي چې ورته حاجي صاحب وویل شي، د حاجي لقب په ټولنه کې ټولمنلى او اکثره خلک یې د درنښت لپاره کاروي. پخوا به د مجاهدينو په جبهاتو کې د ګروپ او ډلي مشر ته د

«استاد» لقب کارپدہ او دا به د درناوی او عزت نخبنه ګھل کېدله، بیا چې مجاهدین واکمن شول ټولو قومندانانو صاحبانو حجونه وکړل او د «استاد» لقب په حاجی صاحب بدل شو، چې همدا اوس د احترام او درناوی لپاره دغه لقب زښت زیات استعمال پږي.

پاچا صاحب، میا صاحب، اخندزاده صاحب، صاحبزاده صاحب او میر صاحب هغه القاب دي چې د نسب او قومیت په اعتبار کارول کېږي، همدا راز د پیره، پیرجانه او باداره القاب هم د یو ټولنیز ارزښت په توګه په ټولنې کې شته.

د ملګريه او وروره القاب کارول هم د پېر صمیمیت نخبنه ده، چې په ټولنې کې کارول کېږي، دا کارپدنه د وخت په سیاسی ډلو او د ځینو جهادي تنظیمونو په خلکو کې مروجې وي، د بېلګې په توګه خلقیانو به یو بل ته د «ملګري» په نوم غږ کاوه، پرچمیانو به بیا «رفیق» وايې. د مجاهدینو د اخوان المسلمين مفکوري پلوو تنظیمونو په مشرانو او ملاپرو کې د «ورور» لقب د پېر کارپدہ لکه: ورور حکمتیار. دا هغه القاب وو چې د درښت او احترام لپاره کارپدل او اوس هم دغه القاب د ټولنیزو ارزښتونو په توګه په ټولنې کې شته.

ماشومانو ته هم د عاطفي القابو کارپدنه مروجه ده، لکه یو ماشوم ته د ګلابه، ګله، ګلالیه، پهلوانه او نره په القابو غږ کول له یوه پلوه ماشوم ته د جرئت د ورکړي اصل دي او تر تر خنگ یې د خپل خلوص او مینې اظهار کول هم دي. د القابو دغه کارپدنه ټولنیز ارزښت په توګه شتون لري.

کشر ته د «گران» او «روکي» القاب کارول هم عام دي، په دي القابو کې عاطفه، مينه، خلوص او لوريښه هغه جواهر دي چې کشراونو ته کارول کېږي، خولکه مخکې چې د معکوس تعبيیر خبره وشه، که چېرته دغه القاب یو کشر کس له خانه مشرته ورکړي او یا یې په دي القابو راوبولي، توهین او سپکاوی ګنډل کېږي. هېڅ وخت باید له خانه مشرته د ګران او روکي القاب ونه کارول شي، چې د نورو پر روحیاتو بدہ اغېزه کوي او د مينې پر ئای د کرکې لامل ګرئخي یا یو چاته د «ګوده»، «بېړا»، «رونده»، «ګنجيھ» او داسي نورو القابو کارونه د کرکې او نفرت لامل ګرئخي او هغه کس چې په دي نومونو نومول کېږي په تولنه کې د کمتری احساس کوي.

مورد نور القاب هم لرو چې د تولنیز ارزښت په توګه په ليکنو، رسمي پیغامونو او ویناواو کې کارول کېږي، لکه: محترم، قدرمن، عزتمن، دروند، منلى، عزتماب، جلالتماب، فضيلتماب، لوراند، باتور، شجاع او داسي نور چې په مناسبو وختونو کې کارول کېږي.

له لقب سره د «صاحب» کلمې استعمال هم مروج دي، کشراونو ته د جان، قند او شپرین، جانې مامېش (مامایش) جانې کاکېش (کاکایش) القاب هم زموږ په بناري تولنه کې د یو ارزښت په توګه کارول کېږي. د سترګو تور او د زړه تکور القاب هم د والدینو له خوا اولادونو او یا د هغو کسانو له خوا نورو ته کارول کېږي چې دېږ ورباندي ګران وي.

دغه القاب په خپلوا خپلوا ځایونو کې استعمالېږي، که یو څوان سړي ته د بل څوان کس له خوا بابا وویل شي دلتنه د مقابل لوري د درنښت او عزت

پر ئای د هغه په توهین او سپکاوی تعییرېږي، يا که یوې ځوانې بنځې ته نیا یا ترور وویل شي، بنايې د هغې غوشه وپاروی د ځان توهین یې وګني، يا یو چاته د هغه د سهوي او خطا پر مهال «لا لا» ویل معکوس تعیير لري او مقابله لوري یې د ځان لپاره سپکاوی گنې.

په لنډه توګه ويلاقې شو چې زموږ په تولنه کې د القابو سمه کارونه د تولنیز ارزښت په توګه منل شوي او د خلکو اکثریت یې د درناوی لپاره نورو ته کاروی.

دنورو نظریاتو ته درناوی کول

دا یو تولنیز ارزښت دی چې باید د نورو نظریاتو ته درناوی وشي، په ډپرو بحثونو کې لیدل کېږي چې هر کس په خپل استدلال ټینګار کوي او د نه پخلا کېدونکي شخص په توګه د بل د نظریاتو اورېدلو ته تیار نه وي، هر خوک هڅه کوي د خپل نظر او منطق لپاره دلایل برابر کړي او پر نورو یې ومني، دا ستونه په تولنه کې ډپره زیاته ده، دی دریخ او موقف ډپر خلک له تولنې منزوی کړي او په خلکو کې یې د دوى مينې ته زیان رسولي په روانې لحاظ دا هغه ستونته ده چې بیا یې هره وینا او کړنه له منفي نظریاتو داسې جبهې نیونې ته ارباسي چې بیا یې هره وینا او کړنه له منفي نظریاتو سرچینه اخلي. حال دا چې هر خوک باید د مقابل لوري دلایل واوري، په منطق یې فکر وکړي او رښتنولی یې ومني او که د مقابل لوري دلایل او نظریات ناسم وو، باید د قناعت له لاري ورسه سلوک وکړي.

که موره حقایق وايو او له حقیقته خبرې کwoo، تر هغه زموږ وینا حقایق نه شي ثابتېدای چې په مجلس کې ناست اشخاص نه وي قانع شوي او ستاد نظریاتو رښتنولی ته یې غاره نه وي اینې که توازن داسې و چې تاسې په حقه واست او مجلس ستاسې د نظریاتو پر خلاف و، بیا چوپتیا غوره ده او د نظریاتو د ډګر د ګټپلو هڅه مه کوي، خو که مخلص او حق منونکي اشخاص هم وو، بیا د نورو نظریات واوري او په خپلو نظریاتو فکر وکړي،

بنيسي ستاسي نظريات کمزوري او معلومات موکره نه وي، په هغه صورت کي خپله په ومنئ او د نورو مثبتو نظرياتو ته غاړه کېږدی.

د نورو نظريات که کمزوي هم وي د درناوي وړ سلوک ورسه وکړي، ستاسي بايد په ډېر حکمت او ژبني مهارت مقابل شخص ته قناعت ورکړي او د خپل دليل په اړه یې قانع کړي، که ستاسي دليل کمزوري و، خپله غلطې ومنئ او له مقابل لوري مننه وکړي چې ستاسي په نظرياتو کي یې سمونه رامنځته کړه. ډېر مشران فکر کوي چې د کشرانو پر وړاندې د دوي هر نظر او سم او نور یې بايد ومني، حال دا چې بنائي ډېر مشران په دې اړه سم نظر او سم قضاوت ونه لري، دا په عمر پوري تړلې نه ده چې هرومرو دي د مشرانو دلایل سم وي. په ځینو مجالسو کي مشران د ناسم منطق له مخې پر خپل او افکار او نظرياتو ټینګار کوي او خپلې خبرې ورته د کانۍ کربنې بنکاري، دوي هڅه کوي کشران د نظر له حقه محروم کړي او اجازه ورنکړي چې خپل نظريات وړاندې کړي. دا کله له یوه پلوه د یو شمېر مشرانو د نظر تحملول دي، له بله پلوه موب د سم قضاوت او کره منطق په اړه دروازي وټلې او کشran مود نظرياتو له حقه بې برخې کړل.

د سیاست او حکومتداری په چوکات کي هم یو شمېر کسان فکر کوي د دوي نظريات بايد نور خلک په پتو سترګو ومني، خکه چې دوي د صلاحیت په کرسی ناست دي او هر خبره یې د فرمان حیثیت لري. دا سیاسيون ډېر څله په خپلو نظرياتو کي تپروئي او له اشتباها تو سره مخ کېږي، خوبیا هم ورته خپله په او ملامتیا نه بنکاري. دا هیڅکله پر ئایه نه ده چې خوک د منصب پر لویو چوکیو ناست دي، نو خبره به یې هم لویه

او سمه وي. د ډپرو لویو فکرونو خلک پر ډپرو وړو چوکیو ناست دي، يا هیڅ رسمي دندنه نه لري، د اسي هم شته چې د ډپرو وړو فکرونو په خلکو په کار ده چې واکمن د بپواکو نظرونه واوري، مشران د کشرانو نظریاتو ته درناوی وکړي او د نظریاتو د اورې دلوا په اړه د زغم فرهنگ رامنځته شي.

په ډپري کورنيو کې د مېرمنو نظریاتو ته غور به نیوں کېږي او بنځۍ د نظر وړاندې کولوله حقه محرومې دي، دا سلوک د یو تبعیض په ډول رینېسي ځغلوي او بیا یاده کورنۍ د روحي ستونزو، محرومیتونو او ناهیليو میدان ګرخي. اړینه ده نارينه هم د بنځونظریات واوري، د مسایلوا په اړه له هغوي سره مشوره وکړي، د هغوي دریخونه وڅېږي او بیا د تولنې، کورنۍ د افکارو د منځپانګې په توګه د هرې مسئله په اړه دریخ غوره کړي. ډپر ځله د اسي کېږي چې تر نارينه وو د بنځونظریات په عاطفو، معقولیت او زغم ولږوي او د عصبانیت او جذباتي کېدا پرڅای د تعقل بسکارندوبي کوي. نو ځنګه کېداي شي چې په مسایلوا کې دي د کور د بنځینه غړو نظریات له پامه وغورخول شي. او هغوي دي د نظر وړاندې کولوله حقه محرومې شي؟!

د نظریاتو په اړه د خان واکي او مشرواکي روحيه سمه نه ده، مشران د درناوی وړ دي، خو کشران هم د نظریاتو حق لري، د کشرانو نظریاتو ته بايد اهمیت ورکړل شي، مثبت یې واخیستل شي او د منفي نظریاتو سمونه یې وشي. انسانان دي ته اړ دي چې په تولنیزو مسایلوا کې سره مشوره وکړي، د افکارو او نظریاتو تبادله وکړي، په محسنو او نیمګړیا او خبرې

وکړي او د سم انتخاب په لاره کې سره نظرونه شريک او یو د بل د نظر درناوی وکړي.

د نظریاتو په میدان کې هېڅوک مدام ګټيونکی نه وي او نه هېڅوک مدام بايلونکی، هوبنيار هغه دی چې په سره سینه د نورو نظریات واوري او د منطق په تله پوره نظریات وړاندې کړي، دا حالت له یوه پلوه د ويناوال له معقولیته حکایت کوي او له بله پلوه مقابل لوری په دې ډاډه کوي چې د نظر د ورکړي حق تري چا نه دی اخيستي.

نو رائی؛ د نورو د نظریاتو درناوی وکړو او خپل نظر پر نورو تحمیل نه کړو.

دعا و آزار

دعا و آزار زمود تولنیز ارزبنت دی، هر سپری غواری چې د خلکو په
دعاوو کې یاد شی او له آزاره یې ځان وساتي. دعا کول یو چا ته عقیدوي
اصل هم دی، د مور و پلار دعا اولادونو ته، د استادانو دعا شاگردانو ته، د
پیرانو دعا مریدانو ته او د دوستانو دعا دوستانو ته معنوی تولنیز ارزبنت
دی. خلک وايي: فلانیه که دې دا خدمت وکړ، دعا به درته کوو. که دې دا
جومات جوړ کړ، خلک به دې په دعاوو کې یادوي. که دې د بېوزلوزړونه
وساتل، د مسکینانو په دعاوو کې به دې برخه وي. همدا الامل دی چې هر
سپری غواری خلک ورته دعا وکړي. کوم کس چې په سفر حې، وايي: دعا
راته کوئ. کوم ناروغ چې حالت یې بنې نه وي، وايي: دعا راته کوئ. د کوم
چا چې کومه ستونزه مخې ته وي، وايي: دعا راته کوئ. په دعا کې خير
دی، په دعا کې سکون دی، په دعا کې ډاه او اطمینان دی، په دعا کې
اروايی راحت او آرام دی.

عبدالرحمن بابا وايي:

بادشاھی دکھنے والے دعا شی

زه رحمان حکه بادشاہ یم چی گدا شوم

دعا له روحانیته الهام اخلي، دعا په گروهي اصل پوري تړلې ده، خومره چې د گروهي مراندي څواکمنې وي، د دعا جوهر بنه درک کېداي شي، يو کس هله له نورو د دعاتمه لري، چې د خلکو پر وړاندې يې د مينې، همدردي، دوستي، عاطفي او شفقتنه کار اخيستي وي، موږ هريود خپل نېک عمل په وړاندې له خلکو د دعا غونښتونکي يو، يا په بله وينا موږ هريو لوړۍ نېکه کړنه او عمل کوو، بيا د نورو د دعا هيله لرو، چې دا په خپله انسان ته دوه جوهره بخښي، يو دا چې په نېک کار کولو سره عامل د خوبني او هوسایني احساس کوي، وجдан يې په دي ډاډه کوي چې تاله انسانانو سره مرسته وکړه، تا د خير کار وکړ، تا د بشرد دوستي لاره ونیوله، دويم دا چې انسان ته د دي شرف بخښي، چې ته نو اوس د دعا وړ او لایق يې، ته نو اوس هغه مقام ته رسیدلی يې چې خلک به درته دعا کوي، تا نو اوس د خلکو زړونه فتحه کړي دي او د خلکوژې تاته په دعاښوري ته نو اوس هغه خوک يې چې د انسانانو د خير لپاره قدم اخلي او خلکو هوساینه او سوکالي ستا هيله او ارمان دي. ته نو اوس د خلکو لپاره ستري يې او توله هڅه دي د دي لپاره ده چې خلکو ته خير ورسوي او خلکو ته خوشحالی ورکړي.

هر خوک چې د دعا کرونده برابروي، مخکي له دي چې نور ورته د دعا ګلان پکې وکري، ده پخپله په خپلو کړنو کې د اخلاقو، ديانت، ايمانداري او شرافت فلسفه او حکمت عملي کړي دي، ده پخپله د دعا د بناري دروازي څان ته پرانیستي دي، ده په خپله له نورو سره د احسان او نېکي رویه اختيار کړي ده، ده پخپله له انسانيت سره د مينې ترانه زمزمه کړي ده.

دا سې هيڅکله نه دي شوي، چې یو کس دي خلک آزاروي او خلک دي
ورته دعا کوي، یو دي خلکو ته زیان رسوي او نور دي ورته دمغفرت او
بخښني لاسونه لپه کوي. یو دي د خلکو زړونه ماتوي او بیا دي په زړونو
کې د کور جوړولو تمه هم لري. چې مينه وبشي مينه به اخلي او که کرکه
وبشي، نو د ميني تمه بې ځایه ده.

صوفي شاعر عبدالرحمن بابا وايي:

ادم زاد په مانا واره یو صورت دي

هر چه بل آزاروي خپله آزار شي

دا چې دعا ته د یو تولنیز ارزښت په سترګه کتل کېږي، آزار ته هم خلک په
دغه شان اهمیت قایل دي. خلک هڅه کوي د چا زړه آزار نه کوي، د چا د
ښپراوو بنکار نه شي، چا ته تکلیف ونه رسوي، چا ته ستونزې او
مشکلات پیدا نه کوي، دا وپره پخپله هغه لاره انسان ته په ګوته کوي چې
باید ورباندي لارنه شي او تري ڏوهه وکړي. دا وپره پاکه او صفالاره له
اغزښي لاري جلاکوي او انسان په دي پوهوي چې د کعبې او ترکستان لاري
کومې دي. انسان په دي پوهوي چې دعا او آزار بېل فصلونه دي او بېل ثمر
لري.

عبدالرحمن بابا وايي:

په آزار د چاراضي مه شه رحمانه

که خلاصي په قیامت غواړي له آزاره

موږ چې خومره له خلکو د دعائمه لرو، هماګومره یې له آزاره ځانونه ساتو، دا دواړه ارزښتونه سره تړلي دي، دا دواړه خواړه او ترڅه سره ګډه پوله لري، دا دواړه د خير او شر په اړه موږ ته حکایت کوي. یو د ثواب او اجر پېغام لري، بل د عتاب او عذاب، یوه کړنه بشردوستي ده، بل بشر آزاروں. یوه کړنه له انسانيت سره مينه ده، بله کرکه. یوه له خلکو سره مرسته ده، بله زيان رسول، یوله خلکو سره بنه سلوک دي، بل بد. په یو عمل انسان الله ﷺ ته نبدي کېږي. په بل لري کېږي.

انسان باید ځان ته د دعا فصل وکري او د آزار له توپانه ځان وژغوري. انسان باید د بشريالني او بشر آزاروني په تعريف ځان پوه کړي، روښانه لاره له تيارو بېله کړي، د خير او شر په مانا ځان ملاکړي او بیا د انساني ژوندانه د سفر قافله روانه کړي.

راشه-درشه

راشه درشه د ټولنیزو اړیکو د سرچینې په توګه د افغانانو ټولنیز ارزښت دی، پښتنه ورته «کور و کلی» هم وايې په افغانی ټولنې کې د راشه-درشه ډپر ډولونه دی، چې دغه کولتور یې ژوندی ساتلي. یو له دغو څخه د ناروغه پوبنتنه ده چې حتمي ګنل کېږي، د ناروغه پوبنتني ته د دوستانو او خپلوانو تگ هغه اصل دی چې یوه کورنۍ له بلې سره د همدردي او خواخورې په عاطفي اصل تري، دوستان د ناروغه دوست کور ته ورځي او د ناروغۍ پوبنتنه یې کوي، دا اسلامي ارزښت هم دی او افغانی فرهنگ هم په واده او بناديو کې ګډون هم د راشه درشه د یوې څواکمني رېښې او اصل په توګه ټولنیز ارزښت ګنل کېږي، افغانان د خپلو دوستانو او خپلوانو سره د واده په مراسمو کې راشه درشه لري، که د بنادي والانډي خپلوا وي بیا ورکړه د بنخو تگ راتگ هم وي، د خپلوا نښې د واده په شپه د واده والاکور ته بلل کېږي او ورسه په خوبسی کې خانونه شريکوي، دي اصل افغانی ټولنې د راشه درشه له مخي سره تړلي او یوه کورنۍ یې له بلې سره د دوستی په مراندو وصل کړي ۵ه.

دا راشه-درشه مسئله د یو غښتلې ټولنیز ارزښت په توګه په افغانی ټولنې کې په بېلاپلو معیارونو سره مطرح ده، هغه په دي مانا چې په دي ټولنې

کې هر خوک تر ڏپره له هغه چا سره راشه درشه لري، چې ورسره په کچه او سويه برابر وي، تاسي به ڏپر کم و گوري چې يو شتمن خپلوان دي د غريب په خوشالۍ کې برخه اخيستې وي، يادې يې د ناروغ پونتنې ته ورغلي وي، يادې يې د اختر مبارکي او خوشحالې ورسه شريکه کړي وي، خود غور لستونې خاوندان په دې برخه کې ڏپر دوستان لري، که يې له چا سره و نه هم پالي، حجره او ڏپره يې له بې شمېره خلکو ډکه وي، دا ډول اړيکې یوازي په ((راشه)) ولاري وي او د ((درشه)) پکې درک نه لګي.

شتمن له شتمنو سره بنه راشه درشه لري، مړي ژوندي ته ورځي، که د کوم يو ماشوم ناروغه شي بل شتمن ورتنه په اوونۍ کې درې څلې پونتنې ته ورځي، سهار و مابنام يې په موبایل پونتنې کوي، چې بساغلې حاجي صاحب هغه ماشوم او سخنګه دي؟ دوى یو بل ته مېلمسټيا ګانې کوي، که د کورني، کوم کس يې له حجه راشي، کور ته يې پسونه وروري او د راشه درشه اصل سره بنه په مينه ساتي.

شتمن د شتمنو دوستانو په بناديyo کې خو ورځي وړاندې په مشورو او مصلحتونو کې شريک وي، د واده سرشته ورتنه نورو دوستانو نیولي وي، په نيمو شپو یو د بل په حجره کې ناست وي، توكې تکالي کوي، قطعې کوي، سطرنج کوي، د ټنګ تکور پروګرامونه جورو وي، د تفریح او مېلو لپاره پروګرامونه طرحه کوي او په پوره خلوص او ملګرتیا د راشه درشه اصل ژوندي ساتي په غم کې هم شتمن هم داسي درواخله، د غمچېلې کورني نه دوى ڇپر پربسانه او ستومانه بنکاري او د خپل شتمن دوست غم خپل ګنې.

د یوه غېړ کې پرته وي بل ته خاندي

څه لولۍ او بې حیا ده دا دنیا

په افغانی ټولنه کې اکثره غریب او بېو سه خلک له خپلو بېو سو خپلو انو او دوستانو سره بنه راشه درشه لري، خپله خوشالي له هغو سره شريکوي او په خپگان کې هم سره شريک وي، دوى يو له بله سره بنه کور و کلی لري او راشه درشه سره بنه پالي. د غریبو او متوسطو خلکو تر منځ درشه زیاته وي، لپاره ځانګړي وختونه وي، لکه په اخترونو کې راشه- درشه زیاته وي، خپلو ان او دوستان یو د بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي ورته وايي، خو د شتمن او غریب په اړه پورتنی یاد شوي اصل پکې په پام کې نیوں کېږي. په جنازه او خیرات کې هم راشه درشه یوه مهمه مسئله ده، چې خلک یې سره د روابطو په اصل راتمول کړي دي.

ترډ پره په خپلو انو کې راشه درشه د بسخوله خوا توده وي، دوى نوي زېړدلي ماشوم ته د مبارکي، لپاره ورځي، د ناروغ پوبنتنه کوي، د سنتى، کوژدي او نورو خوبنيو مراسم سره پالي او یو بل ته پيسې وروړي، دا پيسې داسي وي لکه خوک چې چا ته پور ورکوي، بله ورځ چې په مقابل کور کې خوبني پیدا شي او یا د ناروغ د پوبنتنې اړتیا پیدا شي، نو هغه خپلو ان یې ورته ورځي، په ورکړل شوېو پېسولس شل اضافه کوي او ورته یې مخې ته بدي. همدا راز هغه جلى، چې ودېږي د واده نه مخکې ورته د خپلو ان له خوا مېلمستيَا (دوډي)، کېږي، که په نړدي خپلو انو کې هلك واده وکړ، له خپلي کور ودانې او د کور له غړو سره ورته مېلمستيَا کېږي او دغه اصل د یو غوره فرهنگ په توګه درشه پالل کېږي. د بسخو تر

منځ راشه درشه تر ډپره بنه دود دی او د کورنيو اړیکو د پاللو لپاره غوره تولنیز ارزښت ګنل کېږي. له دي سره په خپلوانو کې مينه، محبت او خلاص زیاتېږي، یو د بل له احواله خبرېږي، یو له بل سره د زړه خبرې شريکوي او تر ډپره بنځو ته تفريحي ارزښت هم لري.

حاجي صاحب چې له حجه راشي، يا خوک له عمرې راستون شي، دوستان ورته د مبارکي او ستري ملي لپاره ورځي او په دي سره د راشه درشه اصل ته ژمتيا بنکاره کوي. زموږ په تولنه کې لکه مخکې چې وویل شول هر انډول له خپل انډول سره بنه راشه درشه لري، که د یو فرهنگي کور ته لار شي، نو فرهنگيان به وګوري، د ملا صاحب په کور کې به ملا صاحبان وګوري، د شېخ صاحب په کور کې به شبخان وویني، د طریقت د لاري صوفيان بیا له صوفيانو سره راشه درشه لري، د پوهنتون استادان هم داسي درواخله، د موسيقى هنرمندان له خپلو هنرمندانو سره راشه درشه لري او غښتلي اړیکې یې د خپل فن له همکارانو سره وي.

کبوتر با کبوتر باز با باز

کند همجنس با همجنس پرواز

که په لنډه توګه ووايو راشه-درشه د افغانی تولنې یو ارزښت دی او د راشه درشه له برکته افغانان په خپلو کې د تینګو اړیکو مراندي لري او د مېلمه پالني او دوست پالني اصل له همدي چينو خروبه کېږي.

زغم و نرمبنت

صبر، زغم او نرمبنت تولنیز ارزښت دی، هغوي چې صبر او زغم لري، د نورو په پرتله په تولنه کې بساغلي او منلي دي، هغوي چې صبر او زغم لري، چاري يې د تعقل او سنجش له مخې روانې وي، هغوي چې نرمبنت لري، په اسانه زړونو ته لار موسي او په اسانه د خلکو مينه او اخلاص راجلبواني شي.

زغم او نرمبنت لویه شتمني ده، زغم د سترو او لويو شخصيتونوله خواصو خخه دي، حوصله او زغم انسان ته سترتوب بخښي. زغم انسان ته معنوی قوت بخښي، د انسان اراده د ناخوالو پر وړاندې ټواکمنه کوي. تاسي به د هود او عزم څښتنان وګورئ چې زغم لري، صبر لري او حوصله لري، تاسي به د معنویت د ډګر اتلان وګورئ، چې په روحياتو کې يې د سورال غرونه هسک وي، استقامت او پر خپل عزم ګلک درېدل يې د شخصيت له بنو صفتوونو خخه وي، تاسي به عفوه کوونکي ووینئ چې د زغم جوهر يې په سينه کې په ډاګه خرګند وي، تاسي به پوهان او عالمان ووینئ چې زغم او صبر، نرمبنت او حوصله يې د معنوی شخصيت جوهر وي. د بې صبری په اړه عبدالرحمن بابا وايي:

«صابرانو صبر پرپښود حريصان شول

نه خه عدل شته په چا کې نه انصاف»

مود چې کله د زغم خبره کوو، زغم او صبر په خپله فلسفه کې د نرمبنت صفت لري، نرمبنت د زغم او صبر دويم نوم دي، هغوي چې نرمبنت لري خبرې بې اغېزمې وي، هغوي چې په نرمه لهجه خلک پوهولای او د خلکو پر زړونو حکومت کولای شي، دیکټاتوران او زورمندان يې نه شي کولای، هغوي چې نرم زړونه لري د زړونو تر لاسه کولوله هنره برخمن دي، هغوي چې نرم زړونه لري، د خدائی مینه د هغوي زړونو ته رهنا راوري، هغوي چې نرم زړونه لري، د عاطفې او مینې چينه په همدي زړونو کې پیدا کېږي.
رحمان بابا وايې:

«په لې عمر کښې ډېر غم له کومه راغى - خوله خپلې بې صبری په سپري
ډېر شي»

نو زغم او نرمبنت انساني صفات دي، زغم او نرمبنت عالي صفات دي، زغم او نرمبنت د شرف، عزت، درناوي او درنښت نخښې دي. هغوي چې نرمبنت لري او له زغمه کار اخلي په تولنه کې محبوبیت لري او په خلکو ګران دي، هغوي چې له زغمه کار اخلي له بنه شهرته برخمن دي او خلک بې درناوی کوي.

هغوي چې په نرمه لهجه خبرې کوي، خلک يې په وينا باور کوي او دا الفاظ له زړه نه راوتلي ګئي. د دې پر خلاف توندي، تېزې او بې صبري خلک نه خوبنوي او د دې صفاتو خاوند ته خلک په کرکه ګوري. توند سپری مدام په جذباتو او احساساتو ولاړې خبرې کوي، د هغه په خبرو کې تعقل، سنجش او هوبنیاري دېر کم ئای لري، د هغه د خبرو سرچینه له بې عقلی، بې علمي او کرکې الهام اخلي او وينا يې پر خلکو بنه نه لګي. هوبنیار او پوه خلک له هغوي د دوستي لارېلوي او هڅه کوي چې په مجالسو کې بې برخه وانه خلی.

صبر عقیدوي ارزښت هم دي، الله^۲ فرمائي: «ان الله مع الصابرين» ژباره: بې له شکه چې الله د صبر کوونکو ملګري دي. د مصیبت پر مهال صبر، د کوم جاهل له خوا د رېنې پر مهال صبر، د تکاليفو او مشکلاتو پر مهال صبر، د لوږي او تندې پر مهال صبر، د ناروغتیا او بیماری پر مهال صبر او په هر حال صبر او استقامت انسان ته جرئت او زړورتیا بخښي او انسان د سترتوب معراج ته پورته کوي.

نرمښت د صبر د سیکې بل مخ دي، هغوي چې صبر او زغم لري نرمښت هم لري، توند او بد مغزه انسان کله هم د زغم خاوند نه وي، کله هم په عقل ولاړه فيصله نه کوي، کله هم په تولنې کې د باور او اعتقاد خاوند نه وي. خلک وايي ورک يې کړه، بد مغزه دي، چرسې دي، بې عقله دي، ژر غوشه کېږي، پر خپلو مغزو کنټرول نه لري او...

حال دا چې د زغم او نرمښت خاوند ته درناوی کېږي، عزت يې کېږي او خلک ورته په درنه سترګه ګوري. خلک وايي، فلانۍ شريف انسان دي،

صبرناک دی، ڏېر نرم سپړی دی، هونبیمار دی، صبر او حوصله لري، با عزته او با وقاره شخصیت دی، خدای^۱ لویه درونه ورکړي ده، لویه سینه لري، د غره هومره حوصله لري او...

نرمبنت او زغم له بشر سره مینه کول دي، په نرمبنت او زغم کې د بشردوستۍ لویه فلسفه پرته ده، د مینې او محبت لوی داستان پکې پروت دی، د سپړیتوب او شخصیت لویه ودانۍ پکې آباده ده، د خلوص او صمیمیت لوی راز پکې پتې دی، د شفقت او عاطفې لوی سمندر پکې چیاند دی.

نو په لنډه توګه ويلاي شو چې زغم او نرمبنت د انساني تولني او په تېرہ زموږ د افغانی تولني تولنیز ارزښتونه دی. هر سپړی غواړي چې خلک یې په بنو صفتونو یاد کړي او په تولنه کې د ویاړ او افتخار مقام ولري. هر سپړی غواړي چې نور انسانان ورته په درنه سترګه وګوري او عزت و درناوی یې وشي. د دې لپاره په کار ده، چې انسان په خپل شخصیت کې ارزښتونه وپالی، ارزښتونو ته کار وکړي او هغه صفات خپل کړي، چې د ده شمله ورباندې لورېږي.

نوراخی؛! صبر و زغم ولرو او د نرمبنت د پیر مریدان شو. عبدالرحمان بابا وايې:

«هم په دا یې د نغمې اثر پیدا شه

چې په تشه گېډه صبر د رباب وي»

ڙبه

ڙبه د وینا د وسیلې په توګه تولنیز ارزښت دی، ڙبه د افهام او تفهیم وسیله ده، ڙبه د گروهی او گلتور د انتقال وسیله ده، ڙبه د معنویت د ساتني اصل دی، ڙبه د انسانانو تر منځ دروابط پول دی، ڙبه د انساني تولنې روح دی، ڙبه د چې انسان ته مسوولیتونه تر غارې کوي، د حیوان او انسان تر منځ د توبیر کربنه کاري، ڙبه د حق غوبنستلو او حق ویلو آله ده، ڙبه د انسان روزنې لپاره اړین شرط دی، که ڙبه نه واي، زده کره او تعليم به نه واي، ڙبه د انسانانو تر منځ اکتسابي قراردادي سسټم دی، چې خلکو ورباندي د تولنیز ارزښت په توګه امنا کړي او منلي یې ده. هغه که اشارو ی ڙبه ده که د وینا، د علام موژبه ده او که د خراغ د مر کېدو او بلپدو، مور ته خپل پیغام رسوي او مور ته څه رابني.

يو بسونکي په فصيحه او بليغه ڙبه زده کوونکي پوهوي، يو واعظ د وعظ او نصيت په ڙبه مفاهيم انتقالوي، يوه ترافيكىي نخبنه مور ته خپل پیغام وړاندې کوي، يو ترافيكىي خراغ مور ته دا وايي چې موږ دې روان شي، يا دې ودرېږي، يو ګونګي په اشاره خپل پیغام بل ګونګي يا خبرلخ ته رسوي دا تولې ڙې دې. که هغه د وینا ڙبه ده که د لیکلو، د شعر ڙبه ده که د تولنې خلک ورته د يو ارزښت په نظر ګوري.

له یوه پلوه ژبه د وسیلې په توګه تولنیز ارزښت دی، بل دا چې ژبه د معنویت په لحاظ په پښتنی ارزښت کې د وعدی، ژمنې، عهد او لوز په توګه کارول کېږي. وايی فلاڼی سپړی بې ژبې دی، مانا دا چې پر خپله وعده ولارنه دی، يا وايی چې فلاڼی سپړی د یوې خبری یا یوې ژبې څښتن دی، مانا دا چې خه یې وویل، ورباندي عمل کوي. ژبه په پښتنی فرهنگ کې خورا لوی ارزښت دی او دا ارزښت له پخوا نه په دی تولنه کې ریښې لري، یو پښتون چې خبره وکړي، بیا یې نه ماتوي، یو پښتون چې له چا سره وعده وکړي، بیا له خپلې وعدې نه اوږي، وايی چې ژبه مې کړي او له خپلې ژبې نه اوږم. هر هغه خوک چې له خپلې ژبې واوړي په پښتنو کې اعتبار له لاسه ورکوي او د «بې ژبې» انسان له پېغور سره مخامنځ وي.

په کور کلي کې ډېرى خلک په دغه ارزښت کلک ولارنه دی، چې یوشی وپلوري او سبا پوه شي چې په دې کې یې تاوان دی، خپلې ژبه پوره کوي او نه غواړي د خلکو پېغور ورتغارې شي. ډېرى خلک په خپلوكې سره د کړو وعدو او ژمنو لیکونه یو بل ته نه ورکوي، وايی چې دا ژبه ده او بیا د پښتون ژبه. بیا هماګه شان په خپلې وعده کلک ولاروي، دا ژمنتیا پښتو ګنې او د خپلې وعدې د پوره کولونه وروسته د شجاعت، ویاړ او سرلوري احساس کوي. ډېر خله داسې شوي، چې یو خوک له خپلې ژبې ګرئي او یوه او بله پلمه بانه کوي، مقابل لوری ورته وايی: ته راته ووايیه چې ژبه دې راسره نه ده کړي؟ دا وخت د هغه کس افغانی او پښتنی غیرت اجازه نه ورکوي چې درواغ ووايی، څان ورته په درواغو ويلو بې ايمانه او پیکه بنکاري او عزت النفس یې دا نه مني چې چا ته دې پېشې، حکه نو پر خپله

کړي وعده اعتراض کوي او خپله وعده پوره کوي. دغه ارزښت («ژبي») په خلکو کې د ژمنتيا اصل پیاوړي کړي، خلکو ته یې روحی سکون ورکړي او خلک یې د ژبي، یا کړي وعدې په ارزښت هودمن کړي دي.

پښتنانه ژبه د یو داسې قانون په توګه مني چې تطبیق کوونکۍ یې پخپله د پښتون ضمير او وجدان دی، دا داسې وعده نه ده، چې پولیس او اجرائیه ټواک یې پر چا ومني، بلکې پخپله ژبه کوونکۍ یا وعده کوونکۍ د خپله وجدان له مخې کړي وعدې او ژبي ته غارې بدې او نه یوازې دا چې خپله سهوه مني، بلکې د وعدې او ژبي په پوره کولو کې یې که هر خومره مادي تاوان هم وي، روحاً ډاډمن او آرام وي. دغه ډاډمنتيا او روحی سکون له دي امله وي، چې پښتونولی یې نه ده ماته کړي او د خپلې ژبي عفت یې ساتلي دی.

د ژبي عفت همدي ته وايي، چې انسان خپله ژبه او کړي وعده پوره کړي او خپل څان خپلې پښتونولی ته پر او ملامت نه کړي. د ژبي عفت دا هم دي چې ژبه سمه و کارول شي، سپکې، سپوري او هغه خه ورباندي ونه ويل شي، چې د ويونکې په اخلاقې کمزوری او بې باکې دلالت وکړي او شخصيت یې کمزوری معرفي شي.

موږ چې کله د پښتونولی خبره کwoo، نو په ځانونو کې د یو ډول معنویت احساس کwoo، دغه احساس پر څان د یو ټواکمن باور او اعتماد سره تړلی دي، د معنویت دغه احساس د انسانیت جوهر دي، کله چې موږ ته خپل ضمير ووايي چې له یو مظلوم نه دفاع وکړه، دا زموږ د پښتونولی معنویت دي. کله چې د حیا او شرف خبره راخې او موږ ورباندي ټینګار کwoo، دا

زمور پښتونولی او ټولنیز ارزښت دی. کله چې مور گورو دوہ کسه په جنجال اخته دي او ملامت ته ملامت وايو، دا مور ته ګروهه او پښتونولی وايي. دغه پښتونولی او غيرت زمور د ټولنیز ارزښت برخه ده او همدي ته ټولنیز ارزښت وايو. نوژيه هم د دغه شان اصل په توګه په ټولنه کې د معنوی جوهر په توګه مطرح ده او د ژبې ارزښت زمور په ټولنه کې په دوہ ډوله دي، چې يود وینا د وسيلي په توګه او بل د پښتونولی د عهد او ژمنې د معنویت په ډول ارزښت ګنل کېږي. ژبه ساتل او پر ژبه درېدل يا ژبه پوره کول ټولنیز ارزښتونه دي، چې زمور په پښتنې ټولنه کې ځانګړي مقام لري.

بنياست او بنکلا

بنياست او بنکلا ټولنیز ارزښت دی، هر انسان په دی لته کې دی، چې خپله لمن د بنکلا له مرغلو ڈکه کړي، بنکلا په هرڅه کې ده او هرڅه په بنکلا کې دی. فلسفه په دې هڅه کې ده چې بنکلا پېژنۍ او د بنکلا حقیقت او ځانګړنې وټاکې او که شونې وي د بنکلا لپاره اصول او قواعد په گوته کړي. په بنکلا پېژندنه کې انسان له ډپرو پونستنو سره مخامن کېږي. لکه مورډه شي ته بنکلی وايو؟ ایا بنکلا بهرنۍ وجود لري که یوازی ذهنی مسئله ده او که د بنکلا په نومڅه شي شتون نه لري؟ ایا بنکلا مطلقه ده یانې د تل لپاره یوشی بنکلی وي او که د وخت په تېرېدو خپل جوهر له لاسه ورکوي؟ ولې د بنکلی او نا بنکلی په اړه د خلکو نظرونه سره بېل دی؟ او ایا د انسان په وجود کې دا سې څواک شته، چې د بنکلا پېژندنې ځانګړنې لري؟

دا هغه پونستنې دی، چې بنکلا پوهنه او فلسفه یې د څوابولو صلاحیت لري، مورډله په دې بحث کوو، چې بنياست او بنکلا د یو مهم اصل په توګه ټولنیز ارزښت دی. مورډ هر یو د بنکلا غوښتونکي یو، مورډ هر یو د خپل ذوق په کرونده کې د بنکلا لپاره تعريف لرو او د بنکلا لپاره رنګونه. په پسلی کې چې هرڅه خواګلان وغورېږي، خلک وايې طبعت بنکلی دی، فضا بنکلې ده، هوا بنکلې ده. يا وايو چې دا وینا بنکلې ده، هغه بنياسته

خبرې وکړي، خدای دې بنکلې زوی درکړي. مور وايي: زوی ته مې د
بنکلې جنى په لته کې يم او...

آن تر دې چې ماشومان هم له بنکلا سره مینه لري، بنکلا پېژني او ارزولاني
يې شي، ما شوم پلار ته وايي: پلار جانه ماته بنايسته نانځکه راوره.
مېرمن څښتن ته وايي: بنايسته جامې راته راوره. مېلمانه وايي: د کور
څلکو بنايسته مېلمسټيا برابره کړي وه. په دې ترتیب مور هر یو پرته له دې
چې د بنکلا او بنايست لپاره کوم تعريف ولرو، بنکلا ته په ارزښت قایل يو
او ذوق مو دي ته هڅوي، چې د بنکلا سندره هېره نه کړو.

بنکلا پر انسان اغېزه کوي، داسې اغېزه، ته وا د خدای^۲ په مینه کې
ورک عارف چې د پلوشو سمندر ته وربنکته شي او تول افکار و ادراکات
يې په تجلياتو کې محوه وي. همدا ډول هره بنکلا او هر بنايست خپل اغېز
لري او دا اغېز کله داسې وي، چې د یوشی له بنکلا پر څلک متاثره شي،
د چېنو شيانو له بنکلا بیا هر سړی نه متاثره کېږي او د هر شي د بنکلا
جادو په هر چا اغېزه نه کوي. وايي مجnoon ته چا وویل چې لیلا خو دومره
بنايسته نه ده، څومره چې ته ورپسې لېونی يې. مجnoon ورته وویل: کاش
چې تا لیلازما په سترګو لیدلائي شواي.

بنيا يو کس د مرغيو له آوازونو خوند واخلي او په دې غړونو کې ورته د
بنکلا د لوې نړۍ راز پروت وي، خو بنايي نور بیا دې آوازونو ته په بنکلا
قایل نه شي. دا یوه ورکه فلسفه ده چې تر دې دمه ورته څواب نه دې موندل
شوي. ګومان مه کوئ چې تورپوستان به بنکلا په سپین پوستو کې لټوي،
هغوي د بنکلا لپاره خپل تعريف لري او له یوې ځانګړې زاوې بنکلا ته په

ارزښت قایل دی. دا په دې مانا چې بنکلا یوازي سپین والی نه دی. د بنکلا په اړه ذوقونه هم مختلف دي او قضاوتونه هم، خو پخپله بنکلا د یو اصل په توګه په انساني ژوندانه کې منلى ارزښت دی.

انسان په فطری لحاظ په هر خه کې د بنکلا پلوی دی، بنکلاته میلان لري او زړه یې له بنکلا سره په اسانه سودا کوي. موږ که کور جورپوو، نو په بنکلا یې فکر کوو، موږ که نقاشي کوو، نو په بنکلا یې فکر کوو، موږ که درسامي کومه تابلو جورپوو، نو په بنکلا یې فکر کوو، موږ که باغچه جورپوو، نو د بنکلا په اړه یې فکر کوو، موږ که جامې اغوندو، نو د بنکلا اصل ته یې پاملننه لرو. لنډه دا چې انسان مدام د بنکلا په فکر کې دی او دا ارزښت د ټولو انساني ټولنو تر منځ شريک دي.

بنکلا کله په یو شي کې باندیني موجودیت لري او کله د یو شخص په ذهن کې ئای لري. په هر صورت انسان بنکلاته ترجیح ورکوي او د بنکلا په لته کې دی. بنکلا کله محسوسه او د یو شي په فزيکي جورښت کې وي، خو ډېر څله بنکلا نا محسوسه او له معنویتہ بنکارندويي کوي. موږ د یو غږ بنکلا په سترګونه شوليډاني، خو احساسو چې دا غږ بنکلی دی. په ادب کې هم لفظي او معنوی بنکلا وي د بحث وړ دي، په عرفان کې مينه او بنکلا خانګړي مقام لري. صوفيان د استغراق پر مهال د بنکلا په یو ډول سمندر کې ډوب وي او ټول حواس یې د بنایست په پلوشو کې محوه او شيندلې وي.

ارواپوهان په شخصیت کې د بنکلا اصل ډېر اړین ګنۍ، په ګروهی ارزښتونو کې د معنوی بنکلا اصل ته ډېر ارزښت ورکول کېږي. لنډه دا

چې بسکلا یو حقیقت دی، بسکلا ټولنیز ارزښت دی او انسان مدام د ژوندانه په تیارو کې د بسکلا په خراغ پسې قدم اخلي.

بنه دوستان

بنه دوستان لرل ټولنیز ارزښت دی، هر خوک غواړي چې ډېر دوستان ولري، د هر چالپوالتیا داده چې دوستان یې د بنو صفاتو خاوندان وي، دا فطری مسئله ده، چې هر با احساسه انسان په دوستی کې په همدي جوهر پسې ګرځي او په دي اړه هر خوک د خپلې رايې ځانګړې نړۍ لري. موبد او تاسي هريو دا هيله لرو، چې له خپلو دوستانو سره بنه راشه درشه ولرو او هريو په پنځو کسانو کې حساب شو.

د دوستی فصل د زړه په کرونده کې وده کوي او د مينې، خلوص او عاطفي له چينې خړوبه کېږي. د دوست په پیدا کولو او د دوستی سلسلې په جوړولو کې دوه اصله په پام کې نیوں په کاردي، لوړۍ دا چې خنګه بنه دوست پیدا کړو او بله دا چې خنګه په ځان کې د اخلاقو هغه جوهر و پنځوو چې له امله یې با احساسه خلک موبد په دوستی ومني.

د دیم اصل تر لوړۍ ډېر مهم او اړین دی، که موبد د خپل شخصیت د علمي او اخلاقی تشخص مانې ودانه کړه، که موبد د ځان جوړونې اصل خپل کړ، که موبد د لورېنې او عاطفي له قافلي سره قدم واخیست او که موبد د نورو د درناوی لپاره په ځان کې صفات پیدا کړل، نوبويه چې د دي مزل جوګه یو.

دا کار د قاف له غرونو د بنیاپېریو راوستل نه دي او نه د شېریني، لپاره د فرهاد غر سوري کول، د لازه ډېره اسانه او ارزانه ده او دې مقام ته رسېدل لړه خواري او لې زحمت غواړي. بنایي ستاسي څو خوبې خبرې د دې لامل شي، چې د بنو دوستانو د لړو تاج درېه سر کړي. بنایي ستاسي یوه وړه صادقانه مرسته تاسي ته د دوستي د بنار دروازه پرانیزې. بنایي ستاسي یوه وړه تحفه د بل په زړه کې د ملګرتیا مانۍ اباده کړي. بنایي تاسي یوه کس ته د یو تازه ګلاب په ورکړي د هغه زړه خپل کړي.

په یاد مې دې کله چې زه له نن نه اته ويشت كاله وړاندې په عمرالثانی لېسه کې په نهم ټولنگي کې وم، د ماسپېښين له خوا په بنوونځي کې د ریاضي کورس جوړ شو، ما پکې داخله وکړه، له څو ورځي درس وروسته استاد په ناخاپې ډول د ارزونې په نیت یو سوال زده کوونکو ته وړاندې کړ او ازمونه یې واخیسته، په سبا چې استاد صنف ته راغي موب ټول د خپل څواب په اړه اندېښمن وو، استاد زموږ د هڅونې په اړه ډېږي خبرې وکړي او داسي یې انځوروله چې زموږ وړتیا او استعداد کمزوری دی، دا وخت یې وویل: یوازې د یو کس څواب سم و، چې ما ورته یو قلم په تحفه کې راواړي. د هر یو زړه په درزا و، نه پوهبدو چې اوس به په چا غږ کېږي، شبې پس استاد زه پورته کرم او په ټولنگي کې یې راته یو «خودرنګ» قلم تحفه راکړ. اوس زما د هغه مهال د کمو استادانو نومونه په یاد دی، خود هغه استاد (حفيظ الله خان) نوم مې نه هېرېږي، چې قلم یې راته تحفه کړي و. ويلاي شو چې تحفه د دوست موندنې اغېزمن هنر دی.

گومان مه کوئ چې تاسې به د دوستي لپاره کومه فربنټه پیدا کړئ، انسان نیمګری دی، که مو له چا سره د دوستي تار پیدا شو په نیمګرتیا او یې سترګې پتې کړئ او په شخصیت کې یې د تجربو، اخلاقی سېپڅلتیا، پوهې او عاطفې جو هر ولټوئ که تاسې ته د یو دوست لس عیبونه در معلوم شول، مانا داده چې هغه په سلو کې نوي بنه صفتونه هم لري. پر دوست صادقانه باور وکړئ، په یو تاکلي چوکات کې ورسه دوستي وپالئ او د سفر دغه بېړي د افراط او تفریط له توپانه وژغورئ.

له دوست سره د دوستي پاللوبل هنردادی چې په جنجالی او لاین حلول مسایلو ورسه بحث او خبرې مه کوئ، داسې موضوعات په شبې کې ستاسې د کلونو دوستي زیانمولای او په سپین میدان موږ بښودلای شي. د دوستانو نظریاتو، تصامیمو او رايې ته درناوی ولرئ، که مو ورسه توافق نه در لیود دا بېله خبره ده، که یې د خپلوا تصامیمو په اړه درنه مشوره وغوبنټه د فکر او تعقل په رنیا کې ورته خپله رایه وړاندې کړئ او هڅه مه کوئ چې هرو دې ستاسې خبره ومنی، پر دوستانو خپل نظریات تحمیلول دوستي ته زیان رسوي او په زړونو کې د دوستي له کرلی ګله روح اخلي.

د خپلوا دوستانو ربنتینې خدمت وکړئ، پر هغوي د خپل کړي خدمت احسان مه باروئ او د خدمت بدله تري مه غواړئ، بیا تاسې وګورئ چې په لنډه موده کې د دوستانو په زړونو کې کوم مقام خپلوي او تاسې ته د هغوي له خوا خومره عزت درکول کېږي. تاسې چې د دوستانو په محفل کې خومره

خان کشـر ثابتـوئـ هـغـومـرـهـ موـلـويـيـ اوـ سـترـتـوبـ ثـابـتـپـريـ، دـ کـارـ پـرـ مـهـالـ پـهـ
لوـمـرـيـ لـيـکـهـ کـېـ شـئـ اوـ دـ اـمـتـيـازـ پـرـ مـهـالـ نـورـوـ تـهـ شـمـلـيـ وـتـرـيـ.
يوـبـلـ اـصـلـ هـمـ دـ پـامـ وـرـ دـيـ اوـ هـغـهـ دـاـ چـېـ پـرـ خـپـلـوـ دـوـسـتـانـوـ دـ هـغـوـيـ لـهـ وـسـيـ
زيـاتـ بـارـ مـهـ بـدـيـ، کـهـ تـاسـيـ دـ هـغـوـيـ مـرـسـتـيـ تـهـ اـرـتـيـاـ لـرـيـ، نـوـ دـ هـغـوـيـ
امـکـانـاتـ تـهـ وـگـورـيـ، هـغـوـيـ پـهـ دـيـ مـهـ مـجـبـورـهـ کـوـئـ چـېـ سـتـاسـيـ لـپـارـهـ
کـچـکـولـ تـرـ غـارـپـيـ اوـ بـلـ تـهـ دـ سـوـالـ لـاـسـ وـنـيـسـيـ. يـوهـ نـاكـامـهـ تـجـرـيـهـ دـاـ هـمـ دـهـ
چـېـ دـ خـپـلـ دـوـسـتـ قـرـضـ مـهـ خـنـدـوـئـ اوـ پـهـ لـزـمـ فـرـصـتـ کـېـ يـېـ وـرـ اـداـ کـړـيـ، پـهـ
دـيـ اـرـهـ بـېـ پـروـايـيـ دـ ھـېـرـ بـنـوـ دـوـسـتـانـوـ تـرـ منـخـ دـ پـرـپـکـونـ لـاـمـلـ شـوـيـ اوـ تـجـرـبـوـ
ثـابـتـهـ کـړـيـ، چـېـ دـ مـعـنـوـيـاتـوـ پـهـ منـخـ کـېـ مـادـيـاتـوـ مـدـامـ اوـ بـنـتـونـ اوـ انـقـلـابـ تـهـ
لـاـرـ هـوـارـهـ کـړـيـ. تـاسـيـ هـخـهـ وـکـړـيـ دـوـسـتـيـ مـوـدـ مـعـنـوـيـاتـوـ لـپـارـهـ اوـ تـرـ مـادـيـ
هـغـوـ لـوـرـهـ اوـ باـ اـرـزـبـنـتـهـ وـيـ.

تـاسـيـ چـېـ کـومـ صـفـتوـنـهـ لـهـ خـپـلـهـ دـوـسـتـهـ غـوـارـپـيـ، وـگـورـيـ چـېـ دـ شـخـصـيـتـ
نـرـيـ موـدـغـهـ رـنـگـيـنـيـ لـرـيـ اوـ کـهـ نـهـ، ھـکـھـ چـېـ شـرـيـ تـهـ خـوـکـ دـ وـرـبـنـسـمـوـ
پـيـونـدـ نـهـ اـچـوـيـ.

نيـوـتنـ وـايـيـ: «ـ کـهـ تـهـ پـهـ خـپـلـوـ کـارـونـوـ قـضاـوتـ وـکـړـيـ، دـ نـورـوـ قـضاـوتـ تـهـ بـهـ
اـرـتـيـاـ وـنـهـ لـرـيـ»

دـ دـوـسـتـانـوـ مـونـدلـ هـنـرـ دـيـ، خـوـپـالـلـيـ حـكـمـتـ. پـهـ دـيـ هـيـلـهـ چـېـ خـانـ دـ نـورـوـ
دـ دـوـسـتـيـ جـوـګـهـ اوـ خـپـلـ دـوـسـتـانـ بـنـهـ وـيـالـوـ.

پونساک

د هرې تولنې خلک د هغوي له فرهنگ او کلتوره پېژندل کېږي، پونساک یا لباس د تولنې کلتوري ارزښت دی. مورډ که یو کس په غربی لباس کې وګورو، پوهېبرو چې د دې تولنې سړی نه دی. همدا ډول که مورډ په غرب کې په خپل لباس کې ولیدل شو، خلک فکر کوي چې له بل هبواده راغلی دی. که زمورډ تولنې یو کس خپل کلې ته په درېشی کې لټه شي، بنایي خلک ورته حیران شي او په اړه یې تعجب وکړي. په دې اړه یوه توکه رایاده شوه، وايې چې په کابل کې یو کس درېشی په ځان کوله، چې کله به جلال آباد ته خپل کور ته راته، نو جامې به یې په ځان کړي، د دفتر ملګرو یې ورته وویل: تاسې ولې په درېشی کې خپل کلې ته نه ټئ؟ هغه ورته له خندا په ډکه خوله څواب ورکړ: «بیا راپسې د کلې سپی غاپی». نولباس په کلتور کې د یو ارزښت او هويت په توګه مطرح دي، هندیان له ایرانیانو سره په لباس کې توپیر لري، عربان د نوري نړۍ له خلکو سره په لباس کې په توپیر کې دي، د هرې تولنې خلک په خپل لباس کې د هوسایني او ارواړي سکون احساس کوي او د بل فرهنگ جامه په تن کول ورته ستونزمنه تمامېږي.

خه ډول لباس واغوندو، په خه ډول لباس کې خلکو ته بنه بنکارو او ولې ورته بنه بنکارو؟ د دې پونښتو د څواب لپاره کلتور بنه هېنداره ده، هغه لباس چې ستا خلک او ولس یې اغوندي د یو ارزښت په توګه منل شوی

دی، په دې لباس کې نه یوازې دا چې ستا په اړه بنې قضاوت کېږي، د درناوی او عزت وړ هم یې او که دې د تولنې د لباس له ډول نه سرځرونه وکړه، نه یوازې دا چې خلک به دې په تولنې کې پرداي او اجنبۍ وګني، بلکې د څان قدر او درښت به په خپله کم کړي، خلکو ته به شکونه پیدا کړي او ولس به دې له څانه بېل وګني.

لباس د انسان د شخصیت په معرفی کېدا کې لوړنی اصل دی، تر هغه د یو چا د پوهې په اړه نه پوهېږو، تر خو چې د هغه خبرې وانه ورو او د فصاحت، بلاغت او ژبني منطق په اړه یې ډاډ تر لاسه نه کړو، څکه خو وايې چې ډېرو ته تر خبرو کولو چوپتیا غوره ده، خو لباس هغه خه دی چې ته مقابله لوري ته د خپل شخصیت تصویر وړاندې کوي او د څان په اړه هغه قضاوت ته رابولي. که په کندهار کې یو مشر سپړی داسي خولی په سر کړي چې شبېشې پکې لګېدلې وي، یا یې پر غاره داسي ګندې وي چې هېندارې پکې کارول شوې وي، بنایي هلته دا د ارزښت نوم وي، خو که په ننګرهار کې بیا یو مشر او سپین بېری سپړی دا کار وکړي، بنایي خلک یې په اړه سم تعبير ونه لري. په شمالې ولاياتو کې چېنه ډېره رواج ده، که په ننګرهار کې یو څوک چېنه واغوندي د ډېره پام به څان ته راوګرځوي او ډېر به یې په اړه بېلاړېل قضاوتونه وکړي، څکه نولباس د هري تولنې د ګلتوري ارزښت په توګه اړین او مهم دي.

غواړم له تاسي سره خپله خاطره شريکه کړم، زه په ۲۰۰۶ م کال کې د هند احمد اباد بنار ته په یو سیمینار کې د ګډون لپاره لړم، له ما سره یو تن د هرات او بل د باميانو، هغوي په درېشې کې وو او زه په خپل ولسي لباس

کې وم، په دې سیمینار کې د افغانستان، پاکستان، بنگلہ دېش، نیپال، سرپلانکا او هندوستان هېوادونو استازو برخه درلوده، د سیمینار په اخره ورځ یې غوبنتل چې د هر هېواد یو یو کس سره ودرېږي او ګډه تصویر واخلي، زه بېرون وتلى وم، غړونه کېدل چې افغان خه شو، زموږ هراتي او باميانوال ملکګري ورغلل، چې ورسه تصویر وباسي، خواجاهه یې ورنکره. هغوي ته یې وویل: زموږ پتمان په کار دی، چې هغه له موږ سره تصویر واخلي، څکه چې هغه په خپل ملي لباس کې دی او تاسي داسي نه بسکاري لکه افغانان. شبې پس چې زه راغلم، ټولو غړکړ، هغه دی افغان راغۍ زه ورسه ودرېدم او ګډه تصویرونه مو واخیستل. هراتي ملکګري نذير راته وویل: «برادر! اين مردم ما را از افغانیت کشیدند، ګفتنه شما افغان نیستید») ورته مې وویل: دا خود لباس برکت دی، تاسي په خپل ملي لباس کې نه یاست راغلي، نو څکه درباندي د افغانانو ګومان نه کوي.

نو لباس د یو چا د هویت پېژندنې لپاره ډېر مهم دی او موږ چې ګله هم کوم هېواد ته په سفر خو، په کار ده خپل افغانی ويایا لى لباس موپرتن وي، دا لباس موږ نړۍ ته ورېژنې او اړتیا دې ته نه وي، چې ته په هر ئای کې هر چاته خان معرفي کړي. لباس د تولنیز ارزښت په توګه په توله نړۍ کې منل شوی او باید د ګلتوري ارزښت په توګه وسائل شي.

بنه خوي

بنه خوي او عادت ټولنیز ارزښت دی، خوک چې بنه خوي لري خلک ورسره مينه کوي او په درنه یادېږي، خوک چې بنه خوي لري، د کامل انسان په توګه په ټولنه کې مطرح وي، قدر یې کېږي او هر سړۍ ورسره د دوستي او ملګرتیا تار ساتي. که غواړئ په خپلو دوستانو کې د مینې او محبت مقام ولري، نو لس خويونه په خان کې پیدا کړي، دا لس خويونه به تاسي ته د ډېرو بنو دوستانو د دوستي، وياړ درېه برخه کړي، دا لس خويونه به تاسي پر خپلو دوستانو ګران کړي او دا لس خويونه به تاسي ته په خپلو دوستانو کې د امتیاز او عزت شمله درېه سر کړي.

لومړۍ: د لپو خبرو کولو خوي

له ډېرو خبرو پرهیز وکړي، له اړتیا پرته خبری مه کوي، ستاسي خاموشی ستاسي د شخصیت جوهر دی، د اړتیا پر مهال دومره خبری وکړي، چې د خپلو دوستانو د اوږدو بار نه شی، په خبرو کې د لفظي او معنوی بنکلا خیال وساتي، خبری په ذهن کې کره کړي بیا یې وړاندې کړي، خبری ستاسي د ذهن زېرمه ده، له اړتیا پرته ورباندي لاس مه پورې کوي. ستاسي دا چوپتیا او لږي خبری کول به د دوستانو د زړونو دروازي پرائنيزی او دوستان به مو د زړه په مانیو کې د منلو مېلمنو په توګه وېالي. لږي خبری په منطق برابري وي، ډېري خبری ډېري سهوي او خطاوي لري،

لړې خبرې وکړئ او ډېرې واورئ، دا هنر په خپل شخصیت کې د یو خوی په توګه ویالی او بیا وګورئ، چې دا ونه تاسی ته د بري او سرلورې خومره مېوه او ثمر نیسي.

دویم: د دوستانو پالل

خپل دوستان صادقانه ویالی، خپلې خوشالی له دوستانو سره شريکې کړئ، دا خوی په خان کې ژوندی کړئ، چې خنګه کولای شیء د دوستانو پر زړونو حکومت وکړئ، داسې دوستان وټاکۍ چې پوه وي، تجربه کار وي، د عمل خلک وي، اخلاص ولري، مینه ناک وي، د دوستی جوهر او اهمیت ته قایل وي. دا خلک وازمایي او بیا ورسره د دوستی لاره خپله کړئ، بیا ورسره د دوستی سفر پیل کړئ. دوستان پالل هنر دی او دا هنر به تاسې ته د بنې ملګرتیا ویاړ درېه برخه کړي. ستاسې یوه له مینې د که موسکا او ورین تندی دوستان پاللی او تاسې ته یې د ملګرتیا ویاړ بخښلی شي.

درېیم: راز ساتل

هر انسان نیمگړتیا لري، لوی خلک د خلکو په نیمگړتیا وو او عیبونو سترګې پتیوي، که دوست مو درته د راز کومه خبره وکړه، یا د هغه د کميو کوم راز در معلوم شو، له خانه سره یې وساتې او کلی ورباندي مه خبروئ، دا د لویو اوسترو خلکو صفت دی، دا خوی د یو مهم جوهر به توګه په خان کې ویالی، که تاسې دا باور او اعتماد تر لاسه کړ، په تولنه کې به د یو عزتمن شخص په توګه خرگند شی، بیا به دوستان او کليوال پر تاسې باور

کوي او د خپلوزه ونو د رازونو کيسې به یوازي تاسي ته کوي، تاسي کولاي
شي هغوي ته سمې مشوري ورکړئ او د خطاوو له مزله يې وژغورئ. تاسي
کولاي شي د یو مخلص دوست په څېر د هغوي د فکري رنهونو او نا سمو
خويونو درملنه وکړئ او د حاذق طبیب او اروا پوه په څېر يې روحي ستونزو
ته درمل شي. راز ساتل خپل خان ته د اعتماد دنيا جوړول دي، راز وساتل
چې راز مو وساتل شي.

څلورم: د نورو درناوی

په فطري ډول هر انسان غواړي چې خلک يې درناوی وکړي او له وقاره ډک ژوند ولري، هر کس غواړي چې په خلکو کې د عزت او حیثیت خاوند شي او خلک يې شخصیت ته درناوی ولري، پام مو وي چې دا اخلاقی ارزښتونه دي او هيڅوک په دې مکلف نه دي، چې ستاسي درناوی وکړي، دا کرونده به تاسي پخیله وتره کوي او په خپله به پکې ګلان کري، تاسي به د نورو درناوی او عزت کوي، هله به ستاسي درناوی او عزت کېږي، تاسي به دا ثابتوي چې د نورو خادمان ياست، هله به خلک ستاسي درناوی او خدمت ته وړاندې کېږي او ستاسي د شرافت تر سیوري لاندې به ستاسي درناوی کوي. درناوی په زور نه غوبنستل کېږي، درناوی په مادی امکاناتو پوري هم نه دی تړلی، ځښې خلک ځان ته په یو خه قایل وي او نور په دې مکلف ګنني چې درناوی يې وکړي، دا احمقانه لاره ده. ځښې خلک د ځان په اړه داسي تعريف لري چې «زه یو خوک یم» دا تعريف کاملاً ماشومانه دی. رائۍ! دا تعريف زده کړو چې «هر خوک، یو خوک دي» که مود نورو درناوی وکړ، درناوی به مو وشي او که له خلکو مو خپل درناوی وغوبنست، د عزت او درنښت له پانګې به بې برخې شي. وګورئ چې تاسي د نورو څومره درناوی کوي او له نورو څومره خپل درناوی غواړي؟

پنځم: پر وعده وفا

دا خوی د سترو خلکوله خویونو خخه دی، چې پر وعده کلک ولار وي. پر وعده وفا بنه صفت دی، دا جوهر په ئان کې ژوندی کړئ او پر خپلو کړو وعدو وفا وکړئ. که تاسې له خپل دوست سره په کړي وعده کې پاتې راغلې، په لوی لاس به د هغه په زړه کې د خپلې مینې جوړه شوې مانې ړنګه کړئ او د هغه د زړه له باغه به د خپل شخصیت د محبت جنازه وباسې. دا وعده که په هره کچه وي مهمه ده. که فرضًا تاسې له خپل یو دوست سره وعده کړي، چې سبا به لس بجي یو واده ته څئ، سبا وګورئ که تاسې په هماغه وخت هلته حاضر واست، نو په دې برخه کې ستاسې شخصیت تر خپل ملګري عالي دی، که حاضر نه واست، تاسې په دې برخه کې نیمګرتیا لرئ. که تاسې خپل موبایل خاموشه کړئ او د وعدې څای ته ورنۍ، پوه شئ چې نور د خپل دوست سره هغه مقام نه لرئ، چې پخوا مو درلود.

په وعده ماتولو کې ډېری هغه کسان خپل شخصیت بايلي، چې تر منځ یې مالی مسايل مطرح وي، لکه چې وايې: سبا درته ستا امانت سپارم، راتلونکې جمعه دې رانه پیسي وغواړه، یوه میاشت راته وګوره او... دا هغه څه دې چې که وفا ورباندي ونه شي بنائي مقابل لوری د تل لپاره ستا څېړه هېړه او د هغه په زړه کې د مینې کرلى فصل د کرکې ګلان ونیسي.

شپږم : د ناروغ پونتنې کول

موږ او تاسې د انسانانو په توګه اخلاقې مسؤولیت لرو، چې د ناروغ انسان پونتنې وکړو، هغوي چې له تاسې سره پېژني د ناروغۍ پر بستر هره شبېه ستاسې د ورتګ شبې شمارې، پونتنې ته یې ورشئ او په دې سره

خپل اسلامي او اخلاقي مسؤوليت تر سره کړئ، ناروغ او بندې هره شپېد د ناهيلې په سفر روان وي، خپل دوستان يې سترګو ته کېږي او تمه لري، چې او س به يې خوک پونتنې ته ورشۍ، پونتنې ته يې ورشۍ، د ډاډ خبرې ورته وکړئ او د بنې روغتیا دعاګانې ورباندي ولوروئ. ناروغ ته ورشۍ، د ناروغ پونتنې وکړئ، دا زموږ انساني، اخلاقي او اسلامي مکلفيت دی.

اووم: ربنتيا ويل

هر انسان له درواغو کرکه لري او درواغجن ته په بد نظر گوري، نوبیا ولې انسان پخپله درواغ ووايې او خپل اعتبار ته زيان ورسوي؟ تاسي چې خومره له درواغو کرکه لري، همدغه شان ستاسي له درواغونور کرکه لري. بنائي یو خوک ستاسي په درواغو پوهنه شي او ستاسي درواغ ربنتيا وګني، خو درواغ ويل ستاسي د شخصيت یوه برخه جوړ پېږي او بیا دا برخه له ئانه لري کول ډېره ګرانه وي.

څان په ربنتيا ويلو عادت کړئ، دا غوره انساني صفت هم دی او اخلاقي جوهر هم، د شخصيت پانګه هم ده او د اعتماد او باور شتمني هم. ربنتيا ويونکي د هر چا خوبنېږي، ربنتيا ويونکي بنه قضاوت کوونکي وي، ربنتيا ويونکي په تولنه کې په ربنتينولی او صداقت مشهور وي او خلک يې د همدي صفت له امله درناوي کوي. زه داسي یو کس پېژنم چې خدائی ډېر مادي امکانات ورکړي، خو په سلو کې نوي خبرې يې درواغ او ناسمې وي، هغه فکر کوي چې زه کولای شم خلک تبر باسم او په چېلې چالاکۍ، پر هغه خپل شخصيت ومنم، خوله دي بې خبره دي چې دا مزل لنډ او له رسوايې سره مخامخ دي.

اقم: د مطالعې ذوق

د مطالعې ذوق په خپل ځان کې د یو خوی په توګه وپالې، له کتاب سره ستاسي اشنايې به تاسي ته هېرڅه دروبخني، مدام هڅه وکړئ د خپل وخت اوزګاري شبې په مطالعه تبرې کړئ، که تاسي په کوم ځای کې د چا انتظار کوي، غوره ده چې د کتاب نړۍ ته مخه کړئ او خپله اروا د کتاب د معنویت په کنارو کې وګرځوی: په مطالعه کولو ځان عادت کړئ، په شپه او ورڅ کې هرو مرو خو ساعته مطالعه وکړئ او د خپلې ذهنې نړۍ معلومات پیاوړي کړئ: مطالعه په تولنه کې ستاسي علمي موقف پیاوړي کوي او پر خلکو مود یو هوبنیار او باور وړ شخصیت په توګه مني. د اسفل پیلول اسانه دی، همدا نن یو کتاب پلورنځی ته ورشی او کتاب وپېږئ، یا همدا نن یو کتاباتون ته ورشی او د خپلې مطالعې لپاره تري کتاب په پور واخلې: له هر کتاب لوستنې وروسته خپل ځان وارزوی، خپله به پوه شی چې ستاسي په شخصیت او پوهه کې خومره بدلون راغلی او ستاسي د معلوماتو نړۍ خومره پراخه شوې ۵۵.

نهم: د مثبت فکر کولو عادت

د نړۍ تبول پرمختګونه له فکره سرچینه اخلي، ستاسي فکر چې خومره پراخه وي معنوی شخصیت مو هماګومره ستر او لوره دي. مثبت فکر کول په انسان کې معنویت ژوندي کوي او انسان ته ستر توب بخني: موږ هماغه خلک لوی انسانان ګنو، چې لوی مثبت فکرونه کوي. تاسي به کله هم د وړوکي او منفي فکر انسان لوی نه وي ګهلاي او د لوی فکر انسانان به مو د وړو په کتار کې نه وي درولي: انساني اخلاق، غوره صفات، بنه قضاوت، د وجودان سېڅلتيا او تبول انساني جو هرونه د مثبت فکر په فابريکه کې تولید پوري. په عرفاني او تصوفې ژوندانه کې هم فکر لوی

ارزښت ګنل کېږي او صوفې چې مراقبه نه شي او د فکر نړۍ ته پناه یونسی، د وصال معراج ته نه شي پورته کېدلاي. رائۍ! مثبت فکر وکړو او د خپلې تولنې او انسانې ژوندانه د هوساينې لپاره د فکر له نسخې درمل جوړ کړو. ستاسي مثبت فکر ستاسي د شخصيت مثبت تصویر دي.

لسم: د اصلاح خوي

په ئان کې دا خوي وپالئ، چې اصلاح له ئانه پیل کړئ. تاسي که په ئان کې کومه نيمګړتیا گوري، فکر مه کوي چې ستاسي شخصيت ته به یې زیان نه وي رسولي. فکر مه کوي چې خلک به تاسي د نمګړتیا و سره سره ومنې او شخصيت ته به مو درناوی ولري. بساي ډبر ستاسي په خطاوو او نيمګړتیا و سترګې پتې کړي، خودا د دی مانا نه لري، چې تاسي سېېڅلې ياست او د شخصيت مرغاري ته مو تاوان نه دی رسپدلې. هڅه وکړئ دا مزل د یو بنه خوي په توګه د ئان له اصلاح پیل کړئ، بیا د نورو د اصلاح په فکر کې شي، ستاسي دا فصل به ډېرہ ثمره ولري او ستاسي دا ونه به ډېرہ مېوه ونيسي. مدام د ئان د اصلاح په فکر کې شي او هڅه وکړئ هغه عادت او کړنه چې ستاسي شخصيت ته زيان رسوي له ئانه لري کړئ. دا خوي په ئان کې وپالئ او د دې خوي د لارې لارویان شي.

مسئولیت پېژندنه

مسئولیت پېژندنه ټولنیز ارزښت دی. ډېرى کسان له مسئولیته تېبنته کوي، مسئولیت نه مني او که چېري په یوه موضوع کې پړیا پاتې راشی، نو په اسانه خپل مسئولیت ته غاره نه بدي. ډېر څله داسې وشي، چې مورد خپلې سههوې او خطاوې چې بايد په اړه یې بخښه وغواړو او مسئولیت یې ومنو له خلکو پېتو او ځان ته برائت ورکوو. ډېر څله داسې کېږي، چې خپله پړه د نورو پر او برو اچوو او د مسئولیت له حلقي سرباسو. دا بهه کرنه نه ده او موره هر یو بايد لومړۍ خپل مسئولیت درک کړو او د خپل مسئولیت په اړه که پاتې راحو بايد پر خپلې سههوې او خطأ اعتراف وکړو.

له مسئولیته تېبنته زموږ ګناه نه شي معاف کولامي، موره ته برائت نه شي راکولامي او موره شي سپینولاي، موره بايد په دي اړه د خپل تفکر لوری بدل کړو او له مسئولیته د تېبنتې پر ځای مسئولیت ومنو. مسئولیت منل په دي مانا نه دي چې موره دي مدام ځان پر او ملامت ثابت کړو، مسئولیت منل د ارزښتونو سم درک او په اړه یې د ژمنتیا له مخې کړنه تر سره کول دي، زموږ ډېرى سههوې له دي امله دي چې موره خپل مسئولیتونه سم نه دي درک کړي او د ناکامي پر مهال مو مدام د تېبنتې له هنره کار اخيستي. که موره پر خپل مخ له مسئولیته د فرار دروازي وټوليې بیا له مسئولیته د تېبنتې د فکر پر ځای د مسئولیت د درک په اړه بهه قضاوت

کولای شو، بیا مسؤولیت پېژنو او خان به په دې قانع کولای شو چې خه باید وکړو او خپلې چارې خنګه پرمخ یوسو.

تاسې د محاکمو دیوانونه پرانیزئ، تاسې خارنواليو ته ورشۍ او د مجرمانو دوسيې ګورئ، تاسې د پولیسو په ماموريتونو کې د تورنو کسانو خبرې واورئ، درته به معلومه شي چې هر یو یې له مسؤولیته تېبنته کوي او خپله پړه نه مني، یا خپله پړه پر نورو اچوي. دا تګلاره که خه هم د یو شخص جرم نه شي کمولای او نه ورسره په مرسته تعییربدای شي، بلکې لاهېرې ستونزې ورته پیدا کوي او د حقایقو د پلتني بهير له خنډونو سره مخامنځ کوي. کله چې له مسؤولیته تېبنته د انسان په وجود کې د خوی او عادت په توګه خاله جوړه کړي، بیا نود بغاوت، سرکشيو او قانون ماتونې د اسې انسان ترې جوړ شي چې هېڅکله خپل مسؤولیت نه مني او د مسؤولیت نه د فرار په لاره کې ډول ډول منطق او دلایل وړاندې کوي.

د مسؤولیت نه منل هېرې ستونزې لري، یو دا چې موب په هر ئای کې کار کوو او د هرې ادارې کار کوونکي یوو، چارې به مو په سمه توګه نه ترسره کېږي او وارد مخه به له موب سره دا پرېکړه وي، چې که خوک یې په اړه راخڅه پونستي، نو موب به له مسؤولیته د فرار دروازجنه پلمه د هغوي مخې ته بدو او په دې وزرو به د مسؤولیت له کېسه الوزو. دا روحيه په موب کې یو ډول جرئت روزي، چې بیا په شخصیت کې د منفي اثر په توګه زمود په وجود کې ئای نیسي او مدام موب د مسؤولیت له اصله فرار ته هڅوي. دویم دا چې که خپل مسؤولیت ونه پېژنو په خپله دنده کې یو بریالی

کارکوونکی نه یوو، یوازې د ادارې چوکۍ راباندي بنده ده او د ادارې د پرمختګ په لاره کې لوی خنډ یوو.

درېیم دا چې که خپل مسؤولیت نه منو او د خپلو ناکامیو په اړه د مسؤولیت احساس نه کوو، نو حتمی ده چې خپله پړه به پر نورو اچوو او له دې سره به یو داسې کس ګرم او پړ ګنهو، چې اصلًا په دې برخه کې هېڅ مسؤول او ملامت نه دی.

په روانې لحاظ دا خوی شخصیت ته د بدوبایلو په مانا دي، دا فکر په هغه خلکو کې غښتلې وي، چې قانون ماتوي او د خپلو ناسمو کې نولپاره پلمې جورووي، دا فکر انسان د اعتماد له نړۍ بې برخې کوي او د بنو صفاتو باور تري اخلي.

نو په کار ده موږ خپل مسؤولیت درک کړو او د خپل مسؤولیت د منلو زغم ولرو.

مطالعه

مطالعه د ذهن د تمرین لپاره بنه وسیله ده، پوهه او معلومات دمطالعې جوهر دی، هغوي چې مطالعه لري خبرې یې په منطق برابرې وي، هغوي چې له کتاب سره ترلي دي په ھېرڅه پوهېږي له مطالعې سره د انسان په ذهن کې معنوی پانګه زیاتېږي، د فکر ماشین په حرکت رائۍ او د تعقل حکمت د انسان په فکري نړۍ کې کور جوړوي.

که غواړئ چې د فصاحت او بلاغت خواړه مو نصیب شي، د مطالعې ملګرتیا مه پرېږدئ. که غواړئ خبرې مو وزن او درنښت ولري، د مطالعې کتاب ته د خپل ذهن په کتابتون کې ځای ورکړئ. که غواړئ د معلوماتو نړۍ مو ارته او پراخه شي د مطالعې سندره زده کړئ. ځکه چې مطالعه ټولنیز ارزښت دی او دا ارزښت خپلول زموږ دنده ده.

اناتول فرافس وايي: «پوهه هغه کيلې ده، چې تولي دروازي ورباندي پرانیستل کېږي»

هغوي چې مطالعه لري، تر نورو بنه پوهېږي او بنه قضاوت کولاي شي. مطالعه تاسې سرلوړي کوي او په ټولنه کې درته د محبوبیت تاج په سروي. په مجلس کې د هغه چا خبره ھېرڅه اغېزمنه وي، چې مطالعه لري. هغه کس پر خلکو ھېرگران وي، چې خبرې یې د مطالعې له منطقه الهام اخلي. د هغه چا په خبره ھېر باور کېږي، چې دلایل یې پر مطالعه ولار وي. له

مطالعې پرته پر یوې موضوع بحث کول او خپل نظر وړاندې کول د لېونې له نظر سره توپیر نه لري او د عقل خاوندان ورباندي باور نه کوي.

مطالعه کول د شخصيت جوړونې په اړه ډېره مهمه او اړينه ده، که غواړي په ټولنه کې معنوی شخصيت ولري، مطالعه وکړئ. که غواړي شخصيت مو د عزت او درناوي وړ وګرځي، په مسلسله توګه خان له کتاب او مطالعې سره وترې. که غواړي چې د عزت شمله درپه سر شي، د مطالعې د پير مریدان شي. له مطالعې سره به ستاسي وخت ارزښتمن شي، له ذهنې به مو د عېشو سوچونو دېوان کډه وکړي، روح او اروا به مو د تسکین او ډاد نړۍ، ته پناه یوسې او په شخصيت کې به مو یو ډول مانیز قوت وده وکړي.

هغوي چې مطالعه لري ویبن او بېدار وي، هغوي چې مطالعه لري، تر نورو غاره هسکه وړي، هغوي چې مطالعه لري تر نورو پر خپل نفس ډېر باور لري. مطالعه تاسي پر خان باوري کوي او د یو ډول اخلاقې جرئت، بسیایني او قناعت خواړه در په برخه کوي.

مطالعه د فکر فانوس دي، مطالعه د تفکر ډیوه ده، د استعداد او وړتیا مېوه د مطالعې له ونې تر لاسه کېږي، د الفاظو او مانا مرغله د مطالعې په سمندر کې موندل کېږي او انسان ته د اعزاز او اکرام خرقه د مطالعې په کور کې په تن کېږي.

مطالعه د انسان له ذهنې د منفي فکر تيارې لري کوي او د مثبت تفکر لور ته یې رابولي. مطالعه ذهني ستريما ته بنه نسخه ده، که تاسي د یو کتاب شل مخه ولوستل، پخپله به دا درک کړئ چې ذهن موله تاسي د خومره

هوساینی، سکون او خوشالی احساس کوي. که تاسې د یو کتاب خو مخه د ژور فکر له مخي ولوستل او خوشېبې د مطالعې تل ته بشکته شوئ، بیا به وګورئ چې په تاسې کې خومره مانیز بدلون راغلی دي. که مو یو کتاب ولوست، گومان مه کوئ چې تاسې هغه پخوانی شخص ياست، اوس ستاسي معلومات پراخه شوي او ذهن مو تر پخوا ډېر خه خپل کري دي. د هر کتاب لوستنه به ستاسي شخصيت بدل کري او په پوهه او علميت کې به مولوي مثبت بدلون راشي.

هر انسان هغومره ستر او لوی دي، خومره یې چې د مطالعې نپې پراخه ده، لکه یو شتمن چې ډېرہ مادي پانګه ولري لوی شتمن بلل کېږي، همدا ډول عالم او دانا شخص د خپلې معنوی پانګۍ (پوهې) له مخي ستر او لوی شخص وي. خه فکر کوئ دا پانګه له مطالعې پرته تر لاسه کېدای شي؟ تاسې داسي عالم ليدلې چې له مطالعې پرته عالم شوي وي؟ داسي خوک پېژنۍ چې مطالعه نه لري او خبرې او معلومات یې په منطق او علمي معیار برابر وي؟ دا ناشونې ده چې له مطالعې پرته دي یو خوک د شخصيت دغه ستربوب تر لاسه کري.

د امریکا نامتو لیکوال بريان تربسي وايي: «که تاسې د ورځې له نيم ساعت خخه تر یو ساعته مطالعه وکړي، نو په اوونې کې به مو یو کتاب لوستلې وي، په میاشت کې به مو څلور کتابه او په کال کې به مو تر پنځسو کتابونو لوستلې وي، چې په لسو کلونو کې به دغه شمېر پنځه سوه کتابه شي» دغه لیکوال وايي: «هغه کسان چې په خپلو موټرونو کې ډېر ګرځي، باید موټر د مطالعې د ماشین په توګه وکاروی، په موټر کې

علمی شیان واوري او له دي لاري خپل ذهن ته ډېر خه وسپاري». ترايسی زیاتوی چې هر موټر لرونکی که په خپل موټر کې په مسلسله توګه د علمي مسایلو غږیز پروګرامونه واوري، دوی به په کال کې له پنځه سوه نرزو ساعتونو پوري مطالعه کړي وي.

هوا که غواړو چې په تولنه کې اغېزمن شخصیت ولرو، نو د خپل مسلک په اړه باید د مطالعې لاره ونيسو، کولای شو په خپلو کورونو کې د ټیپ پا ټکمپیوټر نه په ګتهه اخیستنې داسي څه واورو، چې زموږ مطالعه غښتلي کړي او موږ ته د معلوماتو د بنار (ور) پرانیزې.

د مطالعې لپاره بله بنه لاره داده، چې موږ په غونډو، سیمینارونو او ورکشاپونو کې برخه واخلو او د نورو له تجربيو خپل ذهن ته ډېر خه خپل کړو، دا هم یو ډول مطالعه ده چې موږ یې په اسانه تر سره کولای شو.

زه ډېر شتمن خلک پېژنم چې د مطالعې په نوم هېڅ هم نه لري، معلومات یې کمزوري وي او په علمي مخالفو کې د کمتری او ببوسي احساس د دي اجازه نه ورکوي چې څه ووايي زه د دولتي ادارو ډېر داسي مامورین پېژنم، چې په دفتر کې تک کار هم نه لري، سهار چې حاضري لاسليک کړي، تر مازیگره یې د یوې روپې ګتهه دولت ته نه وي رسپدلي او نه کومه داسي بوختيا لري، چې هغه ورباندي مصروفه شوي وي، خوبیا هم مطالعه نه کوي او نه یې چا په لاس کې کومه ورڅكتاب ليدلی وي.

مطالعه پر غره ختل نه دي، مطالعه د ڏقومو څښل هم نه دي، مطالعه کوم داسي څه نه دي، چې ترسره کول یې انسان ته ستوزمن وي. رائۍ؛ همدا

نن ژمنه و کړئ چې مطالعه پیلورو او هره ورڅ د یوکتاب لس مخه لولو، که تاسې دا تمرین پیل کړ، باور لرم چې د هري ورڅي په تېرپدوسره به یو ډول سکون او خوشالی احساس کړئ او هره ورڅ به مو په لوستل شویو پانو کې زیاتوالی راشی. دا تمرین دی، په لوړۍ ورڅ چې مو خومره وسه وه هماګو مره ولوټی. په دویمه ورڅ بېا هڅه وکړئ یو یا دوه مخه زیات ولوټی، په پوره باور سره ويلاي شم چې که تاسې درې میاشتې په مسلسله توګه دی کار ته دواړه ورکړ بیا به د مطالعې په خوند پوه شئ، بیا به موله کتاب پرته وخت نه تېرېږي او د سفر پر مهال به هرومره یو شمېر کتابونه د مطالعې لپاره له خانه سره اخلي.

تاسې بنایي ډېر لوی خلک و پېژنۍ، بنایي له پوهانو، عالمانو او د بصیرت له خاوندانو سره مو دوستي او ملګرتیا وي، د هفوی کمال همدا دی چې مطالعه کوي او د ذهن نړۍ ته خه سپاري، که موږ د ذهن نړۍ ته خه وسپارل د تولید دغه فابريکه بېرته موږ ته خپل تولید راکوي او موږ سرلوري کوي، لکه یوه فابريکه چې د تولید لپاره خامو موادو ته اړتیا لري همدا ډول زموږ ذهنو نه مطالعې او معلوماتو ته اړتیا لري، ذهن ته چې خه وسپارو، نو خه به راکړي او خه به تولید کړي، چې خه ونه سپارو له دی ذهنه بیا د تولید تمه مه لري او ژر ده چې دا ماشین په تېه ودرېږي.

د عظيم الشان قرآن لوړنې وحې د «اقراء» ياني ولوله په کلمه پیل شوې ده، په دې کلمه کې دا حکمت پروت دی چې انسان باید پوهه له لوستنې تر لاسه کړي، انسان باید ولوټي او د لوستلوله لارې زده کړه وکړي. دا د مطالعې د حکمت په اړه ستړ منصوصي دليل دي.

د چین ستر عالم کنفیسیوس وايي: «زرگونه کيلومتره سفر له یوه ګامه پیل کېږي»

نوراخي: د اسفر همدا نن پیل کړو، همدا نن ژمنه وکړو چې د مطالعې جوهر خپلوو او له دې ډاکټر سره د اوږده مزل لپاره تیاری نیسو. همدا نن یو ګام پورته کړو، یو کتاب پرانیزو او د مطالعې په کرونده کې قدم اخلو. دا عزم اسانه دی او په اسانه موږ د خپل هدف مقام ته رسولی شي.

مېلمه پالنه

مېلمه پالنه زموږ د افغانی ټولنې ټولنیز ارزښت دی، دا ارزښت د پښتنۍ ارزښتونو تر تولو غوره ارزښت هم ګنيل کېږي. پښتنه مېلمه ته خوشالېږي او مېلمه د خدای^۱ دوست ګئي. د مېلمه پالني په اصل کې د مينې، انسان دوستي، هیومنېزم، ملګرتیا او خلوص فلسفه پته ده. پښتنه د خپل مېلمه ډېر عزت کوي، د مېلمه درناوی کوي او ټوله پاملننه بې دي ته وي، چې مېلمه بې قدره او خپه نه شي.

د پښتنو د حجر او دېرو ګلتور د همدي ارزښت روښانه تصویر دی، په کليو او باندو کې او س هم حجري شته او د مېلمه پالني اصل ته پوره پاملننه کېږي. کليوال دا ويړ ګئي چې کلي ته راغلى مسافر، لاروی، يا کوم بزار او بوغان مېلمه کري او د خدای^۲ د دوستانو (مېلمنو) د مېلمه پالني ويړ ورپه برخه شي. هغوي دا خبره عيب ګئي چې خوک ورته ووايي ستاسي له کلي مسافر وږي لړ، يا چا شپه ورنکړه.

زما يو دوست کيسه کوله يو غربې پوهې ورته ويلې وو، چې ستاسي دوه ګلتوره مې ډېر خوبنېږي، يو مېلمه پالنه او بل په ستري مشي کې يو بل ته غېړه ورکول. هغه ويل چې پښتنه مېلمه ته خوشالېږي، د مېلمه درناوی کوي او کله چې ستري مشي کوي، نو غېړه ورکوي، چې په غېړه ورکولو کې يو بل ته زښت زيات خلوص او درناوی خرگندېږي او دا فرهنگ په تاسي پښتنو کې ډېر غښتلې دی.

موبد ډېر ارزښتونه لرو چې پښتونلی یې بولو، لکه غیرت، مېړانه، حیا، همت، سخاوت، دوستیپالنه، د تور سرو درناوی، د مظلومونه دفاع، یو چا ته پناه ورکول، جرګه او داسې نور، خو مېلمه پالنه پکې په نړیواله کچه شهرت لري او پښتنه مېلمه پال او مېلمه دوست یادېږي.

پښتنه نه یوازې دا چې د مېلمه قدر کوي، مېلمه پالنه خپله وجیبه او فرض ګئي، مېلمه پالنه خپل پښتني اصل ګئي، مېلمه پالنه د پښتني فرهنگ جوهر ګئي. هر پښتون مېلمه ته هغه خه د خوراک لپاره برابروي چې په وس یې پوره وي، خو په ورین تندی یې د مېلمه مخې ته بدی او مېلمه ته د خپل زړه د خلوص دروازه پرانیزې.

د مېلمه پالني اصل تولنیزه ګټه داده چې انساني اړیکې ورسره غښتلي کېږي، د دوستي روابط پراختیا مومني او انساني راشه- درشه د اړیکو پر مراندو تړل کېږي. د مېلمه پالني جوهر نه یوازې دا چې مېلمه پاله کورنۍ درنه او عزتمنه معرفي کوي، بلکې له زړونو کرکې او نفرتونه باسي او د صميمیت او محبت پسلی ته ئای او رکوي. مېلمه پالنه زموږ د تولنې تر تولو غوره تولنیز ارزښت دی او باید دغه ارزښت وپالل شي.

مینه و محبت

مینه، پر زړونو حکومت کول او په هرزړه کې ځانه ته کور جوړول دي او دا تولنیز ارزښت دی. هر کس دي ته لپواله دی چې د خلکو په زړونو کې ځای ولري، خلک ورسه مینه وکړي او تولنه ورته په درښت او اهمیت قایله شي. دي موخي ته سړی خنګه رسیدلای شي او کومې لارې چارې دي، چې یو کس د بل په زړه کې د مینې کور جوړوي؟

مینه ده چې د هرزړه دروازه تکوي او پکې ځان ته کور جوړوي، مینه تولنیز ارزښت او د انساني ژوندانه جوهر دي، مینه هغه بنايستونه او بنکلاګانې وېشي، چې بها او قيمت یې نه شي تاکل کېدای، مینه هغه مرغله ده، چې هر سړی یې پېر ته تیار دي. که موبد د خپل زړه په کرونده کې مینه وکله د هر چا زړه به موپه اسانه لاس ته راړۍ وي. تاسي په خپل سوچ کې هغه کس راولی، چې تاسي ته ډېر گران دي، وبه ګورئ چې د هغه شخصيت له مینې کيسه کوي، بیا هغه کس ذهن ته راولی چې تاسي یې بنه نه ګنې، وبه ګورئ چې دویم کس د مینې جوهر نه لري. باید هڅه وشي د خپل شخصيت له نړۍ کرکې وباسو او مینې ته پکې ځای ورکړو، باید هڅه وشي چې مینه د خپل شخصيت د یوې اغېزمنې برخې په توګه په ځان کې ویالو او دي ارزښت ته وده ورکړو، مینه پر زړونو د حکومت کولو کيلې ده. ویلیم شکسپیر وايې:

” Love looks not with the eyes, but with the mind.”

یانې مینه په سترگونه بنکاري، بلکې په ذهن سره ليدل کېږي. د کرکې د توپیان مخه په مینه نیوں کېږي، په خپل شخصیت کې د مینې ډیوه بله کړئ او نورو ته تري رهنا ووبشي، تر مینې د زړونو لاسته راولپونه وسیله نه شته. مینه د انسان شخصیت درنوی او د عزت مقام وربختني. تاسې چې له خلکو سره خومره مینه لرئ، په هماغه کچه تاسې د هغوي په زړونو کې ئای لرئ.

د نورو د مینې پر وړاندې مینه کول په دې مانا دي، چې تاسې د هغوي پور ور ادا کړ، خود نورو د کرکې پر وړاندې که مو مینه وکړه، نو تاسې خپل اخلاقې مسوولیت تر سره کړ او مقابل شخص مو په دې وپوهاوه چې تاسې هغه ته د مینې حکمت او فلسفه وراندې کوئ.

یوه خوبه خبره د انسان اروا ته سکون او آرام بختني، خو په مقابل کې یوه ترخه خبره انسان په هیجان راولي. د اسلام په مبارک دین کې موسکا صدقه ګنيل شوي او دا د سخاوت هغه چينه ده، چې د پرو د محبت تنده ورباندې ماتېدای شي. مینه د انسان معنوی بنکلا ده، مینه د انسان په شخصیت کې هغه پت جوهر دی چې په الفاظو، حرکاتو او افعالو کې خرگند بدای شي. مینه د بشريالني او بشر دوستي بنکارندويي کوي او مینه ناك انسان د یو غوره انسان په توګه پر تولنه مني.

مینه تاسې ته خوک نه شي ډالۍ کولاي او نه کوم داسې روزنتون شته چې هلتہ د مینې روحيه ويالل شي، د مینې بناپېرى پکې ستره شي او بیا ورسره تاسې د خپل ژوندانه لاره یوه کړئ. مینه به تاسې په خپل وجود کې

پېدا کوي، پېچله به يې روزئ او د خپل شخصيت په لویه نړۍ کې به ورته ئای ورکوي، نور تاسې ته مينه نه شي درکولاي او په دي فکر کې هم نه شي، چې نور به مينه درکوي، بلکې تاسې به نورو ته مينه ورکوي او د دي سخاوت سرخان به تاسې ياست.

دا ګومان مه کوي چې هر انسان دي د دي مكتب زده کوونکي وي، بلکې تاسې نورو ته دا په اثبات ورسوئ چې دمينې په نړۍ کې مو امتياز په برخه دي او هر هغه خه چې نورو ته يې وړاندې کوي، ستاسي د مينې او محبت سوغات دی. دي اصل ته د یو فرهنگ په توګه کارکول په کاردي، دا اصل باید په تولنه کې عام شي. دا تهذیب دي، اخلاق همدا دي او اخلاقې زینت همدي ته وايي. مينه په عمر پوري نه ده تړلي، دا طلايي مرغى په هر عمر کې خپلولاي شي، دا لویه شتمني هر وخت ستاسي په لاسونو کې ده، دا عزت هر وخت ستاسي په برخه دي.

که مو ماشومان د مينې په حکمت پوه کړل او د مينې کيسې مو ورزدہ کړي تاسې په خپلولاسونو د بشريالني د یو مكتب ډبره کېښودله. دا جاريه صدقه به تاسې ته ډېرڅه په برخه او ستاسي د ماشومانو راتلونکې به له بنایستونو ډکه کړي. دا به د یوې مهذبې تولني د جوړپدا هڅه وي، دا به داخلقياتو د قافلي جوړول وي، دا به د تولنیزو ارزښتونو لپاره اساس وي. ټکه چې ماشوم زده کړي ته اړتیا لري او په کار ده د هغه ذهن ته د مينې او محبت رينا لاز پیدا کړي. رائحه د مينې د حکمت فلسفه ولولو او په ځانونو کې د غه هستي و پنځوو.

نسب و منصب

زمور په تولنه کې د نسب او منصب مسئله خورا د پام وړ ده، دا دواړه توکي د تولنیزو ارزښتونو په توګه مطرح دي. له شک پرته چې د اسلام مبارک دین نسب او منصب ته اعتبار نه ورکوي، بلکې د انسان جوهر په تقوا او پرهیزگاری، دیانت او بنو اخلاقو کې تاکي، خوپه کلتوري تولنو کې یو شمېر ارزښتونه وي، چې په خلکو کې یې د درنښت ئای او مقام خپل کړي او ولس ورتنه په یو خه قايل وي، چې له هغه خخه یو هم د نسب او بله د منصب مسئله ده.

دلته دا خبره عامه ده چې فلانی د کوم نسب سړی دی؟ فلانی نسبی دی که نه؟ یا دا چې فلانی د کوم خاندان سړی دی، له دې تولو موخه او هدف دا وي، چې فلانی کوم قوم ته منسوب دي؟ ایا په قومي لحاظ یاد سړی دی که نه؟ د قومیت په لحاظ په خلکو کې ئای لري که خنګه؟ د نسب سلسله یې خه ده او په تولنه کې په نسبی لحاظ کوم وزن او تول لري؟

د نسب دا بحث بیا په تولنه کې په دوه برخو و بشل شوی دی، یو ستانه قومونه او نسبونه دي، لکه سیدان (پاچایان)، میاګان، اخندزاد ګان، میران، ملايان، شېخان، اغاګان، مجددیان، صاحبزاد ګان او ... خلک دوی ته د ستانه په نوم درناوی لري، خلک د دې لپاره د دوی درناوی کوي، چې دا تر ډېره بې ازاره خلک دي، له دین او روحانیت سره تړلي دي، په تولنه

کې د خلکو د خیر لپاره غړ پورته کوي، خپلې جامې او نسبته په کتو داسې کار نه کوي، چې د ده قومي ارزښت ته زیان ورسی او د قام سپکاوی بې وګنيل شي، د یادو نسبونو له ډلې سیدانو ته په دې هم درناوی کېږي، چې د رسول الله^(ص) اولاده ده.

بله ډله د قومي غښتلتيا او اجتماعي نفوذ په اعتبار قومونه دي، چې د هېواد په تولنیزو، سیاسي او اقتصادي مسایلو کې ډېر مطرح دي، لکه احمدزی، ځدران، منګل، خوگیاني، شینواري، مومند، پشه يان، جبارڅېل، دستوڅېل، تره څېل، مشوانۍ، سالارزې، عرب، ازبک، هزاره، ترکمن او داسې نور. د نسب له مخې د خانانو او ملکانو هم درناوی کېږي، خلک ورته په احترام قایل دي او خبره بې ملن کېږي او اورېدل کېږي.

زمور په تولنه کې قومي اعتبار د تولنیزو ارزښتونو په توګه خای لري او خلک دي اصل ته ډېر ګوري، ان تر دي چې که خوک له چا سره خپلولي کوي، نو لوړنې پلتنه به بې دا وي چې پوه شي مقابل لوری په کوم قوم او نسب پوري تړ او لري. دا د یو چا د هویت پېژندنې لپاره خورا مهمه ده، د قوم او نسب له معلومېدا وروسته بې بیا په منصب فکر کېږي، که خه هم په بنارياتو کې دا خبره لړه وړاندې وروسته ده، په بنار کې تر ډېر منصب او شتمني، ته اهمیت ورکول کېږي او بیا ورپسې د نسب خبره وي، خو په هر صورت نسب او منصب دواړه هغه خه دي، چې په تولنه کې ارزښت لري.

له شک پرته زمور په تولنه کې د منصب د خاوندانو ډېر درناوی کېږي او دغه موضوع د تولنیز ارزښت په توګه مطرح ده. له وړو کې منصبدار نیولي تر لویه تول هغه خوک دي، چې خلک بې قدر کوي او یا کم تر کمه په بنو

نومونو یادېږي، لکه مامور صاحب، مدیر صاحب، امر صېب، معلم صاحب، ډاکټر صاحب، انجنئير صاحب، ولسوال صاحب، والي صاحب، قومندان صاحب، رئيس صاحب، وزیر صاحب او دې ته ورته منصبونه هغه څه دي، چې له ډېر پخوا په دې ټولنه کې مروج او د درنښت خای لري.

په دې اړه ما ته یوه کيسه را یاده شو، زموږ یو کلیوال جان سید نومېد، اللہ^۱ دې یې وبخنسی اما لیدلی وا هغه په کلې کې په ظابط مشور و وايي کيسه داسې وه چې یو وخت د بهسودو پول نه و جوړ شوی او خلک به په جاله کې پوري وتل، مازیگر جاله وان خلکو ته انکار وکړ او رت یې ورته وویل چې له سینده مو نه شم پوري ایستلاي. خلک وارخطا شول چې او س به په بغار کې چبرته او له چا سره شپه کوي، چې هر خومره عذر و زاري یې جاله وان ته وکړي خای یې ونه نيو، دا وخت کلیوالو خپلې سوداګاني او غارې غوتې شاته واقولي او بېرته د بغار پر لور روان شول، ګوري چې جان سید د جالي خواته راروان دی، جان سید چې له قده لوړ او غښتلى سپری و، د عسکري منصبدار په شکل بنکارېد، کلیوالو ورته له جاله وانه شکایت وکړ او په کيسه یې پوه کړ. وايي چې کلیوال یې راتول کړل او ورته یې وویل چې تاسي غم مه کوي، ټول راسره د جالي خواته لار شئ، چې کله د جاله وان خواته ورنډې شوو، تاسي به یوازي دومره ووايي چې «ظابط» صېب هغه جاله وان دادی. نور زما کار دی، زه یې په چاره پوهېږم.

وايي چې کله جان سید د جالي خواته ورغۍ، یو کس غږ کړ، چې ظابط صېب هغه جاله وان دادی؛ دا وخت جان سید په جاله وان په قارشو او په توندو الفاظو یې ورته وویل: سرکوزیه؛ بې ادبه، او س به دې پوټکي

وباسم، خنګه دې ویلی چې دا خلک نه پوري باسم؟ غواړي چې په خپل امر دې زنځیر او زولانه کرم. جاله وان چې کله ولیدل چې سپری ته د ظابط خطاب وشو، نو وارخطا شو، په خواره ژبه یې وویل: «نه ظابط صېب ما دسي نه دې ویلی، دا خلک په ما باندې دروغ وايې» جان سید ورباندې بیا خوپتکې او کړې او وې ګواښه، دا وخت جاله وان جاله راتاوه کړه او د جان سید په شمول ټول کسان پکې سپاره او له سینده پوري وتل. کله چې جاله وان لار کليوال له خندا شنه وو، ټولو ویل چې له دې وروسته به جان سید ته «ظابط» وايو. بیا تر مرګه جان سید خلکو د ظابط په نامه پېژانده او چا ورته خپل اصلی نوم نه اخیسته.

خبره تر منصبې پوري راغله، دلته اوس هم د تولنیز ارزښت په توګه د منصب د خاوندانو درناوی کېږي او خلک د منصب خاوندان په بنه نوم یادوي. نو په لنډه توګه ویلاي شو، چې نسب او منصب زموږ د تولني دوه ارزښتونه دې.

يووالۍ

يو والى او اتحاد يو له مهمو ارزښتونو خخه دی، اتفاق او اتحاد د قومونو د بري او کاميابي سرچينې دي، دا اتفاق د فکر له يووالۍ رامنځته کېږي. اتفاق دي ته وايي چې د یوې ټولني خلک خپل ارزښتونه تعريف کړي او خپلو ملي او عقیدوي ارزښتونو ته د ژمتیاله مخې دي هوکړي ته ورسېږي، چې په خپلو کې به مخالفتونه نه کوو، د ولس د خير او سوله یېز ژوندانه د رښتنوی لپاره به شخصي ګتې شاهه پرېږدو او د ملي ګتېو په محور به راتولېږو، له خپل هېواد او خپلو خلکو سره به مينه کوو، د مرستي او همکاري په روحيه به یوبل پالو او له هر ډول، ژبني، قومي، سمتني، ترادي، مذهبی او نورو توپیرونو او تبعیضونو به ھډه کوو، نو هله به د اتفاق او يووالۍ بنار ته رسوا او هله به مو يو والى په يو خواک او قوت بدلهېږي.

هوبنیار ولسونه که سیاست کوي، هم یې موخه دا وي چې د خلکو د خير لپاره قدم واخلي، خپل سیاسي مشران تر هغې تایدوي او تر هغې تري ملاتړ کوي، چې خير یې ولس او هېواد ته رسی، کله چې سیاسيون د خپلو ژمنو او اهدافو له لاري شاهه کېږي، د فکري ملاتړې ټاګله تري مخ ګرځوي او ټول په يوه اتفاق د یوبل مشر او زعيم په خوا راتولېږي. دا سیاسي اتفاق

دی، مانا دا چې سیاست که سم و، نو ویبن ولسونه تری ملاتر کوي او که ناسم و تری مخ گرئوی اجتماعي اړیکې ساتل د یووالی او اتحاد لپاره خورا اړینې دی، د ولسونو تر منځ د اتحاد لپاره راشه- درشه مهم اصل دی. د اربنېت دا مرغله ډپره قيمتي ده او باید وساتل شي.

نلسن منډېلا وايي: «(موږ د مختلفو ژبو ويونکي بېلابېل قومونه نه، بلکې د بېلابېلو ژبو ويونکي یو قوم یو) که په ټولنه کې شعوري ویښتیا وه، ژبه ولسونه نه شي بېلولای، ژبه یوازي د ځان پوهولو او بل پوهولو وسیله ده، بل هېڅ امتیاز یې نه شته، که موږ خپلو ملي ګټو ته یو تعریف ولاره، ژبه موسره نه شي بېلولای. اسلامي عقیده هم داده چې په قومیت او ژښیت به سره نه راتولېرو او نه به سره جلا کېرو. افغانان چې کله په اتفاق وو، نړۍ زموږ وه. موږ به د ولسونو د خير لپاره اسونه زين کول او هغه ځمکې به مو د آسوون له سومانو ایستلې چې او س پکې الوتکې په مزل ستري کېږي. موږ بل خه نه لرل، یوازینې وسله زموږ یووالی او اتفاق و.

موږ چې له هر غلیمه آزادی اخيستې د بري راز موله اتحاد او اتفاق پرته بل څنه و، موږ کومه عصری او پرمختللي تکنالوژي نه لرله، موږ د نفوسو په اعتبار هم له نورو زيات نه وو، خو غښتلي اتفاق د وخت لوړي ژوري زموږ پر مخ هوارې کړي او موږ یې د برياليتوب (طور) ته پورته کړو، موږ یې د الله له نصرته برخمن کړو او موږ یې سرلوړي کړو.

اتفاق کومه فلسفه نه ده، چې موږ یې ولولو او پر ځان یې عملی کړو، اتفاق کوم قانون نه دی، چې له لوستلو وروسته ورباندي عمل وکړو او نه اتفاق داسې یو غږ دی، چې په یوه ناره به ټول ولس زموږ په غږ راوین او راتول

شي. اتفاق د خپل سیرت او شخصیت په چاپېریال کې پالل کېږي او دا اړیکې د حسنې اخلاقو او بصیرت له مخي غھېږي. په کور کې اتفاق، په کلې کې اتفاق، په دفتر کې اتفاق، د ولسوالۍ په کچه اتفاق، د ولایت په کچه اتفاق او... دا د یوې مفکوري په توګه په تولنیز ژوندانه کې وده کوي او د اتحاد په نوم له هر لوري راپورته شوي رنائګانې سره یو خای کوي او د ارزښتونو بنار د رنائګانو په بنار بدلوی. دي فکر ته کار کول په کار دي، له دي سره به زموږ د بغاوت او شقاوټ روحيه ماته شي او مثبت فکر به مود یو ملي ارمان په توګه خپلې رینې په تولنه کې خورې کړي.

د امریکا نهه دېرشم ولسمشر جیمي کارټر وايې:

“ We are of course a nation of differences. Those differences don't make us weak. They are the source of our strength”

هغه وايې: «مود یقیناً د توپیرونو ملت یو، خو دا توپیرونه مود نه کمزوري کوي، بلکې دا زموږ د ځواکمنتیا سرچینې دي»

هر هېواد بېلاپېل قومونه او د بېلاپېلو ژبو خلک لري، مهمه داده چې ولس بايد په فکري او شعوري لحاظ ويښ او د ملي وحدت او یو والي لپاره غښتلی عزم او اراده ولري. ولس بايد ځان د هېواد په هېنداره او مليت بايد د ملت په هېنداره کې ځان وګوري.

موږ چې خومره وېشل کېړو، واره کېړو او څواک مو کمېږي. خومره چې سره یو کېړو، غښتلتیا او څواکمنی پخپله زموږ کور ته رائحي او موږ ته د بري کيسه کوي.

نو رائحه چې د یووالی سندره زده او د وحدت په نوم یې زمزمه کړو.

سوله او خپلواکي

سوله او خپلواکي دوه بېلاپل تولنیز ارزښتونه دي، سوله او خپلواکي د هوسايني، خوښي، ملګرتيا او تولنیز ژوند دسمون غږدي، سوله او خپلواکي د ژوندانه اړتيا ده، سوله او خپلواکي دراحت او سکون راز دی او سوله او خپلواکي د تولونې بکختيو سرچينه ده.

هر انسان سوله غواړي او خپلواکي غواړي، هم خپل هېواد او ولس ته سوله او خپلواکي او هم تولي نړي ته، موږ افغانانو هره جګړه د سولي او خپلواکي لپاره کړي، د هربنکېلاک پر ضد مود سولي او خپلواکي لپاره غږ پورته کړي. زموږ هره قرباني د سولي او خپلواکي لپاره وه. کله چې پر موږ جګړه تحميل شوي، موږ يې پر وړاندې د سولي او خپلواکي دریئنیولی. موږ د جګړې ډېرو توپانونو خپلې يو، حکمه خو تر هر چا د سولي او خپلواکي په قدر بنه پوهېړو، سوله او خپلواکي انسان ته سکون بخښي، آرام بخښي او هوساينه، حکمه خو هر با احساسه انسان د سولي او خپلواکي تږي دي. په سوله او خپلواکي کې د انساني نړي د سکون او خوشالۍ راز پروت دی، ويښ او بېدار قومونه په سوله، خپلواکي او امن کې ژوند کوي، سوله او خپلواکي د بشر اړتيا او په سوله کې او سېدل د ژوندانه مانا ده. ملت له سولي او خپلواکي پرته پرمختګ نه شي کولاي، اسيير ولسونه سوله او خپلواکي نه لري او خپله اراده نه شي تمثيلولاي.

هغه ملتونه چې پر بامونو یې د سولې او خپلواکۍ بېرغونه رپاند دي، د سرلورې احساس کوي، هر انسان په سوله او خپلواکۍ کې ژوندکول غواړي، د ژوند تولې اساتیاوا په سولې پوري تړلي دي او د ژوند هره سوکالي له سولې الهام او سرچينه اخلي.

سوله او خپلواکۍ د نړۍ د هوساينې روح دي. جګړه د تباھي لاره ده. خپلواکۍ د انسانانو حقوقو او انساني کرامت ته درناوی دي. اسارت او بنکېلاک د انسانانو د حقوقو پایماليول دي، که مو د سولې او خپلواکۍ پر نعمت شکر و کېښ هوساينه او نېکمرغې د همدي ونې مېوه ده.

هغوي چې په سوله او خپلواکۍ کې ژوند کوي، معنوی ارزښتونه یې په برخه دي، هغوي چې په سوله او خپلواکۍ کې ژوند کوي، سوکالي یې په نصیب ده او هغوي چې سوله او خپلواکۍ لري، د مادي او معنوی پرمختګونو سالزاران دي.

افغانان سوله خوبني او پر خپلواکۍ مین ملت دي. سوله خوبني، خپلواکۍ خوبني او د سولې او خپلواکۍ له قافلي سره ملګرتيا کوي. موره وايو، پرېږدئ چې د بشريت پر اسمان د سولې او خپلواکۍ کوتري والوزي، پرېږدئ چې له نړۍ وير او ساندي کډه وکړي، پرېږدئ چې نور تنکي ماشومان د جګړي له توبانه په امن وي، پرېږدئ چې نړۍ د سولې او خپلواکۍ له خوبو برخمنه شي.

آزادی تر باد شاهی——ه لاتپری کا

چې د بل د حکم لاندې شي زندان شي

په ربنتیا چې آزادی له باچاهیه د ډېرسټر ارزښت نوم دي، په آزادی کې سوله، امن، سکون او پر مختګ وي، په آزادی کې انسان په پوره واک او خپلواکۍ سره ژوند کولی شي، په آزادی کې انسانی تولنه د آرام، راحت او هوسایني احساس کوي او هر انسان له خپلو انساني حقوقو برخمن وي.

سوله او خپلواکۍ تولنیز ارزښت دي، سوله او خپلواکۍ د ژوندانه مالګه ده، سوله او خپلواکۍ د پرمختګ کيلې ده، سوله او خپلواکۍ د مينې او خلوص هېنداره ده، سوله او خپلواکۍ د سمون او هوسایني تصویر دي، سوله او خپلواکۍ د فکر د آزادی، اروا ده، سوله او خپلواکۍ د درناروی اصل دي، سوله او خپلواکۍ د علم او پوهې د بنار دروازه ده، سوله او خپلواکۍ د ژمنتیا او ارادې څواک دي، سوله او خپلواکۍ د تصمیم نیولو جوهر دي، سوله او خپلواکۍ د تولنې عزت او سرلوري ده، سوله او خپلواکۍ د تولنې شان او شوکت دي، سوله او خپلواکۍ د ولس ارمان دي او سوله او خپلواکۍ د یو ملت عزم او اراده ده.

نو رائئ چې د دې عزم او ارادې له قافلي سره روان شو او په ګډه د هوسایني او سوکالۍ بنار ورشو.

دلیکوال چاپ اثار:

- 1 - ترخي خاطر (ناول) چاپ
- 2 - ستوري کيسه کوي (ناول) چاپ
- 3 - دخداي په کور کې (دلنهو کيسو ټولګه) چاپ
- 4 - د بناپېرو په حرم کې (طنزيه ټولګه) چاپ
- 5 - روحی ناروغ (طنزيه ټولګه) چاپ
- 6 - وزر (د وجيزو ټولګه) چاپ
- 7 - ربنتيا به وايو (نشری ټولګه) چاپ
- 8 - دا هماگه هندوستان دی (د هند یونليک) چاپ
- 9 - یوزرو یو دليلونه (ژياوه) چاپ
- 10 فکر په کاردي (نشری ټولګه) چاپ
- 11 فولکلوريکه درملنه (چاپ)
- 12 ټولنیز ارزښتونه همدا شر

منه او کور ودانی

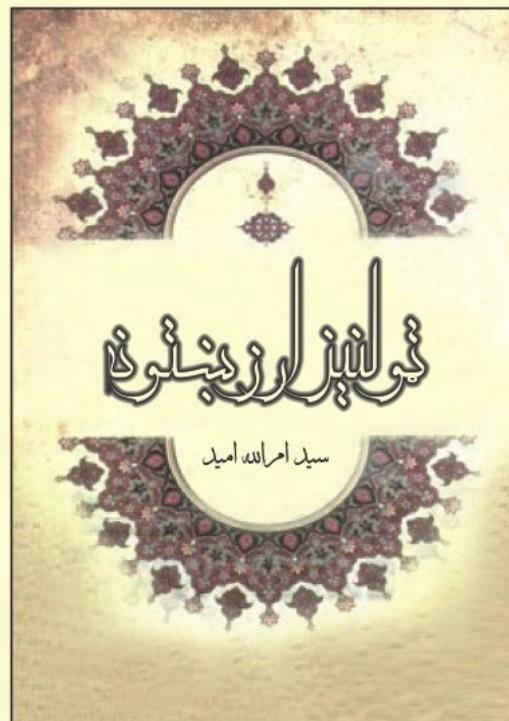
د افغانستان ملي تحریک له هپواد پال او فرهنگپال شخصیت بناغلی (حمید ناصري) خخه د زړه له تله منه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږده ورکړه، ملي تحریک وياري چې د علمي اشارو د چاپ لړیه یې پیل کړي ده. دالړی به دوام لري. موبایل ټولو درنو هپواد والو خخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوی او مادي وس د کتابونو د چاپ دالړی لا پسې وغځوي.

يو ټل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي خخه د زړه له تله منه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحریک

The Social Values

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

Sayed Amrullah
Omaid

د خپرونو لغ: ۶۴

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library